

ÍZELÍTŐ

Atomos élet 6. rész

Tavaszi kiállítások

Makó András képei

A sárközi
születésszabályozásról

Sárközi humor

Kiegyezés vagy ultimátum

Csuri emlékére

Kosaras történet

Történelmi teljesítmény

Újabb írásaim a mesterek
hiányáról

Horányi György versei

10 éves az Atomenergetikai
Múzeum

150 éve alakult szervezet

Álmok Álmodói

A rádium nyomában

A Város napja rendezvény felvonulói

Fotó: Wollner Pál

Lovásziné Anna

Atomos élet 6. rész

Ürgemező

A paksi atomerőmű építése, üzembe helyezése idején több ezer építőmunkás és műszaki végzettségű szakember érkezett Paksra. Az erőműnek szüksége volt a munkájukra, őket pedig vonzotta a szakmai kihívás, a jól fizető munka, a biztos, jobb megélhetés. Aztán az építők, beruházók távoztak, az üzemeltetők maradtak. Ifjú házaspárok és családok sokasága telepedett itt le. A csikócsapat életre keltette az ország első atomerőművét. Ma a fiaik kezében a nagy mű. Az 1970-es, 1980-as években ideköltözött családok gyermekei már középkorú szülők, akik közül sokan az atomerőműben dolgoznak. Több helyütt pedig már az ő felnőtté érett gyermekeik – mint harmadik generáció – erősítik az erőmű kötelékét. A következő írás egy átlagos atomos család életképein keresztül idézi fel a múltat, és tiszteleg a szakemberek és azok családjai előtt.

***

(Fotó:
Nabu tekergő blogja)

Négy kerékpáros közeledett a földúton az Ürgemező irányából, Somorjai László és családja. Egyesével, libasorban haladtak. Lassan közeledtek a paksi atomlakótelep felé. A fiatalabb fiú, Dani tekert az élen, őt bátyja, Vili követte. A sort a szülők, Laci és Laura zárta. Szótlanul haladtak, kényelmes tempóban. Kissé fáradtan tekerték a pedált. Már reggel elindultak, most pedig délutánra járt az idő. Egy nagy kört tettek a várost övező

szőlőskertek, akácosok és legelők mellett. Nagydorog felé indultak, majd a Biritói-halastavak, az egykori erőműves szauna és az úgynevezett háromszögelési pont mellett elhaladva értek el az Ürgemezőig, ami már azt jelentette, hogy visszatértek Paksra.

(Fotó: Lanszki József)

Az Ürgemező a paksiak kedvelt kirándulóhelye volt, közel a városhoz, attól nyugati irányban. Főleg az erőművesek látogatták, hiszen közvetlenül a lakótelep szomszédságában helyezkedett el. Sokan sportoltak itt, fociztak, futottak, vagy piknikeztek és sétáltak az Ürgemező sík területén vagy fenyőfákkal dúsított ligeteiben.

Nevét a magyar helyesírás szabályai szerint, mint egy kisebb terület nevéét, kötőjellel kell írni: Üрге-mező. Több helyütt lehet találkozni ezzel a kötőjeles írásmóddal. Ha viszont tájegységnek tekintjük, akkor egybe kell írni: Ürgemező. És bizony a paksiak számára az Ürgemező sokkal több és nagyobb egy kisebbfajta mezőnél. És a helyiek szóhasználatában erősen egy fogalomként érett, így aztán az egybeírt forma lett az elterjedtebb.

A 242 hektár területű Ürgemező a Dunántúl, azon belül a Mezőföld egyik legtermészetesebb állapotban fennmaradt homokpusztája, amit a nyílt homoki gyepek és láprétfoltok mellett kisebb-nagyobb buckák tarkítottak.

A homokos talaj néhányszor Somorjaiékat is megviccelte. Egy alkalommal a Biritói-tavak mellett lévő, a rég elhagyott, kipusztult szőlőskertek helyén vásárolt telkükről indultak hazafelé a Trabant kombijukkal. Akkor Laci a két gyerekekkel és anyósával, Laura édesanyjával volt kint a telken, és hogy hamarabb hazaérjenek, mert megígérték Laurának, hogy ebédre otthon lesznek, az Ürgemezőn át tervezték az utat. Több földút vezetett onnan Paks felé, amibe más keresztút is becsatlakozott. Ezeket az utakat többnyire mezőgazdasági gépek, traktorok és takarmányszállító járművek, vontatók használták. A széles, erős kerekek és a terhelés a homokos talajon az utakat kimélyítette, a szél pedig átformálta. Elindultak a Trabival. Laci gyakran viccelődött, humorizált. Ezúttal tréfás „idegenvezetést” tartott Laura édesanyjának, akit a családban Mamának szólítottak.

– Itt látható a híres Biritói-tavak nagyobbja – rímelgetett –, melynek jégén egy barátom esett pofára, vala!

– Hogyan? Ezen a tavon korcsolyáztak? – kérdezett vissza Mama, jót derülve a rögtönzött versecskén.

– Amikor télen komolyan nagy hideg van, akkor ezek a tavak befagynak. Akkor fél Paks idejön korcsolyázni. És mivel a jég felületét nem jégmesterek simítják, mint egy rendes jégpályán, hanem a természet alakítja, ezért előfordulnak rajta kisebb-nagyobb dudorodások. No, az én kollégám nagy büszkén és erőteljes lendülettel csúszkált a jégen, míg egy aljas kis hupli, egy alig észrevehető jégcsomó meg nem állította őt, és pedig hirtelen, váratlanul. Amire persze ő nem volt felkészülve. Akkorát tanyázott, olyan szerencsétlenül esett, hogy arcán vagy három hétig éktelenkedtek a lila foltok. Jó, hogy nem tört el az orra! De azóta mindig felemlegetjük ezt az esetet!

– Mama, ne aggódj, mi sosem korcsolyáztunk itt! – nyugtatta mamáját Vili. – Inkább szánkózni járunk a háromszögelesi ponthoz. Télen az a szánkódomb. Ameddig az út járható, és a hó nem akadályozza meg, addig kocsival megyünk, aztán gyalogosan tovább, fel a dombra.

– Hú, de jókat szánkóztunk, amikor nagy hó volt! – lelkesedett Dani.
– Emlékszel, Vili, milyen sokan jöttek még a suliból, osztálytársak és haverok!

– Néha még anyu is elkísért bennünket, pedig majd lefagyott a kezébe. Termoszban hozott teát, anélkül el nem indult volna!

– Ismerd meg hazádat mozgalom! – rikkantott újból Laci – E mozgalom jegyében mondom, itt egy újabb látványosság!

– Ez pedig itt a szauna – kiáltott Dani, amikor egy lapos tetős épülethez értek. – Mi is voltunk már itt!

– Nem is tudtam, hogy ti szaunázni jártok! – csodálkozott a nagymama.

– Még egyszer sem szaunáztunk – válaszolta Dani. – Mi akkor jöttünk ide, amikor apuéknak valamilyen munkahelyi összejövedele volt, és a gyerekeket is lehetett hozni.

– Ez nekünk egy közösségi hely, itt bulizni szoktunk. Lehet ugyan szaunázni is, de inkább bulizunk. Lehet főzni, inni, hangoskodni, zenét hallgatni. Itt senki nem lakik a közelben, ezért itt nem zavarunk senkit.

– És hogy mentek haza? Csak kocsival, gondolom, mert elég messze van ez mindentől. Akkor pedig nem ihattok.

– Hát egy valaki felvállalja, hogy vezet, és a többi iszik. Amúgy a nagyobb bulikon ügyeletes kocsit kérünk a cégtől. Kis mikrobusszal kihoznak bennünket, és amikor kérjük, akkor hazavisznek.

– Mama, ez is az erőműé! – világosította fel mamáját Dani. – Ide nem jöhetnek ám mások, csak erőművesek!

– De miért van ilyen messze? A halastavak miatt? Hogy horgászni is lehessen? – kérdezte a mama, de választ nem kaphatott a kérdésére, mert a körülmények ezt megakadályozták.

Beszélgetés közben ugyanis szépen továbbhaladtak, és kissé kanyargós, dombos területre értek, ahol az autó egyik kereke elsüppedt a homokban.

– Na, mi van?! A szentségit! Elakadtunk! – kiáltott mérgesen Laci.

Az autó egy kis harántoldali emelkedőn hátracsúszott, kissé oldalra, és a kerekei egy helyben forogtak. Minél jobban pörögtek, annál mélyebbre kerültek.

– Most mit csinálunk? – kérdezték a gyerekek. – Megtoljuk, apu?

– Várjatok! Gondolkodom.

Laci hátrament a kombi csomagtartójának ajtajához, és felnyitotta. Kissé pakolászott, majd elővett egy kisebb méretű, megkopott, barna színű vászontokot. A gyerekek mellette álltak, és nézték.

A tokból több különálló fémeszközt emelt ki. Kettőt egymáshoz illesztett, és pár perc alatt ásót alakított belőlük. Ezt is az oroszoktól hozta sok más használati tárggyal együtt, amikor erőműves betanulási idejét töltötte a Szovjetunióban, Novovoronyezsben. Az összecsukható túrakészlet egy kis ásóból, fűrészből és kicsi fejszéből állt, rövid nyelekkel. Nagyon praktikus eszköznek bizonyult. Mindegyik kollégája hozott haza magával ilyent. Az egyik kedves munkatársa, jó barátja kifejezetten ezt kereste az orosz üzletekben. – Kis ásót akarok! Kis ásót akarok venni! – mondogatta olyan gyakran, és annyira hajthatatlanul, míg végül az egyik orosz szakértő elnevezte Kisásónak. És rajta maradt a név, pedig kis ásó nélkül tért haza, sehol nem kapott ilyent, nem tudta beszerezni. Lám, milyen jó, hogy Laci hozzájutott, és most itt van az ő saját kis ásója. Nem foglalt el sok helyet, viszont nagyon hasznosnak bizonyult. Jó minőségben készült. Bajonettzárás megoldással kellett a nyelet az ásófejhez, illetve a fejszéhez illeszteni, a fűrészpedig a fejszéhez rögzíteni.

Laci körbejárta az autót, és ismételten szemügyre vette a kialakult gödröt. Az ásót Vili kezébe adta, hogy a kerék mellől távolítsa el a homokot. Addig ő tovább kutatott az autóban, és megtalálta a „kimenekítésre” szolgáló újabb tárgyakat: egy széles deszkadarabot és egy régi pokrócot. Ezeket szándékosan tartotta az autóban azért, hogy ha valahol lerobbán a kocs, és javítani kell, akkor ne a hideg, vizes földön szereljen, hanem legyen alatta valami.

Az autó kereke megtámaszkodott, megkapaszkodott az alátett deszkalapon és összegyűrt takarókupacban, majd Laci sikerrel kivezette a mélyedésből.

– Nesze neked, „ismerd meg hazádat mozgalom”! – mondta a mama. – Most aztán megismertük ennek a híres Ürgemezőnek a szépségeit is és az árnyoldalait, a homokos, gödrös útjait.

– Akár ürgét is önthettünk volna! Csak hát a Trabi lefoglalt bennünket – viccelődött Dani.

– Láttam én elég ürgét gyerekkoromban Csokoládépusztán meg Hirden is – válaszolt hirtelen unokájának a nagymama. – A nagy szegénységben voltak olyan családok, aki ettek ürgét, és nemcsak a cigányok, de a

magyarok is. Mi szerencsére nem! Ha szegények is voltunk, mindig akadt valami más. Hát inkább ettem volna üres kenyeret, annyi bizonyos!

Somorjaiék előszeretettel jártak az Ürgemezőre, ahol alkalmanként láttak ürgét, ami bizonyította számukra, hogy valóban erről a kis állatról kapta a nevét a terület.

Az ürgéről tudni kell, hogy előnyben részesíti a sík, nagy kiterjedésű gyepterületeket, a kevésbé kötött talajokat, valamint a kis szintkülönbségű magaslati pontokat. „Tavaszi elejétől őszi közepéig aktív, ebben az időszakban nappal megfigyelhető, illetve jellegzetes füttye hallható. Az éjszakát, illetve a téli álmát mélyen, akár egy méterre a föld alá ásott járatrendszerében tölti.” (Lanszki József: A paksi ürgemező ürgéi)

Ki gondolná, hogy az Ürgemezőn fellelhető lyukakban nemcsak ürgék, hanem gyurgyalagok is lakoznak. Ez a madár ugyanis költőhelyül alakít ki lyukat a lösz- és homokfalban, a mélyebb árkok oldalában. A gyurgyalagot hazánkban a ritka madarak között tartják számon, ezért itt különösen megbecsülik. Ugyanígy kiemelendő a növényritkaságok közül az ürgemezei apró nőszirm, a homoki árvalányhaj, a homoki vértő és az agárkosbor, valamint a rovarok köréből a sisakos sáska és a zöldes gyöngyházlepke.

A gyurgyalag Somorjaiék kedvenc madárkája volt. Kirándulásaik közben gyakran felfigyeltek annak szép színes tollazatára. A fiúk is szívesen rajzolgatták, ha éppen úgy adódott, és Laura is azonnal kivágta a képes

újságokból, ha fotót látott róluk.

A Somorjai család csendben kerékpározott, lassan haladtak, s közben nézelődtek. Egyszer csak Laura előrekiáltott a fiúknak, akik a kerekék nyomát

úgy hagyták maguk mögött az út porában, mintha kígyómintázata lett volna.

– Láttatok gyurgyalagot?

– Nem! Még ürgét se! Viszont egy szép őzikét igen!

– Az őzet észrevenni, mert az aránylag nagy állat, de egy kis madarat, persze hogy nem látunk bicajozás közben! – szólt Laci.

– Kár! – sóhajtott Laura, majd dicsérő szavakkal áradozott róla – Olyan szép! Választékosan színes! Rendkívül ürge! Még az alakja, formája is szép! A legszebb madár! És legjobb, mert hasznos! – dicsérgette Laura.

– Na, hogy hasznos, az azért cáfolható – feleltek vele a gyerekek. – Azért nem kellene ennyire dicsérni – mondogatták neki.

– Tudod, hogy szereti a darazsakat, a méheket? – kérdezte Vili.

– Ezért is hívják méhészmadárnak! – vágta rá Dani. – A méhészek haragszanak rá. Mi is elmentünk egy méhes mellett, láthattatok a sok kaptárt.

– Na, jó! Nekem akkor is ez a kedvencem! Mondhattok akármit! – nevetett Laura.

Ahogy a foci pálya mellé értek, Laciból feltörtek az emlékek.

– Milyen sokat fociztunk itt az oroszokkal! Még akkor is, amikor a Kurcsatov utcai dühöngők felépültek. Focikupát és sportversenyeket is rendeztünk itt.

– Úgy látom, a sárkányrepülőök most nincsenek kint. Jó lett volna közelebről is látni őket – mondta Laura.

– Ha kíváncsi vagy rájuk, szólok Sefinek! Biztosan örülne, ha megnéznénk őket!

– Annyira azért nem érdekel, nem kell szólni! Csak most jó lett volna!

– Nicsak, a rádiósok viszont kint vannak! – kiáltott Laci, amikor meglátta a PAV (Paksi Atomerőmű Vállalat) rádióklubjának épülete előtt beszélgető kollégákat. – Hozzájuk benézhetünk, ha gondolod!

– Nem, nem, most biztosan nem! – tiltakozott Laura. – Menjünk csak haza! Elfáradtam, gondolom, a gyerekek is, meg aztán éhesek is lehetnek már! Jó hely ez az Ürgemező, van itt még mit nézegetni, de majd máskor.

Sárkányrepülőök

E sport kedvelői 1982-ben aktívan szervezkedtek, és 1983-ban örömmel lettek részesei a szakosztály megalakulásának. „Pakson, az Atomerőmű Vállalat KISZ-bizottságának kezdeményezésére 1983 februárjában hozták létre

az Atomerőmű Honvédelmi Klub sárkányrepülő szakosztályát. A szakosztály egy év alatt az ország vezető szakosztályai közé emelkedett – az elsők között kapott engedélyt motoros sárkányrepülésre, illetve motoros pilóták képzésére. Kiss István szakosztályvezető és Schäfer Zoltán oktatóvezető irányításával

jelenleg 21 sportoló dolgozik a szakosztályban. Az érdeklődéssel arányos taglétszám kialakítását az anyagi lehetőségek korlátozzák” – írták az Atomerőmű Építői című lap 1984. januári számában.

Akkor a sárkányrepülést a XX. század sportjának tekintették. Hazánkban a Magyar Honvédelmi Szövetség tette egyenrangúvá a többi repülősporttal, és megalkotta annak egységes szabályzatát. Az Atomerőmű Honvédelmi Klub 1984 januárjában még sárkányrepülő-kiállítást is szervezett a PAV KISZ-bizottságának közreműködésével. Tablók, diafilmek és eredetiben kiállított sárkányrepülőgépek adtak képet az akkor alig tízéves múltira visszatekintő sportág fejlődéséről. Az érdeklődők megtekinthették a kezdők számára épített „Flamingó” típusú sárkányrepülőgépet. Láthatták továbbá az Apolló nevet viselő első teljesítmény-repülőgépet, valamint az Apolló CX-et, mellyel Schäfer Zoltán 1983-ban 45 órát töltött a levegőben 2000 m-es magasság elérésével. A szakosztály megalakulása utáni időkben három gépet kaptak, amivel több szezont végigversenyeztek.

Rádióamatőr klub

A Paksi Atomerőmű Vállalat Rádióklubja 1984. szeptember 25-én alakult. Pónya József vezérigazgató megbízásából, és a Magyar Honvédelmi Szövetség támogatásával Mach János alapította. A rádióamatőr tevékenység biztosításával az atomerőmű dolgozói számára a szabadidős programok körét kívánták bővíteni. A rádióklub ürgemezei telephelyéül szolgáló egy hektár (100 × 100 méter) nagyságú területet 1986-ban térítésmentesen kaptak meg a helyi termelőszövetkezettől. 1986 őszére kétszintes klubházat állítottak fel a telken Riczkó Józsefnek és a Villamos Labor dolgozóinak köszönhetően. Mach János elgondolásai alapján, az amatőrtársak összefogásával, és természetesen a műszaki, a tudományos és a tömegsport-tevékenység fel-

tételeinek megteremtésével 1987-ben a rádióklub előtt a lehetőségek sora nyílt. Az első évtizedben a konstruktívtevékenység és a hagyományos rádióforgalmi tevékenység mellett a tudományos kísérletek kerültek előtérbe kiemelkedő eredményekkel, melyek Mach János nevéhez fűződtek.

A Somorjai család ütemesen kerekezett a lakótelep felé.

– Nicsak, itt is van vaddohány! – jegyezte meg Laci, miután észrevette az út mellett a jellegzetes gömbformájú virágokat.

– Vadnak vad, csak éppen semmi köze a dohányhoz – vágta rá Laura.

– Hát annyi, hogy alakjában hasonlít a rendes dohányhoz, és ez elég volt, hogy megkapja ezt a nevet.

– Én korábban soha nem hallottam róla, ezt itt ismerem meg, itt Pakson. Hirden biztosan nem volt. Még a szebbik nevén sem! Úgy sem, mint selyemfű! – bizonygatta Laura.

Vaddohány: selyemkóró, selyemfű. Észak-amerikai eredetű, eredetileg a textilipar számára hozták az országba 1816 körül. Agresszíven terjeszkedő évelő gyomnövény. A paksi kiskerttulajdonosok többsége is megküzdött már vele, nehéz kiirtani, gyökerei mélyre hatolnak. Jól bírja a szárazságot, a homokos területet. Rendkívül kártékony, kiszorítja az őshonos növényeket. A méhészek viszont kedvelik, mert az akác után a legjobb méhcsalogató. A vaddohányméznek sok jó tulajdonsága van, immunerősítő, gyulladáscsökkentő, vérnyomás-szabályozó, és még a virágpór-allergiások is fogyaszthatják.

A rádióamatőrök épületét elhagyva a tisztást egy kisebbfajta erdőség váltotta fel. Az út menti fák, bokrok és vadvirágok látványa Laurában a gyermekkori élményeket idézte fel.

- Kislánykoromban gyakran mentünk édesapával a rétre, Hirden. A kerékpárján vitt – szólt Lacihoz. – Egy vastag párnát tekert a bicikliváz köré, majd madzaggal odakötözte, én pedig azon ültem, és büszkén nézelődtem. Boldog voltam, hiszen édesapám biciklijén kerekeztünk, és csak szemlélődtem. Abból a magasságból úgy néztem a világra, mint királynő a birtokára. A réten aztán, amíg ő fűvet, csalánt és más zöldet sze-

Vaddohány virágja
és termése

dett a nyulaknak, kacsáknak, addig én felmáztam az öreg, odvas fákra, vagy keresgéltem sóskát, papsajtot, mikor mit. Játszottam a cickafarkkal, a lándzsás útifűből nyilat, karkötőt, nyakláncot fűztem. A tuskés bogáncsból kisházat, asztalt készítettem. Nagyon szerettem bogánccsal játszani. Összenyomtam, és úgy maradt. Nekem az volt a legó. Persze akkor a legónak még a hírét sem hallottuk.

– A legót sem ismertük, és a vaddohányt sem – jegyezte meg Laci. – Én is sokat voltam kint a réten. Nagyon jól tudtam a fűszálakkal fűtyülni.

– Olyan jó lenne, ha a gyerekeinknek is lennének hasonló szép élményeik! – sóhajtott Laura. – Talán majd erre a bicajozásra is emlékeznek. Látod, Laci! Most is áll a mondás, miszerint minden rosszban van valami jó. Sajnálom, hogy ezt kell mondanom, de mióta beteg lettél, azóta sokkal több időt töltesz velünk. Annak persze nem örülök, hogy infarktust kaptál, de annak igen, hogy azóta rendszeresen beszélgetsz a fiaddal, foglalkozol velük. Most már van rájuk időd.

– Hány kilométert mehettünk, apu? – kérdezte a melléjük guruló Vili.

– Úgy nyolc-tíz kilométert – felelt Laci.

– És jól érzed magad? – szegezte a kérdést Lacinak Laura. – Ugye, nem volt megerőltető?

– Egyáltalán nem! Hisz tudod, hogy betartom az orvosok és a gyógytornász utasításait. Fokozatosan végeztem a megterhelést, a mozgást. És már dolgozom is! Azt is bírom, nincs probléma – felelte Laci határozottan, magabiztosan.

– Jó, jó, csak hát nem volt ok nélküli ez a nyújtott rehabilitáció. Azért még ne bízd el magad! – válaszolta Laura.

Laci az életkora és egészségi állapota ellenére súlyos szívinfarktuson esett át. Vérellátási zavar, oxigénhiány miatt szívizomelhalás alakult ki nála, a szívizom helyén képződött hegszövet pedig újabb veszélyeket sejtetett. A szövődmények (ritmuszavarok, szívelégtelenség stb.) kialakulásának elkerülése végett orvosai aránylag hosszú rehabilitációt írtak elő számára.

A kerékpározásból hazatérve a család gyorsan asztalhoz ült, és jó étvágygyal elfogyasztotta az ebédet, az előre elkészített gulyáslevest. Az étkezés után mindenki megpihent egy kicsit. A fiúk a szobájukba vonultak, a szülők a hálóban feküdtek le egy óráckára.

A kis pihenő után Laura elővett egy Paks térképet. Bárhol jártak is az országban vagy külföldön, és bármilyen túrát, kirándulást is tettek, ő szerette térképen is megnézni a bejárt útvonalat. Gyakran kimásolta, színes filctollal jelölte az utat és a nevezetes megállókat. Most is így tett.

– Nagyon sokat fejlődött ez a város mióta idejöttünk! – nézte tünődve a térképet.

– És milyen sokat köszönhet az atomerőműnek – egészítette ki Laci. – Ha a városnak adott pénze-
ket nem is nézem, csak a sportot. Az Atomerőmű Sportegyesület által is

gazdagabb lett ez a város. Az a sok sportág szép hírnevet hozott. Milyen szép lett! Most, ahogy az Ürgemezőről jöttünk, és elmentünk mellette, megint egyfajta büszkeség fogott el.

– Nem csoda, hisz Makoveczék tervezték.

– Tényleg, Dani, nem hiányzik a cselgáncs, és neked, Vili, a kosárlabda?

– Még nem! – kiáltották egyszerre és egyetértően a fiúk.

– Nyár van! Különben is, egy ilyen biciklitúra után? Még jó, hogy nem hiányzik! – erősítette meg válaszukat az apjuk.

Laura nem kívánt hozzászólni, nem akarta kiegészíteni a beszélgetést. Mondhatta volna, hogy végre egy kicsit kimozdultak, kirándultak. Mondhatni, sportoltak. Mégpedig együtt! Egész nap együtt! Ez számára nagy élményt és annál hatalmasabb boldogságot adott. Családját kiegyensúlyozottnak láthatta. Jól megvoltak, beszélgettek, nevetgéltek a nap folyamán. Senki nem panaszkodott, nem elégedetlenkedett útközben. Egy szép közös emlék! Talán megmarad a gyerekekben. Talán majd egyszer kellemes emlékként emlegetik fel ezt a napot. Talán majd megkérdezik egymástól:

– Emlékszel, hogy régen mekkorát bicajoztunk? Emlékszel, hogy az Ürgemező homokján tekertünk végig? Milyen jó is volt!

Ilyenekre gondolt magában. És ezt az emlékképet erősítette, dédelgette, őrizte a szíve mélyén.

Lovásziné Anna

Tavaszi hangulatú kiállítások az Atomerőmű Nyugdíjasklubban

Három újabb bemutatót rendezett az Atomerőmű Nyugdíjasklub Egyesület a februári gyöngy- és textilkiállítást követően a „2022 a kézimunka és képzőművészeti kiállítások éve a klubban” programja keretében. Márciusban a Sokszínű kézimunka, áprilisban a Húsvéti tárlat, májusban a Tavaszi varázs című kiállításon tárták nyilvánosság elé alkotásaikat a nyugdíjasklub tagjai.

Pokorniné Blatt Erzsébet
és Győrffyné Szabó Éva

SOKSZÍNŰ KÉZIMUNKA

A márciusi Sokszínű kézimunka című kiállításon különböző horgolási és hímzési technikával, valamint gyöngyfűzéssel készült díszeket, figurákat, terítőket és egyéb más alkotásokat mutattak be. Egy mesevilág jelent meg a hímzéseken és horgolásokon át, köszönhetően Pokorniné Blatt Erzsébetnek és Győrffyné Szabó Évának. A bájos horgolt babák, kedves állatfigurák és leheletfinom csipkék, csodás horgolások, hímzések és gyöngyészerek szépsége, sokszínűsége elkápráztatta a látogatókat. A horgolt állatfigurákat kézbe lehetett venni, az öltöztetőbabákon ruhát, kiscipőt lehetett cserélni. Sokszínű, egyben izgalmas és érdekes kiállítás várta a látogatókat!

édesanyja által ismerte meg. A gyes ideje alatt számos hímzést készített kalocsai mintával. Amikor gyermekei nagyobbak lettek, áttért a kötésre

Győrffyné Szabó Éva tizenéves lányként nagymamájától tanulta a horgolást. Annyira megkedvelte, hogy minden szabadidejét horgolással töltötte. A kalocsai hímzést

és a varrásra. Sok szép és hasznos ruhaneműt kötött és varrt a családjának. Később visszatért a horgoláshoz, de akkor már főként ajándékozás céljából. A karácsonyi ajándécsomagokat horgolt angyalkákkal és harangokkal díszítette. A gyöngyfűzés mindig is érdekelte, amit az Atomerőmű Nyugdíjasklubban ismert meg.

Ízelítő Györffyné Szabó Éva kézimunkáiból és gyöngyészereiből

Pokorniné Blatt Erzsébet gyerekkorában édesanyjától tanult meg kötni, nagymamájától pedig horgolni. Akkor még ritkán kézimunkázott. Fiataltól felnőttként inkább a kötéssel foglalkozott. Főleg a gyermekeinek kötött különböző ruhaneműket (pulcsik, rugdalózók stb.) Később nagyon megszerette a kereszteses hímzést. A horgolás kb. 25-30 éve lett a

kedvence. Eleinte terítőket, családi házukra függönyöket, karácsonyi díszeket horgolt. Amikor az amigurumitechnikával megismerkedett, nagyon megkedvelte, teljesen magával ragadta a horgolás ezen formája. Az ismereteit és a mintákat újságokból, könyvekből, valamint az internetes oldalakról szerzi, ezekből komoly gyűjteménnyel rendelkezik.

Néhány darab Pokorniné Blatt Erzsébet munkáiból

HÚSVÉTI TÁRLAT

Áprilisban a húsvétra hangolódás jegyében nyílt meg az Atomerőmű Nyugdíjasklub újabb kiállítása, ahol három alkotó mutatta be munkáit. A Húsvéti tárlaton Dobri Zoltánné kalocsai hímzéseit, Gutermuth Andrásné horgolásait, hímzéseit, szalagtűzéses patchworktechnikával készült munkáit és Takácsné Tóth Márta festményeit, rajzait tekinthették meg az érdeklődők.

*Gutermuth Andrásné,
Takácsné Tóth Márta
és Dobri Zoltánné*

A kiállításon a tavaszt a festmények zöldellő tájai és nyiladozó, színpompás virágai mellett a kalocsai hímzések virágmotívumai jelenítették meg, míg a húsvétot a kedves kis horgolt nyuszik és csibefigurák, valamint a különböző technikával készült és változatos módon díszített tojások jelképezték.

Dobri Zoltánné Jutka a kalocsai hímzést már fiatalon megismerte és megkedvelte. Édesanyja és nagymamája biztatására kezdett komolyabban foglalkozni a hímzéssel a 1970-es években, már fiatalasszonyként. Akkor a férje a hároméves katonaidejét töltötte, és ő gyesen volt otthon a kisfiával, a szabadidejét kézimunkával töltötte ki. Édesanyjával és nagymamájával együtt

bedolgoztak a Népművészeti Szövetkezetbe. Többnyire készen kapták a mintákat, amiket kivarrtak, de édesanyja is ügyesen rajzolta fel a mintákat. Főként kalocsai hímzésekkel készítették, amiket leadtak, és így módon kiegészítették a család kérését. Később így vált meg néhány szép hímzett köténytől is. Keresztszemes hímzésekkel is készített, de varrt ruhát is, azt is főleg kézzel. Sok terítőt hímzett különböző méretben és formában. A nagyobbak asztalokra, a kisebbek nappalok alá valók. Manapság főleg ünnepek idején teszi ki a hímzéseket, és díszíti velük a lakást.

Dobri Zoltánné
néhány hímzése

Gutermuth Andrásné Magdika az általános iskolában ismerkedett meg a kötéssel, amikor is lustakötéssel sálát kötöttek. Buzsáki hímzéssel párnát is hímzettek, ami őt már akkor is nagyon érdekelte. Fialalasszonyként, a gyes mellett kalocsai mintával hímzte a terítőket. A családdal való teendők, a gyerekek, a családi ház építése sok idejét elvette, így a kézimunka háttérbe szorult. A nyugdíjba vonulása óta ismét rátalált a kézimunkázásra, főként varrásra, kötésre és horgolásra. Dunaszentgyörgyön

Ízelítő Gutermuth
Andrásné
összeállításából

csatlakozott a Lányok-Asszonyok Klubja kis csoportjához, ahol a fiatal kreatív hölgyektől a tojásdíszítési technikát tanulta. Mindezekhez jött még egy-egy új ismeret, olyan foglalatosság, amivel szereti a szabadidejét eltölteni, ilyen például a papírvirágkészítés. Néha pedig csak gyönyörködik egy csodálatos kézimunkán, és úgy érzi, nem akar új dologba kezdeni.

Takácsné Tóth Márta mérnök, közgazdász örömmel fest és rajzol. Korábban csak nyaraláskor, saját örömeire ragadott ceruzát, amikor egy szép táj vagy mozdulat megfogta, de volt, hogy egy papírcetlire, tollal rajzolta le az unokáját homokozás közben. Lánya többször megkérte, hogy egy-egy virágcsokrot örökítsen meg vízfestéssel. Nővérétől 8-10 éve kapott egy festőállványt, de sokáig nem használta. 2017 októberében ment nyugdíjba, és akkor úgy gondolta, bőven lesz ideje a passziói kiélésére. Az élet másként alakította helyzetét, a viszonylag távol, különböző helyeken élő három gyermeke szép nagy családot alapított a tíz unokával, így a nagymamái feladatok minden mást háttérbe szorítottak. A rajzolással, festéssel intenzíven a Covid-járvány óta foglalkozik. A gimnáziumi évek alatt Pápán járt rajzszakkörbe, de az ott tanultakat az évek elhalványították. Gyerekeitől 2019 karácsonyára egy internetes akrilfestő-tanfolyamra szóló előfizetést kapott, de először a rajztechnikája fejlesztését tűzte ki célul, és az interneten keresett angol,

német, magyar, orosz nyelvű oktatófilmeket. A vízfestést változatoságként művelte, hogy felfrissítse a színkeverést. Időközben az akrilfestéshez szükséges anyagokkal és technikákkal is megismerkedett. A portrérajzolást és festést internetes oktatófilmek segítségével gyakorolja. Modellként elsősorban családtagjai szolgálnak: lányunokájuk, Tünde fotója alapján készült a „Pillanat öröme” c. rajz.

Részletek Takácsné Tóth Márta kiállításából

TAVASZI VARÁZS

A májusban nyílt kiállítás horgolásain, hímzésein és gobelinképein keresztül a tavaszi varázslat, az üde színvilág jelent meg. Az orgonavirág lilasága vegyült el a hímzett virágok tarkaságában, néhol felbukkant a tavaszi ég ragyogó kékje, néhol pedig a napsugár szórta sárga sugarait – a kézimunkák által. Erre a különleges tavaszi varázslatra is nagy szeretettel fogadták az érdeklődőket.

Rajna Ferencné, Sárközi Lucia és Hernek Tiborné kiállítók

Hernek Tiborné Margó sokféle kézimunkának lelkes híve, így a kötésnek, a horgolásnak, a hímzésnek és a gyöngyfűzésnek is. Már 17 éves korában, munkába járás közben a vonaton utazva a horgolást nagy örömmel készítette. Minden terítőnek az elkészítése boldogsággal töltötte el a szívét. Az idő múlásával megtanult kötni is. Gyermekének és magának is készített különböző szebbnél szebb ruhadarabot, sálát, sapkát, pulóvert. A nyugdíjasklubban megismerkedett a gyöngyfűzéssel. A mai napig boldogan készít gyöngyből mindenféle virágot, és ezekből szívesen

ad ajándékba is. Jelenleg a lányaitól kapott „Filéhorgolás” című kiskönyvet lapozgatja, amelynek az összes eddig megjelent számát őrzi. Ezekből a fü-

Hernek Tiborné néhány csipke- és hímzett terítője

zetekből szokott sokat horgolni öröme, ami aztán vagy saját lakásában vagy a gyerekeinél talál otthonra, és nagyon sok terítőt készít ajándékba is.

Rajna Ferencné Piroska fiatalkorában, 16-17 évesen kezdett kézimunkával foglalkozni. Számára az olvasás mellett a kézimunka jelentette a hobbit.

Nem tudott egy napot sem úgy befejezni, úgy aludni térni, hogy ne kézimunkázott volna. Kezdetben édesanyjától tanulta, később kézimunkaszakkörben szerezte bővebb ismereteit és nagyobb gyakorlatát. Főként kalocsai, buzsáki és matyó mintákat hímezett. Különböző méretű és formájú terítői vannak a kicsi nippek alá való hímezésektől kezdve a nagyobb asztalterítőig. Mindig is szeretett kézimunkázni. Még most is hímezésekkel díszíti a lakását, és nap mint nap gyönyörködik bennük. Hímezett faliképet is készített. Mások kedvére pedig több kézimunkáját elajándékozta. Az 1970-es években hímezett magának egy kalocsai blúzt. Saját maga szabta, varrta és hímezte ki. Sokáig viselte, szívesen hordta, és máig büszke rá. Készített néhány

Rajna Ferencné munkáiból

gobelinképet. Jelenleg is van egy megkezdett munkája, amihez télen fogott hozzá. Ahogy ideje engedi, folytatja a gobelinvarrást.

Sárközi Lucia Mezőkövesden született, a „Matyóföld központjában”, így a kézimunka már gyerekként része volt életének. Fiatal leánykora óta kézimunkázik. Nagyon sokféle technikát kipróbált, mint például a hímezést, makramét, különböző fűzési technikákat, foltvarrást, keresztzemes varrást. Később a szabás-varrás és más hasonló tevékenység kötötte le a figyelmét. Mindig volt valamilyen divat vagy élethelyzet, ami irányította valami új felé az érdeklődését. A leghosszabb ideje a gobelin a kedvenc időtöltése. Közel 20 éve varr gobelineket. Már minden témájú képet varrt, így mostanság már igyekszik olyan képeket keresni, amelyek egyre komolyabb kihívást adnak számára. Egy nehéz nap végén, vagy

ha nem úgy alakul a napja, ahogy szerette volna, vagy most, hogy már nyugdíjas, az ebéd utáni pihenés alatt szívesen gobelinezik. Megnyugtatója, energiával tölti fel az alkotás öröme.

Sárközi Lucia néhány gobelinképe

A kiállítássorozat ötlete a klub elnökétől, Kovács Zoltánné Rózsától származik, aki büszkeséggel nyilatkozott arról, hogy az Atomerőmű Nyugdíjasklubnak nagyon sok ügyes kezű, tehetséges tagja van. Fontosnak tartják ezen klubtársak bemutatkozási lehetőségét, és hogy alkotásaikat nagyobb nyilvánosság előtt is megmutathassák.

Az eddig rendezett négy kiállítás igen nagy sikert aratott. Mindegyiken más témában, különböző eljárással, eltérő technikájú kézimunkával, valami újat és érdekeset nyújtva mutatkoztak be a magas fokú kézművességgel, művészi érzéssel rendelkező kreatív nyugdíjas alkotók. A kiállítássorozat júniusban folytatódik, ahol az újabb hímzések, horgolások, gobelinek, patchworkmunkák, gyöngyékszerek mellett kerámia-, nevez- és gravírozott üvegtárgyak, fa- és fémszobrok, festmények nyernek bemutatást.

Wollner Pál

Makó András képei

Makó András Pakson élő tanár és festőművész, akinek több kiállítása volt a városban, legutoljára 2018-ban, amelyről a Paksi Tükör 2018/2. számában emlékeztünk meg. Az akkori megnyitón hangzott el néhány fontosabb életrajzi adat. Innen tudjuk, hogy már gyermekkorában sokat rajzolt, főleg madarakat. Az általános iskola végén, szülei támogatásával egy nyugdíjas rajztanárnál kezdett komolyabban foglalkozni a rajzzal és a festéssel. A művészeti középiskolát Szatmárnémetiben végezte, majd Kolozsváron, a Képzőművészeti Főiskola festészeti szakán végzett.

A valóság megragadása nagyon foglalkoztatja, és olyan irányban indult el, amely a gondolatait kifejezésre juttatja. Közel áll hozzá a realizmus, a szürrealizmus és a szimbolizmus. Témáit a környezetéből, emlékeiből, a mitológiából és a bibliából meríti.

A mostani anyag közlésének egy nagyon különleges apropója van, ugyanis keressük a művész Teller Ede és gondolkörét megörökítő festményét, amely utoljára az Erzsébet Nagy Szállodában volt kiállítva. Nincsenek információink arról, hová került a kép a kiállítás bontását követően. Örülnénk minden, a képpel kapcsolatos információnak.

(Szerkesztőség)

Erdély Művészetéért
Alapítvány
E-Galéria
Budapest
Vármegye utca 11.
1052

Hölgyeim és Uraim!

Sajnálom, hogy személyesen nem lehetek ott Önökkel. A kényszerű távollét azonban csupán a vernisszázsra vonatkozik: amint tehetem, én is csatlakozom a kiállítás számos látogatójához, hiszen Makó András olyan alkotó, akinek a korábról ismert műveit mindig szívesen fedezem fel újra, új képeit pedig a magyar műélvezők és műgyűjtők többségéhez hasonlóan én is a kortárs festészeti szcéna jeles eseményeként várom mindig.

Makó András művészete, sajátos látásmódja leveti magáról a szabványosítani akaró művészettörténeti címkéket.

Az ő festészete ötvözi és meghaladja az izmusokat, művészeti trendeket – horribile dictu – festészeti divatokat.

Sőt: a Makó-képek legfőbb hatása számomra épp abban áll, hogy sok minden kapcsolódik bennük össze.

Hagyomány és újítás, személyes és közösségi, istenes és profán, kisebbségi és többségi lét élményanyaga, magyar és egyetemes jelentésrétegek egyszerre vannak bennük jelen.

Makó András barátunk az idén 60 esztendő.

Alkotó-teremtő ember számára ez nem az öregkor kezdete, hanem az addigi életmű betetőzésének, egy-egy újabb nagy alkotói korszaknak az ideje.

Önmagunknak, műélvezőknek és neki, műalkotónak egyaránt azt kívánom: legyen így! Alkosson még köztünk és nekünk, örvendeztessen még minket sok új képpel, kiállításnyi alkotással a következő emberöltőben is!

Tisztelettel,

Lázár János

Makó András festőről

A szépség mulandósága

Sajátosságokkal teli, Erdélyből induló életút Makó András festőművésze, aki a szép emlékü Kökényesden született, a közeli nagyvárosban, Szatmárnémetiben érettségizett, majd Kolozsváron szerzett festőművészdiplomát, s megélhetését keresve Baróton tanárkodott. Ezt követően negyedszázada él közöttünk, Paksot választva. A helységeknek azért van jelentősége, mert egész festői pályája telítve van emlékek idézésével, családi, táji benyomások megörökítésével, amelyek folyamatosan dúsulnak szellemi érdeklődése horizontjának gazdagodása, bővülése, egyre fontosabbá váló elemeivel... Az oldott, tájélményeket rögzítő akvarellek világából fel- és kiemelkedik a vászonra olajtechnikával festett szürrea-

lizmust idéző, újraformáló szemléletig. Tudatosan koncipiált, összetett szerkezetű, montázsjelvet követő képei, valóságos és tapasztalaton túli vizuális elemekkel gazdagítva munkáit, a nézőnek egyaránt jelentenek emocionális és intellektuális élményt. Fájdalmait is meditatív magatartással jeleníti meg. A festő emlékezik, gondolkodik és fest. Jelképei szervesen egybefonódnak képteremtő alkotói habitusával, amelynek eredményeként egy olyan alkotó életműve áll előttünk – élete 60. évében –, amely nagyon is erdélyi és nagyon is egyetemes.

Budapest, 2019. szeptember 22.

Feledy Balázs

Királyok dicsőítése

A Paksi Tükör 2018/2. számában megjelent cikke a festő kiállításáról:

Makó András festőművész kiállítása

2018. április 12-én nyílt meg Makó András festőművész újabb kiállítása Pakson, a Csegey Dénes Kulturális Központ kiállítótermében. A kiállítást Rühl Gizella, a TolnaArt művészeti oldalak szerkesztője nyitotta meg, közreműködött: Pákolicz Ildikó. A művész legújabb alkotásai közül választott ki 18 festményt. Az eddigi látogatók között a legnagyobb sikere az Omega együttes ihlette festménynek volt.

Makó András így vall magáról: „Már gyermekkoromban sokat rajzoltam, főleg madarakat. Az általános iskola végén szüleim támogatásával egy nyugdíjas rajztanárnál kezdtem komolyabban rajzot és festészetet tanulni. A művészeti középiskolát Szatmárnémetiben végeztem, és ezt követően többszöri felvételizés után Kolozsváron folytattam tanulmányaimat a Képzőművészeti Főiskola festészeti szakán. A valóság megragadása nagyon foglalkoztatott, és olyan irányban indultam, amely a gondolataim kifejezésére nyújt lehetőséget. Közel áll hozzám a realizmus, a szürrealizmus és a szimbolizmus. Mivel a színvilág nagymértékben meghatározza a képek hatóerejét és mondanivalóját, ezért sokat foglalkozom a megfelelő színharmónia kialakításával. Témáimat a környezetemből, emlékeimből, a mitológiából és a Bibliából merítem.”

Csendélet rózsákkal

Rühl Gizella megnyitón elhangzott beszéde

Tisztelt közönség, kedves hölgyeim és uraim, kedves érdeklődő fiatalok! Szeretettel köszöntöm Önöket Makó András erdélyiből paksivá lett festőművész kiállításának megnyitóján itt, Pakson, a Csegey Dénes Kulturális Központban.

Micsoda gyönyörű nyár

Minden kiállítás megmérettetés, számvetés. Ilyenkor kiderül, hogy az üzenet, ami az alkotóművészt egy kép megfestésére vagy egy szobor, tárgy, műalkotás létrehozására inspirálta, eljut-e a befogadóhoz, Önök-höz, az Önök lelkéhez.

Az alkotáshoz tehetség, kitárt lélek, fény és harmónia szükséges.

Sokan kutatták már a tehetség lényegét, hogy valaki miért éppen azon a területen kiemelkedő, hogy honnan jön a talentum, s nagy kérdés, hogy tudunk-e a nekünk jutott talentummal jól gazdálkodni. Kérdések, amelyekre nem egyszerű a válasz. De nem tisztünk most ezzel mélyebben foglalkozni.

Kitárt lélek: a jelekre, inspirációkra nyitott, a környezet rezdüléseire is figyelő és reagáló, nagy érzékenységgel rendelkező művész képes új minőséget alkotni, értéket létrehozni.

A fény: a szeretetet, a tisztaságot, a születést, az életet szimbolizálja, hiszen fény nélkül nem lenne élet a Földön. A fény az éltető erő. A fény révén láthatjuk a színeket.

Harmónia a görög mitológiában: a szépség, vidámság, a művészetek és az eszményi rend védője, az embereket összekötő szeretet és a polgári összefogás patrónája.

A harmónia összhang; többféle résznek (hangok, színek, térbeli arányok, emberi kapcsolatok) kellemes és szép összessége.

Ha mindez együtt van, létrejöhet az alkotás, megszülethet a mű.

Kiállítónk, Makó András 1959-ben a Szatmár megyei Kökényesden, egy javarészt magyarok lakta kicsiny faluban született, pedagógus szülők gyermekeként.

Képzőművészeti tanulmányait a Szatmárnémeti Művészeti Középsiskolában kezdte, majd Kolozsváron, a Képzőművészeti Főiskolán diplomázott 1989-ben. Mesterei: Paul Sima, Victor Ciato és Veress Pál voltak.

A falusi élet, a falusi emberek, a természetközelség mély nyomot hagytak benne, s ez művészetében is az egyik alapvetéssé vált.

Saját megfogalmazása szerint „lehet a régít modern, mai módon ábrázolni”.

Sok alkotásán ott van a földet művelő, dolgát végző gazda, a kicsiny falusi ház, egy idős ember arca, az erdélyi táj. Mély érzéseiről árulkodik egy grafikája, amelyet e kiállításra készülve mutatott nekem: egy idős emberpár a földön ülve – megpihenve a munkában –

Tavaszi melankólia

egymás hátának támaszkodva ad erőt a másoknak. Remélem, ebből is egy szép festmény fog születni.

A diploma megszerzését követően a túlnyomórészt románok lakta Kolozs megyei Aranyosgyéren kapott munkát, majd 5 évig Baróton dolgozott rajztanárként.

1995-ben települt át családjával – szintén pedagógus feleségével – Pakarra, s itt él azóta is.

Kezdetben óraadóként dolgozott a Deák Ferenc Általános Iskolában, majd az ESZI-ben tanított rajzot. Nevéhez fűződik, az ESZI már-már legendássá vált kiállításainak megszervezése. A kiállítássorozat keretében neves művészekkel és munkáikkal ismerkedhetett meg a diákság 2005 és 2010 között András jóvoltából.

2010 óta főállásban kollégiumi pedagógus. E munkája mellett művészeti tevékenységét is folytatni tudja, s születnek sorra az alkotások.

A munkásságát bemutató könyvet – amelyet a kiállított festményeken kívül szintén ajánlok szíves figyelmükbe – András egy Arnold Böcklin-idézettel dedikálta nekem, amely azt hiszem, egyben ars poétikája is: „Ha a költészetnek az érzelmeket kell kifejeznie, a festészetnek provokálnia kell. A képnek gondolatokat kell ébresztenie abban, aki nézi, és olyan hatást keltenie, mint amelyet a zenemű kelt.”

Makó András művészetének értékeléséhez nálam jóval avatottabb szavait szeretném idézni.

Dr. Felicia Grigorescu így ír: „Visszaidézve Makó András művészetét első megfigyelés után, a művészi érettség és a stilisztikai egység az, amit egy létező világ visszaadásában saját szabályai és elméletei alapján hoz létre. Ezen eszközök összetettsége és módja, ahogy a művész újra felfedezi ezeket, hogy használja a kompozíciói révén – a szürrealisták táborába, témák által az álmodozók, a használt eszközök révén pedig a szimbolisták közé helyezi őt. [...] Makó András művészetében a kompozíció az egyik legfontosabb vívmány. Az ő arculatai sokoldalúak és összetettek.”

Tehát a műértő azt látja, hogy Andrást nem lehet beskatulyázni, bizonyos mértékig átlépi, átértékeli a művészeti irányzatok határait, azokat saját mondanivalója szerint alkalmazza, kifejezőeszközeit ennek megfelelően használja.

Kicsit szürreális, kicsit meseszerű, kicsit szimbolikus. A szimbólumok világa nem mindenki számára értelmezhető könnyen. De sokak számára megnyílik, azoknak, akik képesek és hajlandók is a világot az egyes jelenségeken túl is értelmezni.

Makó András minden munkáján látszik ez a képesség és hajlandóság.

Gyakran megjelenik képein az alma, az alma a fonnyadás/rothadás bizonyos fázisaiban vagy aranyalmaként, ahogy a kép mondanivalója megkívánja. Az alma nagyon sok jelentéssel bír, hozzá kapcsoljuk a csábítást, kísértést, a bűnbeesést és megbocsátást, az alma a tiltott tudás fájáról származik. De az uralkodást is jelképezi, gondoljunk az országalmára. Az alma középkori misztikusoknál a beavatottak jelképe volt. A germán istenek egy aranyalmának köszönhatték a halhatatlanságukat. A törökök Budát piros almának nevezték. Az alma a magyar néphagyományban a szerelem, a termékenység jelképe, szerepe a hitvilágban és népszokásokban is jelentős (lásd pl. gránátalma vagy falusi esküvőkön az almába szúrt rozsmaringág).

Teller Ede emlékére

Az almák gyakori ábrázolása „almaéletük” bizonyos fázisaiban jelzi, hogy Makó András számára az időnek milyen nagy jelentősége van.

Mi az idő? Talán csak parányi „emberéletünk” szempontjából van jelentősége? Hiszen a világmindenséghez képest mi egy „emberéletnyi” idő?! Az idő szabja meg életünket, ez tart béklyóban, ez enged szárnyalni bennünket. Közhely, de igaz, hogy az idő rabjai vagyunk.

Makó András minden képén idősíkok rakódnak egymásra. Az emlékek, álmok, látomások, különböző rétegei, idősíkjai sejlenek fel a festményeken.

Képei a valóságból indulnak ki, de sajátos nézőpontján, önmagán át-szűrődve válnak néha kissé szürreális, néha kissé szimbolista, néha kissé konstruktivista képpé, de mindig ott van egy mélyebb, mögöttes tartalom. Szemléletes példa erre a meghívón szereplő virágcsendélet is. A rózsák a vázában és előtte a barackok szinte hiperrealista módon megfestettek, de a barackok hatását, hamvasságát fokozó fóliaalap már átvisz bennünket egy másik, egy mesevilágba, ugyanígy a háttérben meghúzódó hegyek-völgyek vonulatai, a felhők gomolygásai.

Ezek a sejtelmes „gomolygások” Makó András sajátos, csak rá jellemző kifejezőeszközei, mondhatjuk egyéni stílusnak is, s mint tudjuk, az egyéni stílus egy fokmérő a művészetben, az egyéniség jelzője, a minőség megjelenési formája.

A képei színeinek, háttereinek, formáinak gomolygásában én ott látom András világmegértésre, megismerésre, értelmezésre kész gondolatainak, vívódásainak, vízióinak, álmainak, vágyainak gomolygását, forrongását.

Ezeknek a képeknek a befogadásához, megértéséhez..., nem, inkább azt mondanám, hogy ahhoz, hogy engedjük a festményt hatni magunkra, idő kell, elmélyülés, de legfőképpen nyitott lélek, fény és harmónia – bennünk, a szemlélőben is.

Hát nyissuk ki szemünk mellett a lelkünket is, amikor megnézzük Makó András festményeit, s engedjük, hogy az üzenete eljusson hozzánk.

Gratulálok az alkotónak, kérem, nézzék meg, fogadják be a kiállított képeket.

A kiállítást megnyitom.

Balázs Kovács Sándor

A sárközi születésszabályozásról

A sárközi alacsony születési arányszám, az „egyke” („egy gyermek”-rendszer) az első társadalmi problémák és demográfiai jelenségek közé tartozik, amelyek a közvélemény és a társadalomtudomány érdeklődését felkeltették. Bár a kérdés a statisztika, pontosabban a népesedéssziszatika tárgykörébe tartozik, illetve – ha az alacsony születési arányszám okainak és hatásainak kutatására is kiterjesztjük – a demográfia tudományának egyik fő témája, mégis a demográfusokon és a statisztikusokon kívül írók, újságírók, orvosok, szociográfusok és szociológusok is foglalkoztak vele. Így az egykeutatás története az elmúlt korszakok egész közéletéről és társadalomtudományáról érdekes képet nyújt.

Magyarország három területén szinte egyszerre figyeltek fel a nagymértékű születésszabályozásra: a dél-dunántúli református magyarok (Ormánság, Sárköz), a bánáti katolikus németek és a krassó-szörényi görögkeleti románok körében. Ez a jelenség itt – mivel kimondottan agrárnépességről van szó – teljes egészében ellentmond a demográfiai átmenet elméletének, mely szerint az ipari forradalom előtt a születési és halálozási arányszám igen magas, és lényegében egyensúlyban van. A gazdasági fejlettség bizonyos szintjén a halandóság kezd csökkenni, a születési arányszám viszont egy ideig még változatlanul magas marad, a természetes szaporodás növekszik. Az iparosodás, városiasodás, az életszínvonal és a közműveltség növekedése a termékenység csökkenésével jár. Így a születési és halálozási arányszám ismét egyensúlyba kerül. Sem vallási, sem pedig nemzetiségi okokkal magyarázni a jelenséget nem lehet, mert az ország három, egymástól távol eső más-más etnikum, más-más vallási közösségében élő népesség körében figyeltek fel először olyan méretű születésszabályozásra, ami már társadalmi problémaként jelentkezett. Még magán Tolna megyén belül is hasonló a helyzet: az evangélikus német lakosságú Kéty megelőzte számszerűségben a sárközi falvakat, vagy az – eredendően magyar–szlovák–német, később teljesen elmagyarosodott – katolikus Sióagárd. A születéssza-

bályozás megindulását gazdasági okokkal sem lehet magyarázni, mert az egy bizonyos határon túllépett minden gazdasági észszerűségen. Egy-egy okra visszavezetni, egy-egy okkal magyarázni a jelenséget nem lehet. A népesség számbeli alakulása, egyáltalán a termékenységet befolyásoló tényezők rendkívül gazdag variációban, bonyolult formában jelentkeznek. Nyilvánvaló, hogy az említett okok is közrejátszottak, de nem csupán ezek hatottak. Arra a megállapításra juthatunk, hogy a termékenységet befolyásoló tényezők nem közvetlenül, hanem közvetve hatnak: a mindenkori gazdasági alapra, mint ideológiai felépítmény kerül egy-egy adott közösség szokásokból, erkölcsi normákból, az ehhez kapcsolódó hiedelmekből vagy hiedelemrendszerekből – a közösség által elfogadott és jóváhagyott értékrendből – álló szabályok összessége, melyek íratlan törvényként kötelező érvényűek az adott közösség minden tagjára, s a termékenységet, az adott közösség számbeli gyarapodását befolyásoló tényezők ezen keresztül hatnak.

Bizonyos fokig az egykezést a Sárközben visszavezethetjük a szabadság és függetlenség belső igényére is. Már a folyamat elhatalmasodásakor, az 1870–80-as években fölmérhette a sárközi parasztpolgár, hogy a számára idegen piaci erőkkel képtelen megküzdeni. Addig eredményesen harcolt, amíg csupán egy-egy uradalmi vagy állami rendelkezéssel kellett szembeszállnia, de amikor körülötte életszabállyá tornyosuló viszonyok magasodnak, nincs mit tennie. Földjéhez, amit eddig idegen nem háborgatott, mert nem tudta volna kiélni előnyeit, immár hozzáférnek az élelmesebbek: megveszik, s azon új életformát honosítanak meg, amely hajszásabb, s mit sem törődik évszázadokon át bevált hagyományokkal. Erre nincs más válasz, egyedül az elzárkózás: műveltség és intelligencia kérdése is, hogy a társadalmi nyomásra a közösség önkorlátozással felel. Hite szerint a szabadság, a függetlenség ugyan szemmel láthatóan összeszűkül, de megmarad lényegében. Amit a külvilág önpusztításnak lát, az befelé önvédelem a világ farkastörvényeivel szemben: embertelen védelem, de jószérivel az egyetlen lehetséges válasz hosszú évtizedekig.

Az egyke keletkezését vidékenként más-más okra vezetik vissza. A sárközi közvéleményben is többféle felfogás uralkodik. Némelyek szerint kényelemszeretet, az erkölcstelenség, a fényűzés és a szabadabb élet után való törekvés idézte elő. Mások szerint a 19. század második felében a vízszabályozások, lecsapolások, ármentesítések következtében bőséges birtokhoz és jóléthez jutott lakosság így akarta a birtok felaprózódását és az utódok elszegényedését meggátolni. Ismét mások az 1848 után beköltözött hivatalnokoknak a magyar faj kipusztítására irányuló tudatos részoktatását jelölik meg az egyke kiindulópontjának. E felfogások azonban tévesek.

A sárközi egyke a 19. századbeli hirtelen meggazdagodásnál sokkal mélyebbre nyúlik vissza. Az anyakönyvi adatok bizonyítják, hogy az egyke a Sárközben már 1800 előtt megjelent. Mégpedig a következő okok miatt: ami Somogyban és Baranyában a kötött nagybirtok, az a Sárközben a víz, a posvány, amely nem engedi a terjeszkedést, nem ad új területet az új családok létalapjául. A jobbágybirtok a végtelenségig nem osztható. Már 1767-ben a jobbágyfelszabadítás idején kevés a szántó az erősen szaporodó népességnek. A természetes szaporodáson túl a folyamatos bevándorlás miatt is csakhamar az egész Sárközben a létminimumot megtermő apró birtokokra oszlanak a jobbágybirtokok. 1800 körül a sárközi lakosság a rendelkezésre álló helyi energiákat az akkori gazdasági módoknak és eszközöknek megfelelően kihasználta, s utódjának megélhetést biztosítani mégsem tud.

Az egyke mégsem tisztán gazdasági okokra vezethető vissza. Ahol az az erkölcsi felfogás uralkodik, ahol fellép az utódok iránti felelősségérzet, ott gondoskodás történik a gyermekről. Aki birtokot örökölt, akinek nemcsak életet, hanem életlehetőséget is adtak szülei, feltétlenül erkölcsi kötelességének érzi hasonlóképpen gondoskodni utódjáról. Ennek pedig ilyen körülmények között más módja nincs, mint az egyke.

A 18. század vége, a 19. század eleje egy hirtelen demográfiai átmenet kezdete volt: a megjavult halandóság következtében először megnőtt a természetes szaporodás, ezért a népesség száma is jelentősen emelkedett, a megművelhető föld területe viszont csekély volt, és csak kevésbé lehetett kiterjeszteni. Ebben a helyzetben a lakosság kisebb része, elsősorban a szegények, az elvándorlást választották. Költözni tehát lehetett (az állandó lakóhely-változtatás a házatlan zsellérek között teljesen általánosnak látszik), de láthatóan nem szívesen vállalkoztak erre a sárközi családok, annak ellenére, hogy éppen ebben az időszakban két jelentősebb elvándorlási hullámról is tudunk: Baranya megyébe, Siklónagyfaluba és környékére (a beremendi református egyházközséget 1816-ban az elvándorolt Tolna megyeiek alapították, köztük több sárközi család), valamint a temesközi Rittbergbe (Végvárra).

A gazdaságilag erősebb háztartásokban viszont megnőtt a taglétszám, elsősorban annak következtében, hogy a megházasodó gyermekek egy része a szülői háztartásban maradt. A háztartások átlagos nagysága azonban nyilvánvalóan nem növekedhetett bizonyos határokon túl, nem lehetett egy háztartásban egyre nagyobb számú családmagot együtt tartani. A háztartások osztódásának viszont az elszegényedéstől való félelem szabott határt. Így a sárközi családok egyre nagyobb mértékben születéskorlátozáshoz folyamodtak. A születéskorlátozás a gazdaságilag gyengébb háztartásokban jelentkezett először, de hamar elterjedt az egész népességben. Elsősorban attól függően folyamodtak

születéskorlátozáshoz, hogy hány olyan nagyobb gyereke volt már a családnak, aki remélhetően megérte a felnőttkort. A sárközi falvakban a korai házasodás, a többcsaládos és kiterjesztett típusú háztartások nagy gyakorisága és a házasságon belüli születéskorlátozás együtt fordultak elő. Valószínűleg ezek mind egy, a gazdasági környezeti feltételekhez való alkalmazkodási stratégiának a részei voltak.

E stratégia célja az lehetett, hogy a növekvő népességnek és a nem növekvő megművelhető földterületnek, valamint más gazdasági emelkedési lehetőségek hiányának feltételei között a családok egyik tagja se legyen kénytelen zsellérsorba süllyedni, a faluból elvándorolni, és közben a háztartás egésze is többé-kevésbé megőrizze elért életszínvonalát. Ez a stratégia fogalmazódhatott meg abban is, hogy a parasztcsaládok a vagyont egyenlően osztották fel a gyermekek (elsősorban a fiúk) között. Ugyanakkor ez az örökösödési rendszer hamar a család elszegényedéséhez vezetett, ha valahogy nem korlátozták az örökösök számát.

Az egyke természetellenes helyzetet teremtett a szülő és a gyermek között. A szülői szeretet két véglet között mozgott: egyrészt elkeseredett harc a meg nem született gyermek ellen, másrészt a meglévő iránti majomszeretet. A szülők rajongó szeretettel vették körül a kisgyermeket, aki uralkodott, parancsolt szüleinek és az egész környezetének.

A magzatelhajtás már a 19. század második felében, végén elterjedt. A helyi bábák, öregasszonyok segítségével mindent megpróbáltak a fiatalasszonyok és az anyósok. „...Vót egy Czebe nevű... Czebe Erzsébet nevű asszony ezelőtt 90-100 év körül, mert mikor az én anyósomra készült, a vót akkor má öregasszony vót. De csinálta a dédi mamának – aki nekem vóna öreg szüle, annak –, é csinálta az anyósomnak. Sőt csinálta az egész Sárköznek is. De utóvégre úgy megnyomorodott a keze, hogy... és csinálták itt a bábaasszonyok is... Jól meg vótak fizetve és csinálták..., és mikor én hozzám lejártak Papp Viktorék, meg Balogh Rudolf festő – és mind azt kérdezték, hogy mit csinálhatnak. Mondtam, ahogy a parasztasszony azt mondja, hogy ennyi baromfit köttemek, és ennyit akarok... Nem vóna az a sok fejfa a temetőbe: 22 éves dédmama, 24 éves nagymama, és talán 20 éves édesanya... Nem vónának ott egy kriptában. Ha legalább úgy segítene az ország... én most se csinálnám másképp: csak a harmadik gyerek után venném el. Nem volna úgy kihalva a decsi református faj. Mert hiszen itt kezdődött a harácsolás, a vagyongyűjtés. Ha ezt most én elmondom engöm mögismernek ezért...”

Adatközlő anyósa szerint a beavatkozást Czebe szüle minden esetben csak három hónapos kor után végezte el, mert akkor érezte meg a csomóját, „akkor tudta fővenni”. Megkereste a méhet, az egyik kezével felnyúlt, a másikkal meg kívülről a tenyér élével jó keményen húzta le. „Azt mondja pincébe, minden hova nyomott bennünket – ahol ért –, hogy

még az embörök se tudják mög. S akkor – azt mondja – bizony ki köllött fekünni, még a lengőnek se vót szabad hozzánk érni, mert bizony ugyan sokan meghaltak azért. Ugye mingyárt kapták a hashártyagyulladás és akkor az elvitte üket az biztos. Tehát egyik kézzel fölnyúlt, a másik kézzel azt a csomót a méhet nyomta, szóval húzta tenyíréll lefelé.”

Fogamzágatlással is foglalkozott: „Az öreg Czebe szüle – aszongyák, hogy az oan vót, hogy az megfordította az asszonnak a méhit, mikó megszülte a gyerököt, aztá’ akkó nem lött többet gyeröke. Akit az előbb mon’tam Kecskeméti gyángyi, annak a leányának is megfordította a méhit. És ha az az egy meghalt, akkor nem lehetett több gyereke. Akkó visszafordította az az öregasszon. Most ilyen nincs.” „Hát a magzatelhajtás volt gyakoribb. Nem vót akkó még fogamzágatlás. Aki teherbe vót e’tötte. Hogy ne legyön több, ha nem akarta. Sok bele is ha’t...Hát azt nem nagyon beszéltek ám el, hogy hányszor esett teherbe egy asszony. Akinek egy van, ott több is van. Azt szokták mondani: „Egyér nem kötik ám ki a zsák száját!... Aki elrakta a gyerekeket, az angyalcsináló vót. Vót oan, aki maga csinálta. Az én komámasszonyom mindig a zöccségnek a közepive’. A gyökerive’. Megtisztította, megmosta. Aztá’ kötött rá egy madzagot, földugta.”

Az asszonyok azután maguk is próbálgatták, hozták az ördögszakállgyökeret a szátkai hegyről. Ez is sok fiatalasszony halálát okozta, megmosták ugyan, de nem tudták rendesen felhelyezni, és kinek a méhe oldalába fúródott, kinek más bajt okozott. Ha jól fel tudták helyezni még négyöt hónapos gyermekeket is elvitt. Egyébként gyönyörű, nagy zöld virágai vannak, és fekete gyökere. Használták még a mályvagyökeret is, a gyűrűmályva gyökerét. Ezt megtisztították, szappanos vízzel megmosták. Nyersen használták, de ha télire volt szükség rá, szárították is. Ilyenkor lekezelték forró vízzel, majd szappannal. Beletakarták valami ruhafélébe vagy papírba, és az ágyuk fejében vagy lábánál tartották a száraz gyökeret. A gyökér három hónapos korig volt hatásos. Használták még a cédrusfa ágát is, azt szintén megfaragták. Hat hét után már csak azokat használták, melyeknek mérgező hatásuk is van. Az ördögszakállnak van, így ez tovább hatásos. Nem lehetett a kertekben tartani, mert a két háború között „a csendőrok, az akkori világnak az emberei kutatták, hogy hol van. Mert az egyikét meg akarták mindig szüntetni. Csak azt nem így köllött vóna, hanem úgy, ahogy most. Mert nekem is azt mondták, hogy keskeny a beső mező, nem lehet ám két-három gyerök, mert azt nem lehet osztani. Mert egy vótam én is – mondta a szülike –, egy vót a lányom is, egy vót az unokám is, aki a te férjed, hát te se hozhatsz osztozót.”

Magzatelhajtás céljából megitták a kölnit is. Talán eleinte használt is, adatközlővel is megitták ezt 1922-1923 táján. „Otkolon víznek hitták... Hát bizony én velem is megittak két decit – nem is tudtam enni még fene tudja mennyi ideig se... azt éhgyomorral reggel. Azért a kislány megszületett

– gyöngének, betegnek s hathetes korában meghalt, amikor mindenki a fejit verte a falnak. De mégis ő annyira gyenge lett, hogy meghalt bele, s engemet bizony kísért talán az életem végéig, én megmondom úgy ahogy van.”

Használták a nadragulya-, a petrezselyemgyökeret is. A rokkaszárnya vását is alkalmazták. „Vót olyan bolond, aki kötőtűvel összeszurkálta magát. Pl. ennek a Pál Péternek a felesége, a Kovácsné. Az úgy csinálta, és meghalt vérmérgezésbe – a férje katona volt 1939-be, mikor bevonultak a Fölvidékre. Nem akart több gyereket... Egy vót már, meg ott is maradhat az ura, őneki nem köll, de meg is halt bele... Lúdtollat ugyancsak használták itt... De én nem is foglalkoztam ilyenekkel, már modern eszközöket használtam, peszszáriumot. Eleiben vót az a gomba. Én tudtam használni, de nem szerettem. Hanem aztán ajánlották nekem, menjek át Bajára, s akkor ott vettem meg. Az két gyermek után vót, nekem már egy vót, aki meghalt, és ez, aki most van leányom. Fémpezzárium. A gomba meg valami műgyűrűféle lehetett, de azt már az első háború előtt is használták. Meg timsós vattát tettek fel előbb, mielőtt a férfivel közösült, már föltette. Este mikor lefeküdt, már föltette a timsós vattát. Szóval próbáltak érősködni mindennel, s ha nem, hát akkor – hanem az egyke, annak meg kellett lönni... Hallottam azt is már régen, hogy abba halt meg, hogy esernyődrótot rakott föl. Mikor idekerültem a szülíke mondta, hogy vigyázzunk magunkra nagyon, ha má fiatalasszonyok vagyunk, nehogy olyanhoz menjünk el, ki nem is érti, má ez ebbe halt meg, az abba halt meg... A bábák általában katétert használtak.”

„A háború előtt a fogamzást nem tudták megakadályozni. Itten csak ezek az asszonyok vótak. Itt vót ez a Dömötör Kati néni, de már meghalt... Vót itten bába is, csak soknak csinálta az is. A Dömötör Kati néni soknak megcsinálta... A maguk utcájába van a Bóli suszter, annak a feleségének is lett vóna picinye. Hát annak az tötte el a 30-as évek elején. Hát olyan csúfosan megtörtént, hogy hordozni kellett nekik azt a kis hullát – beletették egy papírdobozba –, és így a faluba végig, és akkor rab is vót érte. Kísérték a csendőrök őket. Vót ilyen – gyűrűmályvának hívják itten, és ennek a gyökerét használták. Megmosták, szépen megszáritották, és ezt tették fel a méhbe. (Mennyi idős korig alkalmazták?) Az nem számított, még koraszülést is idéztek elő. Ez az asszony is az ötödik hónapban vót. Itt csak az vót a fontos, ne legyen mög a gyerök. Inkább ő halt meg. Minden évben vót olyan. Állítólag az az asszony is, akitül a házat vöttük, az is nem tudom hányat rakott el. Itt vót a kútnál egy szomorú fűzfa, ez egy nagyon szép fa vót. Hát má mink most hallottuk meg, hogy annak tüvibe ásták el őket. Hát ez is egy öregasszony vót, meghalt a világháboruba. Egy fia vót. Olyan életet élt. 22 éves vót, mikó meghalt az má, attú kezdve mán... 79 éves most, még él máig is. Most elment az unokájához Palotabozsokra. Hát ez vót itt a divat a Sárközbe... Itt régebben, aki 16 éves korába nem ment férjhöz, az vénlánynak számított.

Akkor csak azt mán nagyon megvetették. Hát akárhogy is férjhez atták. Ha kellett a lánynak, ha nem, hozzá köllött menni, hogy vénlány ne maradjon.”

„Itt csak az vót, hogy neve legyen, hogy a gyerektül szabaduljanak meg. Hát nem félték a haláltul se, inkább meghal, minthogy meg legyen a gyerek. Ha egy gyereke vót, de több már nem lehetett. Itt még van egy növény, az ördögszakáll. Ez a hegyekbe, a magas hegyekbe terem. És ennek a gyökerét szokták még használni. Ennek a gyökerét megszáritották, és így feltették. A háború előtti időben használták főleg. Haláleset is több vót. Vótak, akik elhaltak, még fiatal vótam, mikor a Szabó Sándornénak az édesanyja, akkor a Bárdos Erzsi, akkor a Kovács Janinak az anyja, a Balázs Kovácsnak a felesége – az is 32 éves korába, akkor a Móricz Julis, a Zsikó Péter felesége az is 32 éves vót – annak megin a sógornéja, Zsikó Éva – az s fiatalon. Szóval sokan, vótak olyan esztendőök, hogy négy is vót egy esztendőbe halál... A mákgubát itt is használták... Anyarozsot is – hallottam, hogy – használták. Azt szedik... Azt hallottam, hogy fürödtek meleg vízben, s jól beteáztak, de hogy vót e eredménye, nem tudom... Azt is mondták – a háboru előtt –, hogy jól megrázatta magát szekéren. Magasbul leugrottak, vót olyan, hogy meg is halt, hogy a »padlásrul leesett«. Meg a pincében a grádicsokon ugráltak. Meg meghütöttek magukat, megfáztak. Nem ötztek úgy fel téli időben, meg számtalanszor beleálltak a vízbe – »mosni«. Szánt szándékkal beleálltak a hideg vízbe. Aztán meg szoktak nagyot emelni, zsákot, meg a pincében még a káposztás követ is. Aztán az is megvót, hogy elkenték... Meleg fürdőbe szoktak ülni. Konyhasót is szoktak beletenni. Jó forró lábvizet is szoktak venni. Aztán forró korpát, forró téglát, forró sárból vagy földött, forró sót szoktak a hasra tenni. Itt főpiszkáni csak az ördögszakáll, gyűrűmályva meg a petrezselyemgyökérrel szoktak. Ezt a petrezselyem gyökerit megtisztították és megszáritották – azután használták erre. Aki meg nem tudta maga, az elment a bábaasszonyhoz vagy orvoshoz. A bábáknak valami vas szerszámjuk van, és azzal szokták csinálni. Aztán meg a rokkán van egy vas – amin az orsó mozog –, azt ki szokták smirglizni, kifényesíteni és bekenni zsírral. Rökkavasat, kötőtűt, lúdtollat még az ötvenes években is használták.

Timsót hallottam, de azt nem azért, hogy elhajtsa a magzatot, hanem akkor nem esik teherbe. Azt előtte azért szokták felnyomni. Van olyan asszony, aki most is használja... Itt nem imádkoztak előtte. Itt úgy szoktak »na, azt mondja, most kimosok, kimeszelek mindent, me’ hátha nem sikerül, hátha meghalok«. Evvel fogott hozzá.

Magzatelhajtás: elvetél, elrakják, elcsinálják, elpiszkálják. A régiek ugyan ki vótak rafinálva, nagyon értötték ezt a mestörséget. Minden községben vót egy bába vagy egy asszony, aki csinálta, abbul éltek. Vót, aki saját maga is megtudta csinálni. De meg kellett fizetni. Egy mázsa búzát meg mást is kellett adni érte. Némelyik férfi is akarta, de a férfiak nem is tudták legjobban.

Az anyós vagy az édesanyja intézte: – Nem köll! Minek a gyerek? – Aztán elintézték neki, meg elfordították a mihét, hogy ne bögjön.”

A gyökereket feltették a méhbe. Cérnát kötöttek rá, és úgy tették fel. Volt, hogy hatástalan volt. Volt, aki kórházba került tőle. „Mert engem már hiába hívtak, amikor már nagy vérzés volt. Én nem tudtam semmit csinálni. Mondtam, hogy orvost kell hívni, de azt nem akarták. De amikor már nagy baj volt, akkor mégis az orvos beutalta a kórházba. Aki már engem hívott, az mind kórházba került. Általában a második hónapban voltak ezek az esetek, de volt olyan is, aki már a harmadik hónapos volt... Azt hallottam, hogy az akkori alsónyéki sánta bába sokat csinált ilyent, és olyan is volt, aki magas lázzal került kórházba. És az ott lázasan elmondta, hogy a sánta bába tett fel nekem ilyen gyökeret.”

Magzatelhajtásként „leugrottak a széna pallásrul, de semmi bajuk se lött. Dédőregapámnak is azt komendálták. Aztán bizony hiába vót, a gyerek előgyütt... Olyan is vót aki nagyot emelt, zsák búzát. Vót egy mészáros itt... öreg ember vót má’, de azé’ kellett neki a nő. A felesége meg fiatal vót, oszt mindig úgy maradt, oszt megemelgette neki a hasát, oszt készen vót. Nem mönt bábához! Lefektette a feleségét, aszt alányúlt, megemelte úgy, hogy az a méh megrázkodjon.”

„A férfitül van az, hogy nincs gyerek. (Mit jelent az, hogy vigyáz a feleségire?) Lássá, én negyvenhat évet eltöltöttem a harmadik férjemmel. Huszonhét éves vótam, oszt nem lett egy se. Hát vigyáz a férfi a feleségire. Azt mondta az én öregapám, mikor én férhöz möntem: ide figyelj Jancsim, édös fiam, szántani köll, de vetni nem muszáj.”

A beavatkozást a közösségekben addig nem tekintették bűnnek, míg a magzatnak nincs lelke. Legkésőbb a harmadik hónap vége, illetve mozdulásig lehetett. A gazdag néprajzi, történeti anyag egyértelműen bizonyítja, hogy a magzatelhajtás fő gyakorlóit nem a bábák voltak – hiszen ők a kor szintjének megfelelő egészségügyi képzésben részesültek –, bár tevékenyen részt vettek benne, hanem azok az idős asszonyok, akik minden képzés nélkül – a bábaképzést, orvoscépzést megelőző évszázadokban – vezették a születeket, egy-egy adott közösségen belül részt vettek minden női baj kezelésében, s hordozói, birtokosai, letéteményesei voltak egy sok évszázados tapasztalaton nyugvó tudásanyaguknak.

„A magzatelhajtás bűn. Aki ilyet csinál, az pokolra jut. Meg azt is mondták, hogy ott sírnak kinn a kocsiúton, ahányat eltesz. Rajta megy a kocsi, és azok ott szenvednek. Az anyósom mondta, hogy ott sír a kocsiúton... ugyan el nem tett egyet se, mer’ az mind a kocsiúton sír... Azt hallottam, hogy itt Decsen ördögszakállgyökérrel fölnyúltak. Itt vót egy barátnőm, az is csinált, és még is meghalt 34-be. Vót itt egy asszony – az má’ a kilencedik hónapba vót, és leugrott a padlásrul. Me is halt bele. A gyereket megszülte, és meg is

halt bele. A gyereket megszülte, és meg is fojtotta, még vót annyi ereje. Aztán mentőt hívtak, úgy halt meg a kocsiba. Meg azt is hallottam, »baboszsákok emelt azé' vitte el a mentő«. Ezt mindig mondták, ha fiatalasszonynak vót baja. Vót itt egy bábaasszony, az ugyan sokat eltött... Aztán meg vót a légy-papír, beletették tányérba vízbe, az ázott ott 1-2 nap is, vót, aki azt használta."

„Így van ez. A nép – igen helyesen – sohasem hitte, hogy »rendes úton« meggazdagodhat valaki, és társadalmi-gazdasági törvények ismerete híján legendát csinált a nagy vagyonok keletkezéséről. Forrásom azután fölveti a kérdést: vajon áldás kísérte-e ezt a nagy vagyont? Hát, a dúsgazdag fivérek leánytestvérpárt vettek feleségül. Egyik párnak leánya született, s midőn fölserdült, feleségül adták. Ugyanakkor a leány apja váratlanul másodszor teherbe ejtette feleségét. Szörnyű szégyennek számított ez az egykés erkölcsi rendben: másodszor foganni, és meglett korban? Mi léssen ekként a világbul? A »gyalázat« elhárítására jól bevált módszereket vettek igénybe: zsákokat emeltettek az asszonnyal, mákonyt kellett innia, hadd tűnjék el a »szégyen«, de csak nem tűnt el. Angyalcsináló bábaasszonyhoz mégsem akartak menni, így szegény, nem kívánt poronty mégis e világra érkezett, fiú lett, és »süsü«. Midőn legénysorba huzakodott, csupán szegény leány ment hozzá a vagyonáért. Ám a menyecske a természetes emberi hajlamok parancsszavát követve gyüge férje helyett a takaros kocsislegényt szerette, leánya is attól született. Vidáman éltek, tízholdanként adták el a földet, szépen csúsztak lefelé."

A nép maga nem csinált lelkiismereti kérdést az egykeügyből. Szerintük az első három-négy hétben még könnyű megszabadulni a kolontól, csak a második hónap után tekintették véteknek, mert akkor már megvan minden kis porcikája. A közösség a magzatát elvesztő anyának már életében büntetéseket helyez kilátásba. Általános felfogás, hogy az anyát megveri az Isten. Az elhajtott gyermek sírja hétévenként fellángol, emlékezteti az anyát bűnére. A bűnös anyának nehéz halála lesz, halálos ágyán sokat szenved. Haldoklása közben megjelennek elhajtott gyermekei, akiket karjára kell vennie. Mások szerint angyal formájában röpködnek felette, mikor haldoklik. A magyar nép hiedelemrendszerének része az a hit, amelynek értelmében a magzatát elhajtó nő nem tud addig meghalni, míg halálos ágyán el nem mondja, ki nem kiabálja, hány magzatot hajtott el. Addig szenved, haldoklik, míg be nem vallja bűnét.

„Ha végigmegy az ember a temetőn, itt is, ott is szembeötlök egy-egy sírkő, amely alatt fiatalon elhunyt asszony pihen. Különösen sok a 28-38 év között meghaltak száma. A sok asszonyhalál okát kutatva kiderül, hogy ezek a sírkövek nemcsak néhány család tragédiáját jelzik, hanem a saját maga által pusztulásra ítélt sárközi nép állított bennük fejfát magának. Gyógyíthatatlannak látszó betegség szedi itt áldozatait: az egyke. Nagyon fájó pont

ez, alig lehet hozzányúlni. Fájó a nemzetnek, mert miatta pusztul éppen az a színmagyarság, amely túlélte tatárdúlást, törökpusztítást. De fájó pontja ez magának a sárközi népnek is. Nem lehet gyógyító szándékkal hozzáérni, azonnal felszisszen, és mintha legfőbb jogaikban lennének megtámadva, elkéseredett küzdelemmel védik minden beavatkozás ellen. Pedig nagyon sokba kerül nekik az egyke." A beavatkozások miatt sok a beteges fiatalasszony, egész vagyont költenek az asszony gyógyíttatására. Ez is egyik bizonyítéka, hogy az egyke nem anyagi kérdés, mint általában sokan hiszik. Kétségtelenül nagy szerepe van annak is, hogy lehetőleg egy kézben legyen a vagyon, de az egyke erkölcsi kérdés is. Megvannak a sárközi népnek a maga erkölcsi szabályai, és az attól való eltérés a társadalmukból való kiközösítést is jelenti. Így az egykét nemcsak a család egyéni érdekei diktálják, hanem a közmegegyezés is. Az az asszony, akinek még harmadik gyermeke is születik, halálra szégyelli magát a többi előtt, akik egy-egy gúnyos végigméréssel, megjegyzéssel éreztetik vele, hogy „nem rőndös asszony”. Csak annak az asszonynak van kettőnél több gyermeke, akinek, mint ők mondják, nem telik a költségekre, vagy pedig ügyetlen. Számos módot és eszközt találtak ki ők maguk a védekezésre, és még egy-egy szomorú „mesterkedés” sem riasztja el őket a továbbiaktól. Sőt az ilyen eseteket még intő példának állítják a fiatalok elé, mintha a halált az egyketörvény ellen való vétség idézte volna elő. Például egy huszonnégy éves korában elhunyt szép fiatalasszonyról volt szó. A lányok teljes meggyőződéssel állították, hogy az asszony azért halt meg, mert nem volt neki elég egy gyermek, a második azután „fölte a vérit”, és belehalt. Az igazság az volt, hogy ő is, mint a többi menyecske, az első időkben nem akart gyermeket. A sok „mesterkedés” úgy legyengítette, hogy több beavatkozás nem lett volna tanácsos, és így megszületett az első gyermek. Ezután még jobban vigyázott, ami fokozottabb szervezeti leromlással járt. Az erős küzdelem ellenére mégis jött a második gyermek, és megszületett. A sok szer és eszköz, amivel meg akarták akadályozni a baba megszületését, megsértette a magzatot, és nyomorékként jött világra. A gyermek alig volt három hónapos, amikor az anya rémülten vette észre, hogy újabb kis jövevény érkezik. Ekkor már kíméletlen harcot folytatott ellene, és semmivel sem törődve, erőszakosan szabadult meg a harmadiktól. A magzat elment, de magával vitte az édesanyát is. Sok ilyen és ehhez hasonló esetet tudnának mesélni a sárközi temetők. A nép maga nem csinál lelkiismereti kérdést az egykeügyből, szerintük az első három-négy hétben még könnyű megszabadulni a „kolonctól”, csak a második hónap után tekintik véteknak, mert akkor már „megvan minden kis porcikája, pedig még csak akkorka, mint egy kis réce”. Valószínű, hogy nem a magasabb szempontok vezetnek itt őket, hanem inkább a halálozási statisztika. Az egyik, körülbelül ezer lakosú községben az évi születések száma alig nyolc-tíz, mégis nagyszerűen megél két

hivatásos és egy „műkedvelő” bába. Igaz viszont, hogy olyan „szöröncsés kezű” bába sincs mindenütt, mint az itteni „szülke”, még Kiskunfélegyházáról is felkeresik.

A magzatelhajtás népballadáikba is beszivárgott:

Szabó Vilmát hat zsandár kíséri
Édösanyja az ablakból nézi.
Valld ki Vilma, valld ki bűneidet,
Hová tötted három gyeröködet.

Egyet tettem Tisza fenekére,
Kettőt meg a vadrózsa tövébe.
Vadrózsának valamennyi ága,
Földre hajlik szomorúságába.

A bábáknak nagy szerepük volt a születés szabályozásában. A Sárközben is szokás volt, hogy tanácsot adtak a nőknek a terhesség megelőzésére, de gyakran működtek közre a terhesség megszakításában, a magzatelhajtásban. A magzatelhajtás, az angyalcsinálás, a születésszabályozás legelterjedtebb formája volt évszázadokon át. A tiltott műtétekre időnként fény derült, különösen a 20. században, amikor a beteg nő kórházba került. (1934-ben foglalkozott a bonyhádi járás főszolgabírája Babai Sándorné Ferencz Éva halálesetének vizsgálatával. A tanúvallomás szerint „február 21-én, midőn megoperálták (Babainét), a műtét után bizonyos idő múlva rosszulról panaszkodott, és azt mondta, hogy nem tudja, mi lesz vele, de nagyon fél az Istentől, hogy meg kell halnia, mert méhmagzatát saját maga hajtotta el valamilyen növényi gyökérnek a méhébe való felszúrása által, és betegségét abból folyólag kapta. Mondotta még azt is, hogy ilyen módon a méhmagzatát már több esetben elhajtotta, azonban még sohasem történt semmi baja. Kérte az Istent, hogy csak most mentené meg a haláltól, többet sohasem tenné, hogy magzatát elhajtsa.”

A magzatelhajtást a törvény szigorúan büntette. Büntetést kapott az anya és a műtétet végző (legtöbbször bábaasszony) is. Annak okára, hogy mégis hosszú időn át fennmaradt, és gyakori volt, Deáky Zita értékelő-elemző tanulmányának szavai világítanak rá: „... a magzatelhajtás ugyanolyan szolgáltatás, az asszonyi közösség által elvárt feladat volt, mint a kenés, a szülési segédlet, az újszülött első füröszteése stb. Ha az egyik bába megtagadta elvégzését, akkor elmentek egy másikhoz, ezzel az abortust megtagadó a továbbiakban hátrányt szenvedett: elpártoltak tőle, nem bíztak benne, még akkor is, ha törvény és az egyház szigora, az anya esetleges károsodása fenyegette. A tét nagy volt, ezért fizetni kellett. Ki pénzt, ki terményt, ki állatot vitt fizetségbe.”

A terhes asszonyok és a bábák közötti viszonyt nem elsősorban a rendeletek szabályozták, hanem a szükség, a hagyomány és a jogszokás. Egy-egy faluban mindenki mindenkit ismert, magánéleti titok hosszú távon nem létezett. A fiatalasszonyt, eladósorban lévő árvaszemekkel figyelték a szomszéd- és rokonasszonyok. A terhességi időszakban, ha semmilyen gond nem jelentkezett, a bába szerepe csekély volt, mert leginkább első szülő asszony, gyengélkedő, betegeskedő terhes nő élt tanácsaival, gyógyításaival. Előfordult, hogy a bába a szülésnél, a vajúdnál találkozott először az asszonnal.

Az egyke eltorzította a családi élet egészséges fejlődését, és sajátos „*nőuralom*” alakult ki. Viszonylag jobban örültek a leánygyermeknek, mert azt jobban lehetett öltöztetni a híres sárközi viseletbe, ők voltak a családi vagyon cégérei. A vagyonos „*egy lányhoz*” beházasodott szegényebb vőt kiküldték a szállásra dolgozni, a feleség kényelmesen élt, az idősebb nőrokonok irányításával cselédek végezték a házi munkát. A családi vagyon a faluban élő női családtagok kezében volt. A nők felszabadultságára jellemző, hogy – a korábbi gyakorlattól eltérően – a házasságkötés után is megtartották leánykori nevüket. Mindkét részről nagy volt az erkölcsi szabadosság, s a terméketlen, érdekből kötött házasságokban napirenden voltak a válások.

A több gyermek a családban régen vallásos indítékú is volt. Ez az eszme sokáig élt a meg nem bomlott paraszti közösségekben, akik a gyermeket Isten áldásának tekintették. Az ettől való eltérés már az értékrend torzulását mutatja. *„Az egyke természetellenes helyzetet teremtett a szülő és gyermeke között. A szülői szeretet két véglet között mozog: egyrészt elkeseredett harc a meg nem született gyermek ellen, másrészt a meglévő iránti majomszeretet (Az egyke) a szülőben nem lát mást, mint örökhagyót, és nem győzi kívánni, hogy a vagyonnak korlátlan ura lehessen. Szomorú öregség vár az olyan szülőre, aki a gyereke kérésének enged, és már életében ráíratja a vagyont. Attól kezdve az öreg csak teher, és sokszor még jó szó sem jut neki.”*

Az egykézés összetett okokra vezethető vissza. Az egyke nem a legszegényebb rétegek között alakult ki, hanem azok körében, akiknek sikerült annyi földre szert tenniük, hogy a család szerényen, de nyugodt körülmények között élhetett. Ezek a családok rettegtek attól, hogy a nehezen megszerzett föld ismét eloszlik, a család visszasüllyed a szegényparaszti sorba. Azért igyekeztek egyetlen gyermeket nevelni, hogy az örökölhessen a viszonylagos jómódot. Az egyke azonban nem csak gazdasági kérdés, ennél sokkal súlyosabb társadalmi és erkölcsi kérdés. Valójában a falu megromlott közvéleményéről van szó, az ősi szemlélet megváltozásáról. A természetes hajlamok, ősi ösztönök, amelyekkel a természet azért ruházta fel az anyákat, hogy az életet védelmezzék, különféle társadalmi okok miatt háttérbe szorultak abban a szemléletváltásban,

amely az egyikét létrehozta. Például a több gyermek miatt lehetetlenné válik a városias kényelem, az igényes öltözködés stb. Vasas Samu megkockáztatta azt a feltevést, hogy a Kalotaszeg sok faluját pusztító egyke kialakulásához nagymértékben hozzájárult a roppant költséges, drága népviselet is, amelynek előállítása óriási anyagi erőfeszítést igényelt, de amelyről lemondani senki sem akart. Ezt több gyermek esetében igen nehéz előállítani.

A sárközi viselet a kalotaszegi mellett a Kárpát-medence legdíszesebb, leggazdagabb, legdrágább viselete. Előállítása hasonlóan nagy erőfeszítést kívánt a szülőktől, amelyet levéltári forrásaink is megerősítenek. Tóth Mihály alsónyéki lakos levele szerint *„oka annak, hogy én édes szülemmel kellemetlenségben jöttem, nem más, mint az mikép egy leány testvérem van, ki nem véve figyelembe szegény sorsunkat – a legelső gazdák leányaival kíván ruházatban versenyezni, ennél fogva azon napszámokat, mellyeket keres az általam eszközölt háztartási költségekkel közzé nem teszi, hanem magának külön elrakván, egy részt ez által nehezíti a ház fenntartás költségét, más részt ezen keresménye elég nem lévén ruházatára, azt kívánna mikép én azon öszvegen túl, mit kézi munkáim keresményéből ruházatára adok – még minden szerzett marháim eladását eszközölném s abból őt kívánata szerint úri módon ruháznám. – Ezt azonban én kinek édes szülemet, leány testvéremet, magam három tagú családját élelemmel, fűttővel, ruházattal ellátni, ezen kívül egyházi, községi és császári királyi adózásaimat tellyesíteni kell és csupán magam keresményéből nem tehetvén, kívántam, hogy a közös kenyéren élő ház nép szükségeire fordíttassék, – azt pedig, hogy cifra ruháért a járó jószág végkép elpusztuljon, elleneztem, mire leány testvérem és édesanyám – ki most már örömet inkább lányát házasítaná fiúl a házhoz, engem pedig ki eddig a család fenntartója voltam, szélnek bósátani kívánna – fel haragudván, a külömben is természeti nyomorult édes atyámat ellenem felharagították.”*

Balázs Kovács Sándor

Sárközi humor

A humor és a nevetés az emberi élet fontos része. A humor eredeti jelentése a latin nyelvben: „nedv”. (A korai orvostudomány ugyanis azt tanította, hogy az ember kedélyállapota a test nedveitől függ.) Így a humor szó a jó hangulat értelmét nyerte, a 18. században pedig a derűtség és szeszély kifejezésére használták. A régi humor szó természeti adottságot jelentett, amit nem lehetett befolyásolni. A mai, így a magyar humor szó is már nem pusztán természeti adottságra utal, hanem annak az elmével, gondolkodással és érzéssel, együttérzéssel vagy toleranciával kiművelt képességére is.

A humor a komikum egyik alapja a folklór esztétikában, voltaképpen a valóság komikus, nevetséges jelenségeinek észrevétele és ábrázolása a folklór művészetekben. Mint a hivatásos művészetekben is gyengébb, mint a gúny és az irónia, ugyanakkor megformáltságával több mint pusztán nevetségesség vagy vidámság. (A gúny valakire, valamire vonatkozó lekicsinylő ítéletnek magatartással, taglejtéssel, hanggal, beszéddel való olyan kifejezése, mely az illető személyt vagy dolgot nevetségessé teszi vagy akarja tenni. Az irónia többnyire dicsérő, elismerő szavakba burkolt kesernyés és szellemes enyhe gúny. Olyan közlésmód, amelyben a kimondott jelentést felülírja a közlés módja által hordozott jelentéstartalom. Eszköze lehet a szokásostól eltérő kontextus, kiejtés vagy más, akár nem verbális gesztus is.) A humor leggazdagabban a népköltészetben nyilvánul meg, de ismert a népművészetben is emberek (olykor állatok) humoros ábrázolása és az utánzó táncoktól sem idegen ez. Tárgyául nem annyira a társadalmi visszásságok, mint inkább az egyes emberi fogyatékoságok szolgálnak, és az ábrázolás ezeket teszi nevetségessé. Jóval összetettebb, változatosabb a szatíránál: derű és szomorúság, elégikus hangulat és harsány jókedv, megbocsátás és kinevetés keverednek benne.

A humor társadalmi alapja a társadalmi élet vagy fejlődés rendellenességeinek, kinövéseinek észrevérese, és ezeknek olyan módon való kifejezése, hogy a helyes megoldással enyhébb konfliktusba kerül a humor tárgya. Az esztétika sokat foglalkozott azzal, hogy mi is a humor volta-képpeni alapja: a fölény, a kontraszt, a hiba vagy a szokatlan. Általában mindezek antropomorfizált formában jelennek meg a humor jelenségeiként. A folklórban a társadalmi fejlődés érzékelése általában ritkább, bizonytalanabb, és hiányzik a fölény vagy a kontraszt társadalmi-történeti értelemben való felismerése is. Ehelyett gyakoribb a hiba vagy a szokatlan humorosként való felfogása, és ennek következtében a folklórban a humor legtöbbször külsődleges, csúfolódás jellegű. Általánosabb a helyzetkomikum, és a jellemkomikum sem az egyéniségre, inkább csoportokra vonatkozik. Két fő formája a szelídebb, elnézőbb tréfa és a kinevetéssel társuló, olykor meglehetősen kegyetlen csúfoló, amelyet azonban mégsem lehet mindig az irónia, a szatíra vagy a gúny kategóriájához sorolni. (A tréfa olyan viselkedés, tett vagy mondás, amely valakinek a túláradó jókedvéből fakad, hogy másokat – olykor valakinek a rovására – megnevettesen. A csúfoló általában lírai dal, kisebb részben prózai epikus alkotás vagy rövid, frappáns rigmus, amelyben a kigúnyolt személlyel, tulajdonsággal, eseménnyel szembeni elutasító magatartás következtében ezek komikussá válnak. Költői eszközei az egyszerű kinevetéstől a burkolt, ironikus megfogalmazásokon át a nyílt gúny bántó formájáig széles skálán mozognak.)

Általában véve számos folklór műfajban bukkan fel a mulattatás igénye, s ezt történetileg össze is kapcsolhatjuk a mulattatók, a trufa hagyományával.

Sárközi falucsúfolók:

Tolna hírös gróffjáról,
Szekszárd vörös boráról,
Öcsény ringy-rongyáról,
Decs meg a sok kurváról,
Pilis ide imperál,
Decsen lakik az ura,
Nyék is oda nem messze
Legkisebbik kölönce,
Mind kutyába vezett e,
Azon aló Bátaszék,
Ott a nömös törvényszék,
Szőlőhogy van mellette,
Némöt ögyék belülle,
Miatyánk Bátán,

Szekcsű Hiszekegyisten,
Mohácson jó kenyeret sütnek,
Monostoron ámen.
Szeremlén a Dunántul,
Mely híres a lófaszárul,
Na Jakab, baszd meg hát.
A pilisi varázsló cigány nemzetség,
Akit Ócsényben ki nem csúfónak,
Decsen meg nem nyomnak,
Pilisen meg nem lopnak,
Nyéken ki nem nevetnek.

Miért hívják a nyéki embert gólyának?

Hát még bizony abba a régi jó világban esett mek, amikor a víz még erre folyt a fokon lefelé. Emlékszik kend rá? Hát tudja kend akkor azt is, hogy el szoktak járni az emberek a göröndre kaszálni. Elment az egyszeri nyéki ember is, aztán megmondta a feleségének: nem tudok ám meglenni délig étlen, hozzál hát fölöstökömöt.

De ő bizony egy kicsit elkésett a fölöstökömmel, a nyéki ember meg már éhes volt, váltig nézte, de bizony nem gyűtt az asszony. Egyszer csak meglátja ám, hogy lábbol valaki a vízben, hát azt gondolja, hogy gyün a felesége, el is kezdi neki kiáltozni: Erre, erre kedves feleségöm!

De nem az volt ám. Tudja kend kicsoda? Hát a gólya volt. Na! megesett nekik, mert attól kezdve nyéki gólyának hívik őket! (Decs, Sárköz)

A Sárpilisí Népi Együttes táncosaihoz kapcsolódó tréfás történetek:

K. Kovács János (1885–1970) táncos, a népművészet mestere által mesélt történetek:

Mútkó bent voltam a városban. A vonatot elkéstem. Hát sokat köllött vóna várni a következőre, elindultam gyalog. Hát amint gyüvök, rámeredt a záporoső. Még az vót a szöröncsém, hogy a legközelebbi faluba értem má... De hát hova mönnyek? Betértem a kocsmába. Na vót ott nagy hangulat. Beszélgettek, meg ittak. Egyik is, másik is. Azt mondja ám egyszer az egyik fiatal:

Olyan lovaink vannak, hogyha eleresztöm az ekét szántás közben, elmönnnek egyedül dülőről dülőig úgy, hogy ki se fordul a fődbű!

Hát annak a fiatal legénynek az édesapja is ott vót. Nem állhatta, rászólt.

Ne okoskodj, ne dicseködj! Azért is van mindig annyi vakborozda!

Édösapám! Ne szóljon semmit: Mert mikó maga ott Sármezején a rétön
térdig érő vízbe kaszát, oszt mikó köszörűni akart, mindig úgy köpködté
meg a kaszaküvet!

Noiszön! Jó is lött vóna, ha én is így beszéltem vóna az én apámmal!

Vót is kenek édösapja?

Külömb mint neköd!!!

Ölég csehül állok, mondta nevetve (Cseh Örzsinek hívták az anyósát),
mikor az első táncos műsorunkba megszöktettük. Még a ruháját sem
adták oda.

Gyönyörű vasárnapra virrad a falu, az asszonyok pár óras alvás után szin-
te lakodalomba illő ebédet készítenek, a legények le sem feküdtek: a
tánc után egyenesen az istállóba, a jószágot ellátni mentek. De a pilisi
kocsma még délelőtt sem üres. Hiába, itt is szeretik az italt! – gondolnám
elnézően, de megakad bennem a gondolat, mert meglátom a kis koc-
maszoba kövén bokázni a „kis” 73 éves Kovácsot, az előtáncost. – János
bátyám, nem lesz sok a jóból? – kérdem. – Az asszony azt mondta, még
világosba mönjek haza. Meg köllött várnom a röggelt. – Ezzel az érvvel
nem tudok szembeállni.

Mesemondó nagyapánk letette a lantot,
Nem nótázik velünk, nem járja a táncot.
Nem billenti immár homlokra kalapját,
Nem emeli tánchoz a mutatóujját.

Mondta Ő a mesét, amikor tehette,
Mikor Bogár István a színpadra intette.
Sok tapsot váltott ki, amikor szerepelt,
Mikor a színpadra csendesen kibillent.

Vele járta hírünk hetedhét országot,
Vele hódítottuk meg a kulturált világot.
Mesét, táncot, nótát sokat kaptunk tőle,
Sebes szárnyra kapott hírnevünk belőle.

Nótád, meséd, táncod sokáig élni fog,

Amíg Pilis felett a fényes nap ragyog.
Büszkén emlegetjük mi szerény nevedet,
Mert itt hagyta közöttünk daloló lelkedet.

Búcsúzunk most tőled, kedves Kovács apánk,
Mindig hálás szívvel gondolunk Te reád.
Ígérjük Te néked, hogy szívünkbe zárunk,
Míg minékünk is nem lesz mennyekbe a házunk.

K. Kovács bátyánk igen jól tudott táncolni. Az apró ember jobb kezét a feje fölé emelve, magát kihúzza, ropni kezdte a táncot. De még milyen táncot! Olyat, amelyet még a környéken nem láttak. Tombolt a jelen levő közönség. Utána záporoztak a kérdések.

- Hogyan tud ilyen idős fejjel táncot járni? Azonnal készen volt a válaszszal.
- Nem a fejemön járom én fiam, hanem a lábamon!
- Nagyon nehéz ilyen szépen táncolni?
- Mán hogy vóna nehéz! Az embörnek csak föl köll ugrani, és biztos, hogy visszaesik a földre.

Sokféle lépet fel a Sárpilis Népi Együttes, többek között Budapesten, az Operaházban is, 1952-ben Rákosi Mátyás pártfőtitkár 60. születésnapján. A műsor alatt azonban a rendezők közül valaki felhívta Bogár István figyelmét, hogy a gondosan összeválogatott és felépített műsorban van egy népdal, melynek szövegével gond van, már nem lehetett mit tenni, vállalni kellett az ominózus részeket is, ennek a szövege a következő:

Üssön meg, babám, a ménkű,
Akkora, mint a malomkű.
Halálodat nem kívánom,
De ha megüt, azt se bánom.

Ögye meg a fene magát,
Ameddig éri a kabát.
Ne úgy ögye, mint a hajmát,
Reszelje meg, mint a tormát!

Te voltál szeretöm, nem más,
Üssön beléd a nyilamlás.
Nyolc garasnak, négy a fele,
Övött vóna meg az fene.

Kis kertömbe fügefészök,
Én a legénynek nem hiszök.
Mer' a legény leánycsaló,
Mind akasztófára való!"

A dolog szerencsésen sült el, nem az Andrássy út 60.-ban kellett tölteni az est hátralévő részét, a műsor kirobbanó sikert aratott.

K. Kovács János, a népművészet mestere állítólag egy alkalommal jó hangulatban a kocsmában heccelődés közben – hogy rugalmasságát bizonyítsa – az asztal három oldalát körberakatta sörösüvegekkel, és ő maga a negyedik szabad oldaláról helyből úgy ugrott fel, hogy meg sem mozdultak a palackok. (Ekkor 60 éves lehetett).

Gy. Bóli János (1891–1974) táncoshoz, a népművészet mesteréhez kapcsolódó történet:

Egy hét múlva Bóli János bátyánk is bemutatta művészetét, táncát. Hogyan tanult meg táncolni? Még iskolás gyermek volt, amikor egy reggel odaállt apja elé.

– Édösapám! Adjon egy kis pénzt, hadd mönjek el a többiekkel táncóni.
– Nem adok! – szólt a szigorú válasz. – Minek neköd a pénz? Hiszön még táncóni sem tudsz?

Elszontyolodott erre a gyerök. Feltette magában, ha törik, ha szakad, megtanul táncolni.

Az egyik lakodalomban az öreg Bóli papának olyan jó kedve támadt, hogy táncra perdült. Jancsi, a gyerök emlékezetébe véste a mozdulatokat. Attól kezdve nap mint nap kivonult az istállóba, megfogta a jászol deszkáját, és igazgatta a lábát az ellesett mozdulatokra. Később egy karóval táncolt. Gyakorolta, ropta a táncot a maga szórakozására. Meg azért, hogy ne mondhassák, hogy nem tud táncolni. Nos, tudománya bemutatása után neki is kijárt vasárnaponként a pénz. Alaposan neki is állt a táncnak. S ebből lett újabb baj. Ráripakodott az apja.

– Nem kapsz többet egy huncut krajcárt sem! Nem győz téged az isten sem csizmával!

Az történet ugyanis, hogy az egyik csizmadia nagyon elhamarkodott ígéretet tett, amikor az ifjú Bólinak csizmát készített.

– No, ha ezt a csizmát fél éven belül széjjel rúgod, akkor ingyen csinállok egy másikat.

Kettes lakodalom következett éppen. Az ifjú Bóli addig járta a sárközi táncokat, hogy két nap és egy éjszaka után elkopott, s a levált talpú csizmát ki kellett cserélni. A csizmadiamester állta is a szavát.

Így kezdődött Bóli bátyánk fél évszázados táncos pályafutása. Azóta az együttesben elkoptatott már egy pár csizmát. Váltig mondogatta: „Nem is vónék sárpilisi, ha nem tanítom meg nektök táncaimat. Még húsz évig eljáróm, addig tanuljátok meg és folytassátok.”

A 19. századi Tolna megyei újságokban megjelent sárközi tréfás feljegyzések:

A múlt év nyarán és őszén helységünkben (Alsónyék) két embernek az istállóból ellopták lovaikat, egynek meg felgyújtották 25 kocsihoz menő szénaboglyáját, egy embernek s a községnek kiásták háza falát, s így elloptak mintegy 300 forintot. Mindez talán azért történt, mert míg minden szomszédos községben volt, nálunk nem létezett felelős őrség. Új év után lettek felelős örök, s megszűnt a lopás, a kártétel; azonban egyik felelős őr agyonlövetvén, határozottatott a bölcs bizottsági tagok által: Kiki őrizze a magáét, mert az őrnek fizetni kellene, azt pedig a gazdagabbak nem akarják tenni birtokaránylag, mert ha tőlünk lopnak, marad is, a szegénynek pedig mindene odavan, tehát annyival inkább vigyázhat. (1873)

A sárközi községekben kiütött a respublica, s velök csak csolnokon lehet érintkezni. Na hiszen van is öröm, lesz széna elég, lehet a konyhaajtóból piszézni (horgászni), aztán meg nem lehet a rét (-), bordézma (-) s más váltságokat exequálni (végrehajtani). Egy hét múlva megcsillant a helyzettel kapcsolatos sztoikus filozófia is: A magyar ember humora csak megmarad nehéz körülmények közt is, mint ezt igazolja a következő szájról szájra járt megtörtént dolog. Midőn a Duna árja már vagy 13 község határát elborította, megszemjázott a sárközi ember, s nem vette magának a fáradságot, hogy a kútra menjen vízért, hanem neki feküdt a lábai előtt elterülő tengernek, s vele menő társa azon figyelmeztetésére, hogy ne igyék a zavaros vízből, egész resignációval azt felelte: de biz inét iszom, az istenit, hadd fogyjon! (1876)

Szentes József egykori érdeemes sárpilisi jegyző nekrológiájában olvashatjuk 1875. augusztus 11-én: „Szentes József Pilis nagyközség jegyzője folyó évi augusztus 8-án jobblétre szenderült. Benne a régi veterán jegyzők egy kiváló tagja lépett le az élet színpadáról – melyen változatokban gazdag élete igen sok alkalommal közbeszéd tárgyát képezte. A boldogult öregúr nem tudta elfelejteni a régi botbüntetéssel ragyogó korszak jelességeit, s folyton azok visszatérése után sóhajtozott. Most, midőn a néma sír bezáródik hamvai felett, időszerűnek tartjuk viselt dolgai közül némelyeket előadni. Az ötvenes években kitört a marhavész Pilis községben, s minthogy az előjáróság tapasztalta, hogy a foganatba vett hatósági intézkedések minő kellemtlenségekkel járnak, azt parancsolta a községi jegyzőnek, hogy jelentse be a szolgabírói hivatalnak, miszerint Pilisen megszűnt a marhavész. Az öregúr nem mert opponálni, meg is írta a jelentést, az előjárók alá is írták, de lelkiismerete nem engedte a misztifikációbani (ködösítésben való) részvételét; megfordította tehát a jelentést, s a belső lapjára a következőket írta: T. szolgabíró úr! A túllapon előadott körülmény sült hazugság. Ez a jelentés azután megjárta a szolgabírói hivatalt, a megyei főnökséget, csak a helytartó tanácsnál vették észre a bellapon írtakat. A levét szegény öregúr itta meg, mert három-napi szobafogságra ítéltetett.” (1875)

Az ötvenes években egy német nyelvű currenst (körözvényt) küldtek ki hozzá, melyben a Kossuth-bankjegyek elkobzása rendeltetett el. Erre az öregúr is következő jelentést küldte be: „Iczig szatócs az egyetlen, ki községünkben németül tud. Bajára ment lóbórt venni, s ily tolmács hiányában a rendeletet meg nem érthettük; – annyit azonban kivettünk belőle, hogy ott valami Kossuthról van szó; – erre vonatkozólag jelentjük, hogy nevezett egyén községünkben nem fordult meg: ha itt láttatnék, azonnal bekísértetjük.” (1875)

Egy bártai anyóka, ki a szabadságharc alatt a világosi fegyverletételig mint markotányosné a honvédek soha el nem hagyta, a bártai jegyzőhöz kérdést intézett, hogy elhunyt férje – volt 48-as közvitéz – után nem lehetne-e az ő részére is honvédnegyedjárt kérni. Mire a jegyző az anyókanak értésére adta, hogy mivel az elhalt honvédnek 1848–1849. évben nem volt a neje, honvédnegyedjártban nem részesülhet. Kapta magát tehát az anyóka, felutazott Budapestre, és a miniszterelnöknél audienciát kért. Ott elmondta, hogy az egész szabadságharc alatt ő a táborban markotányosné volt. Budapestről visszajöve ismét elment a jegyzőhöz, ki – minthogy az anyóka budapesti útvjáról mit sem tudott –, újólágon azon véleményének adott kifejezést, hogy honvédnegyedjártban nem részesülhet. Mire az anyóka egész örömmel kijelentette: „*De a Kálmán azt mondta, csak*

adjam be a folyamodványt, megkapom a honvédnyugdíjat.” Mikor a jegyző megkérdezte tőle, hogy micsoda Kálmánról beszél, az anyókének az volt a válasza: *„Hát Széll Kálmánról.”* (1903)

Bátai történet: „Hogy mi a politika és diplomácia, azt még senki sem magyarázta meg oly kézzelfoghatóan, mint a b(áta) földműves. A polgártársnak ugyanis egy leánya, szolgálatban lévén bizonyos intelligens (azaz: értelmiségi) családnál, több ízben hallotta emlegetni e két szót: politika és diplomácia. Miután a leány – midőn egyszer szüleit meglátogatni hazament –, édesapjának a következő fontos kérdést vetette fel: – Hallja keed, édesapám! Az én gazdám házában valahányszor vendégek vannak, mindig a politikát meg a diplomáciát emlegetik. Nagyon szeretném tudni, miféle szentek azok. Magyarázza meg keed, ha tudja! – Jól van, édes lányom – szólt az apa –, megmagyarázom. Nézd, ide teszem a kezemet az asztal sarkára, s neked azt mondom, hogy üss rá jobb tenyereddel akkorát, amekkorát csak tudsz. Ez a politika. A leány neki készül, felemeli kezét, majd üt; ekkor az apa hirtelen elkapja a saját kezét az asztalsarokról, s a szegény leány nekilódított tenyere apja keze helyett az asztal sarkával jó fájdalmas érintkezésbe. – No, édes lányom – végezé magyarázatát az apa –, ez meg a diplomácia. – Ühüm – szólt a leány sajgó ujjait szopogatva –, értem már! Hogy lepné meg a rebeteg a kifundálóját!” (1878)

Beállít Krammer Vilmos könyvkereskedésébe két sárközi menyecske, az egyik fiatal, a másik törődött öregecske. Földrajzot kérnek – s röppentjük fel itt a gondolatot: vajon az ország hány más vidékén lett volna ez furcsa, a művelt Sárközben meg természetes! –, de a harminc krajcárt sokkalják érte, és alkusznak. Krammer megmagyarázza nekik, hogy a könyvnek szabott ára van, nem lehet rá alkudni, így csak kifizeti az öregebbik, de tévedésből két húsz- és egy tízkrajcárost ad, Krammer az egyik hatost visszaadja neki, ami az öregebbiket annyira meghatotta, hogy elkezd: – Édös uram! Látom, hogy kigyelmed böcsületes embör vóna. Nagy bajom van neköm, talán segíthetne rajta. Nagy beteg voltam – s a testvéröm 130 forintot kért akkor tőlem, azt hitte, hogy már nem gyógyulok föl többet, de bíz én, hála isten, möggyógyultam, s most az élhetetlen gazember eltagadja, hogy adtam neki 130 forintot. Nem tudom, mit csináljak vele. Édös uram! Azt hallottam, hogy Szekszárdon igen olcsón akasztanak. Ha nem kerülne sokba, egy pár forintot rászánnék, hogy azt a gazembert felakasszák.” (1890)

Egy szekszárdi kereskedésben történt. Gyanakvó vidéki anyóka lép be az üzletbe. (Onnét lehet tudni, hogy sárközi, mert egyedül, a férj kísérete nélkül is mentek a megyeszékhely piacára és boltjaiba.) – Egy kendőt szeretnék, de jó legyen! – Nálunk csak jó van! – Oh, a városi urak mindig becsapják a szegény falusit! – Ne féljen, mi nem csapjuk be. (Mutogatnak a néninek többféle kendőt.) – Ez jó lenne. Hogy ez? – Egy korona. (Néni megijed.) – Teremtő istenem! Ilyet én hatvan fillérért vettem! – Nem ér ez hatvanat se! (A kereskedő nagyot gondol magában.) – Hát jól van, odaadom harmincért. (A néni gyanúsan néz rá.) – Nem veszem. (A kereskedő nevet.) – Odaadom harmincért. (Az asszony húzódozik.) – Hát tudja mit, néni, odaadom ingyen. (A néni most már gyanakodóbb.) – Ingyért? Hát nem bánom, elfogadom. (Mikor elteszi a kendőt, megindul, azonban az ajtóban megáll.) – Hát mondja meg az úr, nem csal meg. (1912)

Sárközi paraszt: – Nagy rablók ezek a városi fogorvosok, uram! – Miért, Bátyám? – Két pöngőt (koronát) költött fizetnöm ögynek, miért a fogamat kihúzta, mán pedig egy perc alatt megvót vele. Minálunk a kovács két hatosért (negyven fillérért) egy fél óráig rángatja. (1912)

„Egy 50 éves magyar pórno, ki vizzálykodásban élt élete párjával, a napokban megjelenik papja előtt és következőképpen nyitja panaszre ajkát: – Képzelve csak, kérem tisztelendő atyám, az én bolond uram félt engem (féltékeny)! Pedig váltig mondom neki: – No már hallja-e, keed, embör, ami délelőtt nem volt, délután nem lesz.” (1889)

„Az egyik szomszédos anyakönyvi hivatalban egy pár öreg cseléd járult a múlt csütörtökön az anyakönyvvezető elé. – Elszerettük egymást – mondja férfias, büszke örömmel az ember. Csavarint egyet nyomatékképpen a bajuszán. Az asszony pedig lesüti a szemét, jól tudja, hogy ilyenkor nem illik beszélni. Később a rubrikákat tölti ki az anyakönyvvezető: – Hány éves? – Hatvannyolc. – Hát maga, néni? – Hetven leszek. – Milyen vallású? – Református – mondja a férfi. – Katolikus – így az asszony. – Milyen vallásban nevelik majd a házasságkötésből származó gyereket? – Elmúlt már a mi tavaszunk. Nem is azért esküszünk meg, csak hogy ne járjon öregségére árván az ember, meg aztán legyen, aki meleget főz reá. Az anyakönyvvezető látja maga is ennek igazságát, kénytelen mégis a holt betűhöz ragaszkodni: – Igen ám, de a törvény parancsolja az egyezkedést, mert más hiten vannak. Az öreg ingatja a fejét, csöndesen, lemondóan. Az asszony pedig, zavartan ugyan, mindazonáltal bájosan, a tavaszi napsugár kacérkodó, bággyadt fényével odahúzódik vőlegényé-

hez, és halkán megszólal: – Ugyan, egyezkedjünk már! Ha a törvény parancsolja, ki tudja?!” (1904)

Egyéb néprajzi gyűjtésekből származó esetek:

Vót egy eléggé híres öregember Ócsényben, akit még én is ismertem. Sőt még távoli rokonunk is vót. Ezt úgy hívták, hogy Fületlen Szabó János. Ugyanis ennek valamikor olyan betyáros ember vót, lecsapták az egyik fület. De ezt nemigen lehetett látni, mer mindig úgy félre hordta a kalapot, hogy azt nem löhetött látni. Az sok viccet is csinált belőlle, mer vásározó később má lókupec, kupeckodó embör vót. Meg ilyen állítólag – az öreganyámtul hallottam – régen orgazda, meg az Alföldrű csikót loptak meg stb. Hát aztán bemögy a csárdába az öreg. Azt mondja.

– Kocsmárosné, kocsmárosné, adjon nekem, adjon ide nekem kolbászt!

– Mennyit?

– Mennyit? Amennyi az egyik fülemtül a másikig ér. Nincs magának annyi! Úgyse!

– A kocsmáros fölháborodva:

– Nincs magának annyi pénze, amennyi kalbászt én tudnék adni!

– Azt mondja:

– Hát akkor fogadjunk, hogy nincs magának annyi kalbásza amelyik az egyik fülemtül a másikig elér!

– De van!

Fogadtak is bizonyos összegbe. Az öreg lekapja a fejről a kalapot.

Azt mondja:

– Az egyik fülem itt van, a másik meg Ócsénybe. A másik fülem Ócsényben van a gerenda alatt, a katulába. Az meg 30 kilométer ide. Mer valahol Miskén vót az Alföldön a vásár.

Még fiatal koromba édesapám mesélte, hogy két koma beszélgetett, hogy egyiknek szép felesége vót, a másiknak csúnya. Osztán mondta, hát komám énnéköm csúnya feleségöm van, a biztos nem csat meg engöm. Tégödet a szép asszon biztos megcsat. Hát aszondja vallassuk komám az asszonyokat. Hát meg is beszéték, hogy egy este az ágy szélire ütetik az asszonyokat, a koma meg bebujik az ágy alá, és majd vallatják az asszonyokat, hogy vallják be, hogy mi bünt cselekedtek életükbe. Hát a szépasszonynak mondja az ura, hogy valld be asszony igaz lelködre,

hogy megcsatá-é engöm. Nem én, embör, nem csatlak meg. Valld be, mer evisz az ördög. Hát a komája az ágy alatt megfogta neki a lábát. Az asszony megijedt. Jaj, embör, eccő tényleg megcsatalak, még az ispánurra régön. De hát csak ez az egy vót. No hát kibújt a koma az ágy alu, mondta: Na látod, komám, mégis csak megcsat az asszony. Na, mondta neki a komája: Most hónap este te hozzátok mönünk e. Majd ott is meglátjuk, hogy mi történik. Hát aszondja emöntek, oszt a csúnya asszont is odaütette az ura az ágy szélire. A koma meg bebutt az ágy alá. Hát mondta neki: No, asszony, most mondd meg igaz lelködre, megcsatál-é. Én nem csatalak meg téged. Mondd meg, mer evisz az ördög. A koma huzta a lábát az asszonnak. Jaj, embör, eccör tényleg az ispánúrra megcsatalak. Adtam neki húsz forintot. Na, kigyütt a koma az ágy alu. Na mondta: Na látod komám, nemcsak a szép asszonyok csaták meg az urukat, hanem a csúnyák is.

Ócsénybe régön az is szokás vót, hogy hát nem möntek a temetön körösztüл éjszaka. Nem mertek, valahogy fétek a szellemöktű miktű, nem tudom, mer az öregök aszonták, hogy visszajártak a szellemök. Hát fogadkozott egyször két koma is, hogy körösztüл mögy éjféلكor a temetön. Mondták neki, hogy nem mersz komám! Hát aszondja, hogy bebizonyít-sam, leütök egy karót a komám sírjáná. Hát úgy is vót, emönt a temetön körösztüл, oszt odavert egy karót, de a köppenye sarkát is odaütötte. Hát röggé megtalálták hava az öregembört. Hát gondóták, hogy bizonyára nagyon megijedt, mer bizonyára azt hitte, hogy a komájja fogta megott a sírná. Hát ez vót a tanuság benne, hogy nem jártak a temetön körösztüл, fétek, hogy mégis a szellemök vannak, talán visszajárnak.

A pap meg a kántor

Egyszer volt egy kántor, annak volt egy kövér disznaja. Ennek a mesternek három fia vót, egy 17, 18, 21 éves. A pap volt a keresztkomája. Amikor a mester levágta a kétmázsás disznaját, elhívta a papot disznótorba. Ettek-ittak, jól érezték magukat, a pap még táncolt is. Olyan jól érezte magát, hogy majd kibújt a bőréből. Váltig mondogatta, hogy amikor levágja ő is a három disznóját, mindre meghíja a mestert a három fiával. Három napig ettek, ittak, amikor végre nyugodni tértek. A tél közepére meghízott a papnak is a három disznója, mindegyik nyomott vagy 2 mázsát. Le kellene vágni, mondogatta a pap, mivel azonban nagyon fukar volt, egyre azon törte a fejét, hogy hogyan tudnák a disznótort elmismásolni. Egyszer, amikor a mester a szomszéd faluba járt, hirtelen levágta mind a három disznót, de a kántort meg a fiait elfelejtette meghívni. Amikor

a mester hazakerült, igen haragudott, és megátkozta a papot. Meg is halt egy hétre rá a pap anyja. Eltemették, elsiratták. A kántor is kikísérte a három fiával a temetőbe. Este aztán összebeszéltek a három gyerek a pap cselédjével, kiásták a sírból az öregasszonyt, és elvitték a pap kamrájába, odaállították a szóteknő mellé. Reggel, amikor a pap a húst akarta nézni, igencsak megijedt, mert ott látta a halott anyját. Kiabálni kezdett. Hívatta a leányt, és elküldte a mesterért. Azt mondta a mesternek, vigyék vissza a mamát a temetőbe, bizony meghálálom, de a mester kikötötte az árát. Egy teknő húsért meg háromszáz forintért visszük vissza. A pap alkudozott, de a mester nem engedett. Így aztán amikor beesteledett, megadta a húst is, a pénzt is, csakhogy visszavigyék az öregasszonyt. A kántor meg a fiai föltették a szülét a Szent Mihály lovára, aztán cipelni kezdték. Útközben azonban az egyik fiú azt mondja az apjának. Húsunk már lenne, de bor is kéne hozzá. Az apja jónak is találta az elgondolást. Visszavitték hát az öregasszonyt újra a paphoz, és beállították a hordó mellé a pincébe. Következő nap a pap újra csak észrevette a mamát. Még jobban megrémült. Újra hívatja a mestert a fiaival. Soká alkudoztak, végre is egy hordó borba és háromszáz forintba alkudtak meg, hogy visszaviszik a mamát. Hazagurították a hordót, a mamát is eltemették, a pap meg holtáig siratta a disznótort. (Juhász István, 72 éves, Bába)

A sárköziek szerint Görgey többször nyaralt sárközi birtokosoknál; egyszer megszólított egy kaszálgató öreg parasztot, hogy miért végez még mindig olyan nehéz munkát.

Hát ezt meg Görgeynek köszönhetem – válaszolta –, annak a hazaáruló disznónak, aki eladta az országot! – Görgey elsápadt, és többé a környéken nem mutatkozott.

A magatehetetlen részeges asszonyt a férje teknőbe fekteti, csepűt tesz mellé, és üres pálinkás butykost ad a kezébe. Az asszony felébredve azt hiszi, hogy a másvilágon van, és fennszóval kérdi: – Lehet-e a másvilágon csepűért pálinkát kapni?

A menyecske pap szeretője kopogtat az ablakon, és a férj gyanút fog. A menyecske hangos dalba kezd, és ezt a sort is beleszövi: – Nem lehet bejönni, mert az is itthon van! – A férj csodálkozva mondja, hogy – Ez nincs benne, ez nem ének! Az asszony úgy vágta ki magát: – Akár ének, akkor nem! Ha nem ének (élnek), akkor meghaltak!

Alsónyék a helyi források szerint nem maradt ki a 19. század betyárvilágából, még kevésbé környéke; az erdők, nádasok, vadvizek ősi pártfogói voltak a szegénylegényeknek. Némelyek váltig állítják, miszerint a régi Nyék a gócpont rangját élvezte a betyáréletben. A lóköttők hasonszőrű társaikkal legszívesebben a Kanászné csárdában tanyáztak, Czintányi Panna kocsmárosné traktálta itt az áldomásra és osztozkodásra érkező betyárokat. Jókedvükben táncoltak, tenyérrel csapdosták a mestergerendát, nézeteltérések alkalmával pedig beszakították egymás fejét. Mások szerint inkább a szomfovai régi csárdát látogatták, de olyat is hallottam, hogy pörbölyi kocsmárosnál fordultak meg legszívesebben. Vajon melyik kocsmáros nem céhölt össze az idő tájt a betyárokkal. Hiszen ha vonakodott, könnyen nádfedelére szállott a vörös kakas.

Annyi valószínűnek tetszik, hogy s betyárság többek között errefelé is komolyabb szervezettségnek örvendett, kiterjedt társadalmi hálózattal rendelkezett, mondhatjuk: fejlett szakmává vált. Első számú orgazdájuk állítólag Őcsényben székel, tisztes és egyre gyarapodó „pó-gárként” élt, fizette adóját, és mint szerencsés kezű ember, becsülésnek örvendett. Főként a gemenciek dolgoztak kezére. A „rég, jó betyárfajta emberek” csak erdőn érezték jól magukat, tehát társadalmon meg törvénytől kívül, zabolátlan ősállapotban. Szakmájuk gyakorta nemzedékről nemzedékre szállott, ámbar elfajzások is történtek a betyár családfán, így egyik jó hírű szegénylegény unokájából jegyző lett.

Olyan betyár is akadt, aki napközben a jámbor falusi ember ábrázatát viselte. Krajánról hallok legtöbbit, híres lóköttő hírében állott, de sohasem tudták rajtakapni. Ha nem bírta rögtön túladni a lopott lovakon, akkor szaktársaival a kesztölci völgybe hajtották a csikókat, s nappal pányvára vetve legeltették őket. Hiába jártak arra a pandúrok, Krajánék napközben az erdő mélyébe húzódtak, a pandúrok meg nem nyúlhattak a pányvázott, magányosan legeltető lovakhoz, hiszen nem tudták, ki a gazdájuk. Éjszaka azután továbbhajtották, ha időközben szót értő orgazda jelentkezett.

Kraján nem volt teljesen szegény, falusi házzal, néhány hold földdel a hegyen pedig tanyával rendelkezett. Félelmetes erejű embernek ismerték, ha megragadott valakit, akkor topogtak a csontok. Nem is történt volna hiba, ha történetesen el nem köti egy bárónő Kincsem nevű paripáját. Menet közben kapták el a pandúrok, Kraján azonban hősiesen tagadott. Szembesítésre vitték a lóval együtt a bárónőhöz, de ott is csak méltatlankodott a gonosz gyanú miatt. A bárónő azonban odalépett a lóhoz, nevére szólította, megveregette a nyakát, fülébe súgott valamit, a ló pedig engedelmesen letérdelt. Kraján most már hiába tagadott, a pandúrok fölforgatták házát, megtalálták a jó pénzt a hamisított lópasz-

szusokkal egyetemben. Hat esztendeig raboskodott Szekszárd megyei börtönében, azután hazaérkezett, mint világot járt és jegyes ember.

A község, tekintve kétségtelen szakmai ismereteit, határcsösz méltósággal tisztelte meg, és főként a dinnye őrzése terén szerzett hervadhatatlan érdemeket. Emellett rengeteget mesélt börtönbeli életéről. Elbeszélése szerint a vasrácsok mögött is kiemelt szerephez jutott, félig-meddig házi lelkipásztorrá emelkedett. Egy megátalkodott rablógyilkost sehogy sem lehetett vallomásra bírni, végül a papnak vallotta meg tettét, ez pedig Kraján szerint, elárulta.

Halálra ítélték, rövidesen siralomházba került, de nem engedett többé papot magához. *„Ha még egy pap beteszi ide a lábát, megfojtom”* – ígérgette. Mégsem akarták vigasz nélkül küldeni a másvilágra, ezért *„lelki atyaként”* Krajánt tették be melléje. Kraján mézédés szavaival annyira megszéldítette az elvetemült embert, hogy ezután állandó siralomházi vigasztalónak alkalmazták. *„Balzsamot csepegtettem szegénykéek szívébe”* – mondogatta.

Kraján bácsi csöszködése folyamán annyi dinnyét ehetett, amennyit akart, ám forrásaim szerint mégsem volt boldog ember:

– Kérem – mondja egyik forrásom –, nem csupán a lovakkal járta meg, hanem aranylakodalma sem sikerült. A nagy nap délutánján meglátogatta elaggott nővérét, s ez, miként jó testvérhez illik, áldásában részesítette. Felesége azonban, ahelyett hogy hűséges hitvestársát vacsorával várta volna, szomszédolt, fonyóba ment. Kraján hazatért estére, hát zárva az ajtó. Férfiúi méltósága tiltotta, hogy a felesége után menjen, inkább befejezte az ajtót, azután belülről eltorlaszolta. Hazatérő felesége nem tudott bemenni, ott jajveszékelt az utcán. Hát boldog az ilyen ember?

Elérkezett végül Kraján bácsi utolsó órája. 1848-ban született, 1938-ban halt meg, kilencven esztendőt élt, nádfedeles házáról sohasem tűnt el a gólyafészek. Nagyon szerette a szomszédbeli gyereket, nyáron mindig bőségesen ellátta dinnyével, halálos ágyához is odahívta, és tömött kulcsosomóval ajándékozta meg:

– Édes fiam – szólt végtelen szelídséggel –, fogadd el tőlem, és használd jó egészséggel ezeket a kulcsokat, mivel számtalan zárba passzolnak.

Ezek a kulcsok nyitották meg hajdan Kraján bácsinak a házak meg a tanyák ajtaját, nem akarta tehát, hogy ennyi tudomány kárba vesszék. A gyerek hazaszaladt, dicsekedve mutogatta a kulcsokat öregapjának, ez azonban megpirongatta, elvette örökségét, és csúf gödörbe vetette. Kraján bácsi tehát hiába akarta megőni *„tudományát”* az enyészettől. Néhány nap múltán őt is eltemették.

A 19. század végén élt Nyéken Könczöl Pál, bábajos, jeles dudás-ként tisztelték, de sajna, nem csupán dudált, hanem az egykorú közhit szerint meg tudta rontani mind az embereket, mind pedig a lovakat. Ha megigézte a falut, nagypénteken egyetlen tűzhelyen sem lobbant láng. Ha csupán egy házat bájolt meg, minden patkány oda költözött. Körülkerülte a kocsit, és a lovak a világért sem indultak meg, ha ismét körülkerülte, mentek, miként a szélvész. Botsós Sára lakodalmán ugyancsak megijesztette a fehérnépet, mert vizet parancsolt a házba. Emelgették a leányok szoknyájukat, ameddig csak szemérmük engedte, de a víz nő-tön-nőtt. Akkor azután sikongva ugráltak padra, asztalra, végül Könczöl megkönyörült rajtuk, és kiharancsolta a vizet. „Rettenetes hatalommal rendelkezett.”

Kincskeresők is akadtak Nyéken, egyikük „*billentyűs botot*” szurkált a Törökdombba és „*Váracskas dombjába*”, úgy kereste az elásott aranyat.

– Akadt, aki talált?

– Bizony akadt. A falu legnagyobb gazdája talált kincsből fuvalkodott fel. Eleinte csak néhány hold földet bírt, meg szeszfőzdével bajoskodott. Egyszer tuskót vásárolt az erdőn, mivel sok fa kellett a szeszfőzdébe. A gazda, fivére meg kocsisuk bajmolódtak a tuskókkal, hát egyikből aranyat vont ki a fűrész. A kocsis nem látta, mivel éppen rakodott, hát elküldték borért. Hat kilométerre feküdt a legközelebbi kocsmá, a kocsis jól elmaradt, útközben be is rúgott. Ezalatt a két fivér kiszedte a tönk odvából a tömérédek aranyat, bizonyára betyár rejtette oda. Karácsony szüle esküdjése szerint zárt padlásukon halomba öntötték az aranyat, és leburították zsákokkal. Nemsokára hat pár igavonó jószágot, negyven ménesbe való csikót, egy nagy és egy kisebb tanyát, két falusi házat, a közeli mezővárosban pedig kocsmát vásároltak.

Így van ez. A nép – igen helyesen – sohasem hitte, hogy „*rendes úton*” meggazdagodhat valaki, és társadalmi-gazdasági törvények ismerete híján legendát csinált a nagy vagyonok keletkezéséről. Forrássom azután fölveti a kérdést: vajon áldás kísérte-e ezt a nagy vagyont? Hát, a dúsgazdag fivérek leány testvérpárt vettek feleségül. Egyik párnak leánya született, s midőn fölserdült, feleségül adták. Ugyanakkor a leány apja váratlanul másodszor teherbe ejtette feleségét. Szörnyű szegyenek számított ez az egykés erkölcsi rendben: másodszor foganni és meglett korban? Mi léssen ekként a világbul? A „*gyalázat*” elhárítására jól bevált módszereket vettek igénybe: zsákokat emeltettek az asszony-nyal, mákonyt kellett innia, hadd tűnjék el a „*szégyen*”, de csak nem tűnt el. Angyalcsináló bábaasszonyhoz mégsem akartak menni, így szegény, nem kívánt poronty mégis e világba érkezett, fiú lett és „*süsü*”. Midőn le-

génysorba huzakodott, csupán szegény leány ment hozzá a vagyonáért. Ám a menyecske a természetes emberi hajlamok parancsszavát követve gyüge férje helyett a takaros kocsislegényt szerette, leánya is attól született. Vidáman éltek, tízholdanként adták el a földet, szépen csúsztak lefelé.

– A nagygazdák meghítták lagziba a szegénységet is, a náluk dolgozó kétkezieket, azok meg vittek tyúkot, tétést, miként illik, ám az asztal végére kerültek, és csak silány ételt raktak elébük. Mondogatták is: *„Inkább otthon ettük vóna meg, amit hoztunk.”* – Egyik nagygazdáné ugyancsak meghívta a napszámosait a lánya lakadalmába, mikor pedig eljöttek, így fogadta őket: *„Nini, minden kódis eljött.”*

– Egy síkbeli lányt meg kidoboltak – mondják.

– A kisbíró dobolta ki? – kérdem.

– Dehogy, dehogy, a falubeli legények. A szegény síki leánynak mindössze egy pár kopott, vedlett cipője volt, a bál előtt beföstyölte, hogy mutasson valamit. Hát kidoboltatták a gazdalegények, hogy nem jöhet a bálba, mivel most fösti a cipőjét. A népnek meg ajánlották, hogy aki cipőt akar fösteni, hozzá forduljon.

– Nagygazda háza előtt szedtük a hársfáról a virágot, hát nyílik az ajtó, ott terem az öregasszony: *„Takarodjatok a mi fáinkról!”*

– Övék volt a fa? Dehogy, a községé. Egy szegény ember meg ugyancsak e ház előtt fuvarozta hazafelé a szalmáját, hát ráripakodott a vénasszony: *„Más úton hajtson, ne szemeteljen a mi házunk előtt!”*

– Módos embernél kapáltunk, mosolygott a cseresznye a fákról, a munkások meg csak a szemükkel ehettek belőle. Végre a gazda megszánt minket, két szemet adott a húgomnak, egy szemet pedig öreganyámnak.

– Keresztapám jól megrakott kocsin vitte az almát a városi piacra, találkoztunk az utcán, kérlelni kezdtem: *„Keresztapám, adjon egy-két szem almát.”* – *„Nem lehet, édes fiam, nem lehet, hiszen piacra viszem.”*

– Egy részes a gazda udvarán szekérre rakta járandóságát, kifelé hajtott, de a kapu alatt megugrott a ló, a szekér oldala pedig lehorzolt némi vakolatot a falról. Észrevette a gazda, odaugrott, és kártérítés fejében leemelt egy zsák gabonát a szekérről. Aratórészt pedig itt is csak annak ad-

tak, aki három-öt napi robotot, ingyen kaszálást vállalt a gazdánál koszt nélkül.

– Mintegy hat-hétszáz mázsa gabona került aratás után a gazda magtárába, cséplőgépevel külön két-háromszáz mázsát keresett még. Sor került a részesek járandóságának az osztására, az egész a termés tizedét se tette. A gazdasszony mégis kezét tördelve sopánkodott a hombárban: *„Te, Pali – ijeszgette az urát –, nem marad nekünk kenyérre való sem. Ezek mind elviszik. Bízd az osztást – fiunkra, számoljon ő, iskolákat járt, jobban tudja.”*

Az egyik csata után bekvártélyoztak egy kis faluba. Reggel ébredvén, ahogy kinéztünk, láttuk ám, hogy egy ügőn magas tornyú templom áll a falu közepén. Elszörnyülködtünk... Elmesélték, hogy olyan magas, hogy mikor építették az ácsmestör ledobta a szekercéjét, a mire a földre ért, kihajtott a nyele.

De ez még semmi. A templom mellett az egyik kertben vót egy olyan nagy fej káposzta, hogy az egész huszárszázadunk le tudott pihenni az árnyékába.

Egy kicsivel odébb meg 50 kolompár készített egy olyan nagy rézbográcsot, hogy egyik sem hallotta meg a szomszédja kalapácsolását.

Azért már ilyen nagyot ne lódíts! Ezt én nem láttam.

Már mér lódítanék? Hát akkor a te káposztádat mibe tudták vóna megfőzni!

A legnagyobb sértés a bítai asszonyok között. Ha két menyecske összekapott, sértegetni kezdték egymást. Te olyan asszony vagy – mondta az egyik, hogy még szeretőd sem volt, az uradon kívül senkinek sem kellett.

„Nem asszony, akinek nincs ura, nem ember, akinek nincs kurvája” (Decs) – tartja a mondás Decsen.

A hagyományos közmondás: *„A vén kecske is megnyalja a sót”,* a Sárközben a következő formában járta: *„A fiatal kecske nyalja a sót, a vén meg harapja.”*

Beregnyei Miklós

Kiegyezés vagy ultimátum?

Történeti áttekintés

Százötvenöt évvel ezelőtt, 1867. május 29-én, a magyar országgyűléssel többszöri próbálkozás után csak sikerült elfogadtatni 209 : 89 arányban, 83 tartózkodással a „közösügyi” (kiegyezési) javaslatot. A döntés helyes-

ségében igen sokan kételkedtek, hiszen a 209 igen szavazattal szembeni 172 nem és tartózkodó szavazat jelentősnek minősül. A kiegyezés kérdése ma is megosztja a téma iránt érdeklődő szakembereket és a kevésbé jártas laikusokat. A mai generációkban igencsak „letisztult” panelekben emlékeznek az egyébként sorsdöntő eseményre: kiegyezés – Deák Ferenc – a haza bölcse – gazdasági fellendülés.

Ezen a nem kerek évfordulón megpróbáltam egy kicsit részletesebben feleleveníteni az akkori eseményeket, amelyek nyomon követésével beleszaladunk az első világháborúba. A kiegyezés mellett érvelők a „boldog békeidőket” és a gazdasági fellendülést emlegetik, de itt megállnak, úgy téve, mintha a háborúnak semmi köze nem lenne a kiegyezéshez.

Bibó István a következőket írja: „A világháború kitörésének pillanatában nem volt a kiegyezésnél gyűlöltebb politikai jelszó a Lajta egyik oldalán sem... A trónörökös halála (Ferenc Ferdinánd) s a világháború az egyik alternatívát, a dinasztianak a történeti Magyarország ellen fordulását elodázta, majd tárgytalanná tette.

Ennek később értek be a súlyos következményei, mert így születhetett meg a történeti Magyarország felosztása után a dinasztia, a Monarchia s a kiegyezés új legendája.” (B. I., 127–133. p.)

10. Ivánka Imre volt honvéd ezredes, képviselő az 1860-as években

Ivánka Imre volt honvéd ezredes, képviselő az 1860-as években

Az 1848/49-es forradalmat és szabadságharcot az orosz cár túlerőben lévő hadserege előtt fejeztük be. A Habsburg-ház az 1815. szeptember 26-án kötött Szent Szövetség alapján hívta segítségül az oroszokat, mivel maga képtelen volt a magyar nemzet szabadságvágyát letörni. A forradalom leverése utáni kegyetlen megtorlás Bécs gyengeségét jelezte, hiszen a nem általuk legyőzöttek vérében gázolás csak egy mindenre elszánt, gyenge és kiszámíthatatlan hatalomra jellemző. Valójában a Habsburg-ház, élén I. Ferenc Józseffel, megszégyenült, és ez a szégyenérzet tobzódott a megtorlásban.

A trónra lépés

V. Ferdinánd osztrák császár „elmebéli állapota okán” lemondott. Valójában 1848. december 2-án az udvari kamarilla lemondatta minden címről unokaöccse, Ferenc József főherceg javára, ám a tényleges hatalmat Metternich kancellár gyakorolta. A császár a bécsi forradalmat (1848 márciusa), utcai tüntetéseket és zavargásokat látva, segédtisztjétől kérdezte: „Miért zajong ez a sok ember?” Válasz: „Forradalmat csinálnak felség”. Mire a császár: „Aha, és szabad ezt nekik?” Egyébként 1848. április 11-én V. Ferdinánd írta alá az áprilisi törvényeinket.

Magyarországon vitatták a lemondás szabályosságát, ezért a magyarok egészen az 1849. április 14-ei trónfosztásig őt tekintették magyar királynak. Törvényeit és rendeleteit az új császári kormány semmisnek tekintette. I. Ferenc Józsefet a magyarországi ellenzék nem fogadta el Magyarország királyának, mert nem esküdött fel a magyar koronára. Erre csak 1867-ben került sor.

Az emigráció (Néhány fontosabb esemény)

A leverett szabadságharcot követően (1849–1859) önkényuralmi kísérlet történt Magyarország beolvasztására az osztrák császárságba. Az önkényuralom meghirdetését az 1851. augusztus 20-án megjelent császári kéziratok készítették elő, az 1849. évi olmützi alkotmányt Ferenc József hatálytalanította. A császár büszkén írta anyjának, hogy az alkotmányt sutba dobták, és Ausztriának immár csak egy ura van. A birodalom országait minden autonómiát nélkülöző közigazgatási egységgé nyilvánították.

A szabadságharc vezető személyei emigrációba kényszerültek, de nem nyugodtak bele a vereségbe, tovább folytatták szabadságharcukat. Makk (Mack) József honvéd ezredes Kiutahiában 1851. június 21-én felkereste Kossuth Lajost, és 25-én felhatalmazást kapott tőle egy új szabadságharc előkészítésére.

Kossuth Lajos 1851 szeptemberében megbízta May János alezredest – összhangban Makk Józseffel –, indítsa el a forradalmi szervezkedést Bécs és Komárom körzetében. Novemberben Kossuth kinevezte Gál Sándort az „Erdélyi felszabadító hadsereg főparancsnokává”, és megbízta a románokkal történő tárgyalások vezetésével.

Libényi János székesfehérvári szabólegény sikertelen merényletet követett el I. Ferenc József ellen Bécsben 1853. február 18-án, a helyszínen elfogták. A merénylet híre február 20-án jelent meg a Pesti Naplóban, amelyből megtudhatjuk, hogy a merénylő késsel támadt Ferenc József-re, és a feje hátulján megszurta.

Többéves keresés után, 1853. szeptember 8-án Orsova mellett megtalálták a Szent Koronát, amelyet a menekülő forradalmi miniszterelnök, Szemere Bertalan ásvott el a világosi fegyvertételt követően.

Általános amnesztia lépett életbe 1857. május 8-ától a politikai perekben elítéltek részére a Habsburg Birodalom egész területén, Lombard-Velence kivételével.

Klapka György 1858 szeptemberében Torinóban Cavour gróf piemonti miniszterelnökkel tárgyalt egy esetleges felállítandó olaszországi magyar légióról.

Kossuth Lajos 1859. február 25-én hazaküldte „Tájékoztató”-át, amely szerint küszöbön áll egy európai háború, amely alkalmat nyújt az ország függetlenségének kivívására. Ezt követően márciusban Teleki László Londonban felkereste Kossuth Lajost.

1859. április 28-án I. Ferenc József császár kiáltványban tudatta népeivel a Piemont elleni háború megindítását, és másnap megkezdődött a piemonti–francia–osztrák háború.

6. Kossuth Lajos az 1850-es években

Kossuth Lajos az 1850-es években

Kossuth Lajos 1859. május 5-én megállapodást kötött III. Napóleon francia császárral Párizsban. A magyar nemzet harcba hívásának feltétele, hogy francia csapatok lépjenek magyar földre. Másnap Párizsban megalakult a Magyar Nemzeti Igazgatóság, az emigráns magyar kormány tagjai: Kossuth Lajos, Teleki László és Klapka György.

A Magyar Nemzeti Igazgatóság 1859. június 22-én Magyarországra eljuttatott levéltervezetében az ország fegyveres felszabadítását helyezte kilátásba III. Napóleon segítségével.

A szász rendőrség 1860. december 16-án letartóztatta az álnéven Drezdában tartózkodó Teleki László grófot, majd az uralkodó szabadon engedte. Teleki Lászlót barátja, Batthyány Lajos miniszterelnök 1848. augusztus 14-én nevezte ki Magyarország párizsi követének. (Napjainkban ezt a posztot Habsburg György, az utolsó magyar király unokája tölti be.)

A Függetlenségi Nyilatkozat után (1849. május 14.) Teleki nagy elméleti jelentőségű levelet írt Kossuth kormányzó-elnökhöz, amelyben vállalta a részletes politikai irányítást a nemzetiségek tekintetében. Elképzelése szerint egy föderatív alapon átszervezett Magyarország vált volna egy később létrehozandó dunai konföderáció központjává, melynek további tagjai a román fejedelemségek, Szerbia, Bulgária, Csehország és Magyarország. Elképzelését 1849 októberében a francia lapokban jelentette meg, amelyben rámutatott az első felelős magyar kormány miniszterelnökének, gróf Batthyány Lajosnak elítélése kapcsán elkövetett törvényteleniségekre.

Teleki 1860 novemberében angol útlevéllel, álnéven Drezdába utazott meglátogatni szerelmét, Lipthay Augusztá bárónőt. A szász rendőrség figyelte, majd december 16-án szállásán elfogta. A szász miniszterelnök – a nemzetközi jog durva megsértésével – kiadta Ausztriának. Ferenc József december 31-én maga elé rendelte a bécsi Burgba. Az uralkodó azzal a feltétellel bocsátotta szabadon, ha esküt tesz, hogy többé nem utazik külföldre, külfölddel nem köt a birodalomra nézve ellenséges szövetséget, illetve átmenetileg tartózkodik a hazai politikában való részvételtől. Teleki még három hétig Bécsben maradt, majd 1861. január 23-án utazott Gyömrőre, és csak a hónap végére érkezett Pestre. Hazatérésekor olyan óriási népszerűség fogadta, amely még Deákét is elhomályosította.

7. Klapka György honvéd tábormok Párizsban az 1860-as években

Klapka György honvéd tábormok Párizsban az 1860-as években

Belső események

Jubál Károly tanár 1851 júliusában levelet írt Kossuth Lajosnak, és a levél mellékleteként elküldte „A honmentés tervezete” című munkáját, és megkezdte Pesten a Habsburg-ellenes szervezkedést Makk József székelyföldi mozgalmához kapcsolódva.

1851. december 1-jén a Kossuth család több tagját és Jubál Károlyt letartóztatták Pesten.

1851 decemberében a néhány nappal korábban letartóztatott May János a börtönben öngyilkos lesz.

A székelyföldi Habsburg-ellenes összeesküvést 1852. január 24-én leplezték, majd március 22-én a Kossuth nővérek elleni haditörvényszéki eljárást megszüntették, engedélyezték a Kossuth család tagjainak külföldre távozását. Jubál Károlyt felakasztották.

Ferenc József császár 1852. június 4-én megkezdte augusztus 14-éig tartó első magyarországi körútját.

Solferino

A piemonti–francia–osztrák háború – amely 1859. április 29-én kezdődött – döntő ütközetére június 24-én került sor Solferinónál, a Piemont felől visszavonuló osztrák császári haderő, másfelől az őket követő francia császári és a vele szövetséges szárd–piemonti királyi haderő között. A csapatokat az uralkodók személyesen irányították. A solferinói ütközet a waterlooi csata óta a legvéresebb katonai összecsapás volt. A csata borzalmai szolgáltak okul a sebesültek ápolását biztosító genfi konvenció, a Nemzetközi Vöröskereszt megalapítására.

A háborút lezáró békeszerződésben (1859. július 16.) Ausztria végleg elveszítette Lombardiát, Parmát, Toszkánát, Reggio–Modenát, amelyeket II. Viktor Emánuel szárd–piemonti király szerzett meg. A Habsburg Birodalom észak-itáliai főhatalma megtört, a győztes Szárd–Piemonti Királyság továbbterjeszkedett, és megvalósította Itália egyesítését Viktor Emánuel király koronája alatt.

Ferenc József császár a laxenburgi kastélyába menekült. Leslie Stephen angol író így vélekedett a kialakult helyzetről: „ha a háború egy hónapnál tovább tartott volna, az egész birodalom összeomlik, akár egy kipukkadt léggömb.” Ferenc császár 1859. július 16-án laxenburgi kastélyából kiáltványt intézett a monarchia népeihez. Köszönetet mond a háborúban tanúsított áldozatkészségért, bejelenti Lombardia elvesztését, s ígéretet tesz, hogy a törvényhozásban és a közigazgatásban korszerű javításokat hajt végre.

Sári Gyula: Krinolin című gúnydaláért, amelyet a solferinói vereségre írt, Budweisba internálták. A Börtönben című verse 1861-ben jelent meg:

Börtön az élet, rabja az ember,
Éljen az önkény! ellene vív.
És mi az ember? börtön... A lélek?
Rabja – mülékony, mostoha mív.
Börtön az ég is! égbe csigázza
Népe eszét a bibliahív:
Börtön az élet, börtön az ember,
Börtön a lélek, börtön a szív,
Szívbe csukottan boldogul élvén,
Függtem az édes pillanat élvén.
S most – örömmimnek e falon át,
Hallom a múltból hattyúdalát.

(mek.oszk.hu)

A luxemburgi kiáltvány után

Egy hónappal a kiáltványt követően, szeptember 11-én megjelent a szeptember 1-jén kelt protestáns pátens, amely szabályozta az állam és a protestáns egyház viszonyát. Minden protestáns egyházi tisztség megválasztását a kormányhatóságok megerősítésétől tette függővé.

Itt szólni kell az 1855. augusztus 18-án megjelent konkordátumról, amelynek lényege: Ferenc József lemondott a királyi tetszvényjogról, biztosította az egyházi javak autonóm igazgatását, egyházi tulajdonná nyilvánítja a Vallás- és Tanulmányalap magyarországi birtokállományát, messzemenő jogokat biztosított a közoktatás terén a katolikus egyháznak. A konkordátum államvallássá emelte a katolikus vallást, és ütött egyet a protestáns pátenssel a rivális vallásokon.

Ám a nagyfokú elégedetlenség miatt Ferenc József visszavonta a pátent 1860. május 15-én. Fokozatosan nő az országon belüli elégedetlenség, az 1860-as év a tüntetések éve. Tüntettek Pesten, Egerben, Nyíregyházán és számos más településen, továbbá Táncsics Mihály bebörtönzése miatt és az Októberi Diploma kibocsátása miatt, amely újraszabályozta a birodalom közjogi viszonyait.

A trónfoglalás évfordulóján, december 2-án országszerte tüntettek Ferenc József ellen.

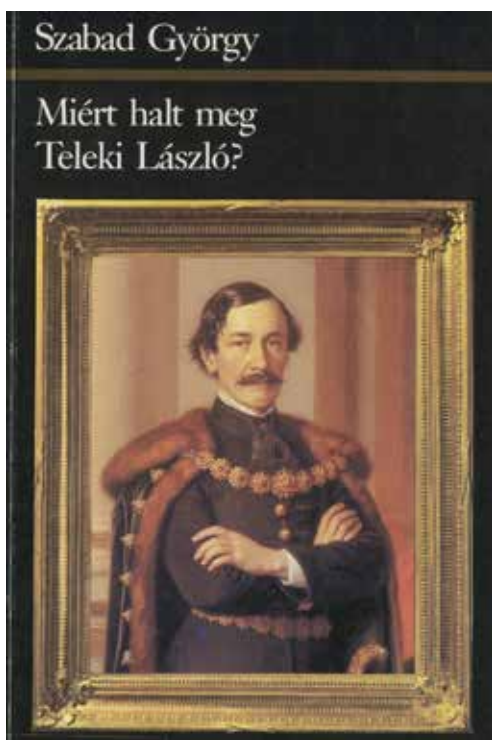

December végén nemzeti megmozdulás robbant ki Pesten, a nép leverte a császári sasokat a középületek homlokzatáról.

Az uralkodó Bécsben fogadta Deák Ferencet és Eötvös József bárót december 27-én, majd az uralkodó szabadon engedte Teleki László grófot december 31-én. A két esemény összefügg, hiszen Deák Ferenc a Felirati Párt vezére, míg Teleki László a Határozati Párté volt.

Az 1861-es országgyűlés (április 6. – augusztus 22.)

A solferinói vereség után Bécsnek létérdeke volt a magyarországi helyzet igénye szerinti rendezése, az Októberi Diploma, a Februári Pátens elfogadtatása és I. Ferenc József Magyarország királyává történő megkoronázása. A fentiek megvalósítása érdekében országgyűlési választásokat írtak ki 1861. március 1-je és április 7-e közötti időszakban, majd április 6-án megnyílt Budán az országgyűlés.

Teleki László az 1860-as években

Teleki László gróf abonyi programbeszédében a 48-as törvények teljes helyreállítását, társadalmi és nemzeti vonatkozásban való továbbfejlesztését követelte. Az országgyűlés feladatául az udvarral történő alku megakadályozását jelöli meg (1861. március 26.). Az abonyi választási beszédének programja egyben a Határozati Párt programja is, amelynek az országgyűléssel történő elfogadtatására május 9-én került volna sor, ám május 8-án este Teleki öngyilkosságot követ el. Teleki László utolsó látogatója május 8-án este unokatestvére, Tisza Kálmán volt, aki közel két órát töltött Teleki szobájában. A nyomozás során Tisza Kálmánt meg sem hallgatta a rendőrség, viszont a felvett jegyzőkönyvben hamisításra utaló jelek találhatók, írja Szabad György, majd megállapítja: „A nem meggyilkolt, hanem öngyilkosságba kergetett, a vállalt küzdelemre erőtlennek bizonyult Teleki halála roppant megdöbbenést keltett országszerte. Győrrött a gyászünnepség résztvevői és a császári katonaság között véres összeütközés robbant ki. A kiegyezés létrejöttéhez nemcsak a Habsburg-hatalom és Deák irányzatának a konzervatívok által egyengetett kölcsönös engedményeken alapuló közeledésére volt szükség ehhez, hanem az ellentábor szétesésére is. Teleki helyére lépő Tisza, a saját karrierje érdekében, kamatoztatva nagybátyja politikai örökségét, elherdálta annak erkölcsi tőkéjét.”

Teleki leplezetlen nyíltsággal figyelmeztetett arra, hogy „fenyegetések és kecségtetések” révén akarják megosztani, meggyengíteni és végül is „alkura” készíteni a nemzetet. Véleménye szerint, ha az országgyűlés ered-

Teleki leplezetlen nyíltsággal figyelmeztetett arra, hogy „fenyegetések és kecségtetések” révén akarják megosztani, meggyengíteni és végül is „alkura” készíteni a nemzetet. Véleménye szerint, ha az országgyűlés ered-

mény nélkül kergettetik szét, az nem lesz baj, de az igen nagy, ha alkotmányos létünknek bármelyik védbástyájáról is lemondanánk (Fővárosi Lapok, 1861. március 30.).

Teleki programjának ismertté válását alig egy héttel követte az országgyűlés hivatalos megnyitása. Az első erőpróbát az április 6-ára, a budai várpalotába kitűzött megnyitón való részvétel kérdése idézte fel. Bécs az országgyűlést Budán kívánta tartani, ám az 1848. évi törvényszöveg Pestet jelölte meg. Bécs hatalma fitogtatásának büvkörében legalább az ünnepélyes megnyitó ceremóniájára a várba rendelte a képviselőket. Április 4-én a fővárosban összegyűlt képviselők megbeszélést tartottak, hogy eldöntsék: megjelenjenek-e a megnyitón. Deák a részvétel mellett, Teleki ellene foglalt állást. Teleki eredményes érvelését mutatja, hogy Deák mindössze 30, de legfeljebb 80 képviselő társaságában vett részt a megnyitón, közel kétszázan távol maradtak. (Szabad György, 28. p.)

Teleki népszerűsége egyre nőtt, amikor április 8-án – Széchenyi tragikus halálának első évfordulóján – a képviselőház által szervezett gyászistentiszteletről távozott, lelkes diákok vállukra emelték, s az ország leendő nádoraként ünnepelték. (Szabad György, 28. p.)

Dessewffy Emil gróf, a magyar konzervatívok szellemi vezére, április 21–22-ei keltezésű levelében írja Szécsen Antal grófnak, a birodalmi kormány tárca nélküli miniszterének: „Deák, noha nagytekintély sok képviselő szemében, napról napra veszít népszerűségéből a közvéleményt alakító fórumokon. Majd mintegy vágyalmát öntve szavakba, így fejezi be a gondolatot: Deák többsége és vezető szerepe kétségbevonhatatlan és jelentős lenne, ha Teleki nem lenne itt. (Szabad György, 29. p.) Ám térjünk vissza az országgyűlésbe.

Deák Ferenc, a Felirati Párt elnöke a képviselőház elé terjeszti első felirati javaslatát, amelyben az Októberi Diplomát és a Februári Pátenst elutasítja (május 13.).

Tisza Kálmán a képviselőház elé terjeszti a Határozati Párt ellenindítványát (május 16.).

A képviselőház név szerinti szavazással Deák felirati javaslata 155 : 152 szavazati aránnyal többséget szerez a határozati javaslattal szemben (június 5.).

Jámbor Pál, Paks szülőtte, mint az országgyűlés Deák-párti baloldali képviselője, az első felirati javaslat vitájában felszólalt, egyetértett a Deák által felvázolt általános helyzetértékeléssel, ám a felirati javaslatot keményen bírálta: „Én a föliratot 99 okból nem pártolom. Uraim, tisztelem én a fejedelmi rangot, tisztelem a fejedelmeket is, de csak annyiban, amennyiben a nép javait, az ország törvényeit tiszteletben tartják. A tényleg uralkodó

fejedelem nem ismeri el a magyar törvényeket, tehát a magyar törvények sem ismerhetik el őt. Ez nemcsak jogi, hanem logikai következtetés is. Továbbá a trónbeszédben kimondatott, hogy bármi áron, a birodalmi egység fenntartatik. Mi bármi áron magyarok akarunk maradni...

Nézzük, hogy kezelte az osztrák kormány a szabadságot. Szabad volt-e a sajtó? Megmondta minap Csengeri. Szabad volt-e az egyház? Ott a concordátum; ott a megstemplizett keresztelőlvelek; ott a templom pénzére vetett adó; – végre ott a házasság, mely katonák számára az obsithoz van kötve, azon obsithoz, mely néha három év múlva érkezik meg; néha akkor, midőn a szerető pár koszorú és családi név nélkül, a sírban elrohadt. De talán szabad volt az iskola? – Ott a német könyvek.

Szabad volt az egyén? – Ott a börtönök, hol szenved ma is Stancsics, kinek szemére, az orvosok nyilatkozata szerint, a világtalanság örök éjborul, ha rögtön szabadságot nem nyer.

Szabad volt a ház szentélye? – Ott a feltört szekrények, honnan elvitték a család titkát, nyugalmát, néha becsületét.

De mi volt tehát szabad? – Szabad volt a kém, a poroszló, egy szóval mind az, mi a szabadságnak ellensége.

Ha kedvet éreznék magamban, a bécsi államférfiaknak tanácsot adni, akkor azt mondanám: muszkák helyett hozzák be a szabad eszméket. Dohánymonopólium helyett a sajtószabadságot; primások helyett iparkodjanak eltörölni a concordátumot; – végre ama sok millió árán, mit titkosrendőrségre fordítanak, ápolják az iparos és munkásosztályt úgy, mint Napóleon, akkor nem fognak tartományokat veszteni, hanem újakat nyerni". (Pesti Napló, 1861. 06.

1861-ből származó gúnyrajz a Habsburgokban ekkor már csak kisebbik rosszat látó magyar nemesi vezetőség álláspontjáról

05. 2. p.).

Így vélekedett egy akkori katolikus pap, és nem csodálkozhatunk azon, hogy Jámbor Pál az 1865–67-es országgyűlési választás után, harmadszorra – a katolikus egyház támogatásának megvonásával – már nem került be a parlamentbe.

Kanyarodjunk vissza 1861. június 12-ére, amikor a képviselőház 134 : 120 arányban elfogadta Várady Gábornak Deák Ferenc feliratát akként módosító indítványát, hogy az országgyűlés addig nem hajlandó V. Ferdinánd

király lemondásának kérdésével foglalkozni, amíg az ország integritása nem áll helyre, s amíg a magyar kormány kinevezése nem történik meg.

Az uralkodó megtagadja a Várady-féle módosított, a trónhoz való jogát kétségbe vonó felirat átvételét! (június 30.) Végül a képviselőház elejti a felirat Várady Gábor-féle módosítását, és egyhangúlag elfogadta Deák Ferenc második felirati javaslatát. Az alkotmányjogi követeléseket az első feliratnál határozottabb hangon fogalmazta meg, s leszögezte, hogy kivívásukban a nemzet a helytállás és a kivárás politikáját folytatja. (augusztus 8.)

Deák Ferenc ekkor fogalmazta meg a sokat idézett, híres kitételét, amelynek szövegét olvashatjuk a paksi Deák-ház falán:

„A mit erő és hatalom elvesz, azt az idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatják, de amiről a nemzet, félve a szenvedéstől, önmaga lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz s mindig kétséges.”

Hangsúlyozandó, Deák fenti álláspontja az 1861-es országgyűlésben hangzott el. Az 1865–67-es országgyűlésen már másképpen vélekedett, de erre később térünk ki.

Az országgyűlés két házának az elnökei átadták a Deák-féle második feliratot az uralkodónak (augusztus 14.), amelyre a válasz: *az uralkodó feloszlatta az országgyűlést!*

Pest vármegye közgyűlése elismerését fejezte ki az országgyűlés magatartását illetően. Ez az időpont egyben a megyei ellenállások kezdete. (1861. augusztus 26.).

Mi történt a két országgyűlés között

Annyi következtetést leszűrhetünk az eddigiekből, miszerint Bécs szeretné a kiegyezést, ám mindent csak az ő szemszögéből és érdekének maximális elismerésével.

1862. január 16-án megjelent Madách Imre Az ember tragédiája című drámája. A dráma megjelenéséhez Jámbor Pál is hozzájárult. Ugyanis a kéziratot ajánlással adta át Arany Jánosnak, aki sokáig el sem olvasta, majd Jámbor Pál újbóli nógatására látott hozzá, és jött rá, mekkora kincsét tart a kezében.

Maradva az irodalmi eseményeknél, Vajda János július végén kiadta az Önbírálat, majd október végén a Polgárosodás című röpiratait. Az Önbírálata a közép-nemesség bűneinek kipellengérezésével, míg a Polgáro-

sodás főképp az iparosodás szükségességéről kívánja meggyőzni olvasóit. A helyes út az iparosodás, a tanulás, a polgári erkölcsök elsajátítása. Ha betyáros arisztokratikus jellemünket polgári erkölcsökkel cseréljük fel, politikai helyzetünk magától megjavul, összegzi véleményét. Undorral és szellemesen gúnyolja a díszmagyar, sarkantyús, szakállt viselő és csalébjaszos nemeseket, akiknek alakja a hét vezérre emlékeztet, és a di-

vatos, hangos hazafiaskodást is elítéli.

1862. február 28-án felségsértés vádjával letartóztatták Szilágyi Virgil ügyvédet, Táncsics Mihály védőjét.

Május 1-jére elkészült az emigráció vezetőinek, Kossuth Lajosnak, Klapka Györgynek és Pulszky Ferencnek közös tervezete a Dunai Szövetségről. Egy hónappal később, június 1-jén a Határozati Párt vezetői értekezletén elutasították Kos-

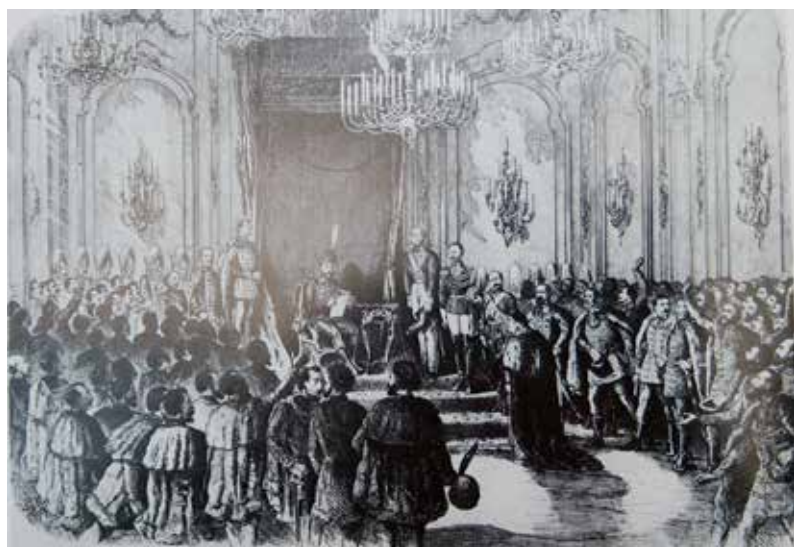
suth Dunai Szövetségének tervét, ám a párt balszárnya rokonszenvezik a tervvel. (1862. június 1.)

1862. november 19-én az uralkodó közkegyelmet hirdet azon ezrek számára, akiket bűncselekmény elkövetése nem terhel.

1863 júniusában az osztrák liberális képviselők a birodalmi tanácsban a magyar országgyűlés összehívását sürgetik.

A Pesti Napló 1862. december 4-én adta hírül: Apponyi György gr. országbíró Bécsbe utazott a „kiegyenlítés” ügyében. Apponyi kiegyenlítési terve Mailáth György, Sennyey Pál br., Ürményi József konzervatív politikusok közreműködésével, Forgács Antal gr. kancellár tudtával, az uralkodó felkérésére készült. A birodalom nagyhatalmi állását és „a magyar korona országainak történeti-politikai jogállását” biztosító „egyenjogú dualizmus” bevezetését javasolta.

1863. december 18-án az ország több városában egyszerre jelent meg a Nedeczky István által fogalmazott proklamáció. (Kossuth kormányzó rendelete szerint megalakult az Országos Függetlenségi Bizottmány, amely szervezet az 1848-as Függetlenségi Nyilatkozat megvalósítását tűzte ki célul. Nedeczky István földbirtokos, 48-as honvéd, majd huszár százados, az 1860-as években a függetlenségi szervezkedések egyik vezetője, országgyűlési képviselő. A forradalom után büntetésként lefokozták, és besorozták a császári hadseregbe, ahonnan váltságdíj ellenében

Ferenc József 1865. december 14-én a helyreállított budai várpalotában megnyitja a kiegyezés nyélbeütésére hivatott új magyar országgyűlést, amelynek tagjai jelentős részben azonosak a trónfosztást kimondó debreceni országgyűlés egykori képviselőivel, s többségükben mégis készen állanak immár az alkura

szabadult. 1864. március 15-én Pesten, a Kis Pipa vendéglőben tartott megbeszélésre robbant be az osztrák rendőrség, és letartóztatta a társaságot. Az áruló-besúgó Asbóth Lajos volt, akit már 1862-től az osztrák rendőrség fizetett.

1864. március 16-án a hatóságok letartóztatták Nedeczky Istvánt, Almásy Pált, Beniczky Lajos volt honvéd ezredest és az ellenállási szervezkedés más vezetőit. A titkos szervezkedés megtört. A szervezkedés résztvevőit 10-től 20 évig terjedő börtönbüntetésre ítélték 1865. január 13-án.

Jámbor Andrást és Somogyi Józsefet 1864. június 10-én halálra ítélték.

1864. december 27-én Albrecht főherceg bizalmasa, Augusz Antal br. fölkereste Deák Ferencet, és a Béccsel való kiegyezés feltételeiről tárgyaltak.

Az uralkodó elnöklete alatt tartott minisztertanács a monarchia érdekének nyilvánította a magyar országgyűlés összehívását 1865. január 15-én.

Ez év április 7-én Augusz Antal a császár megbízottjaként újból tárgyalt Deák Ferencel a kiegyezés feltételeiről és unokaöccse, Nedeczky István szabadon engedésének feltételéről. A halálos ítéletét 20 év börtönre változtatta Ferenc József, miután Deák kifejezte kiegyezési készségét, ám az olmtüzi várbörtönből Nedeczky csak a kiegyezés tényleges megkötése után szabadult (Magyarország története, 733. p.)

1865. április 16-án a Pesti Naplóban megjelent – név nélkül – Deák Ferenc Húsvéti cikke: „Készek leszünk mindenkor törvény szabta úton saját törvényeinket a birodalom szilárd fennállhatóságának biztonságával összhangzásba hozni.” Deák Ferencben fel sem merült, hogy a Habsburg Birodalmon kívül is van élet.

Gúnyrajz a kiegyezés eredményeként újra magas lóra ülő s mozgási szabadságától mégis sokban megfosztott magyar nemességről

Az 1865–1868. évi országgyűlés

Az uralkodó 1865. december 14-én személyesen nyitotta meg a magyar országgyűlést, s a képviselők egy részét ebéden látta vendégül.

Az uralkodó december 16-án kihallgatáson fogadta Deák Ferencet.

Deák Ferenc 1866. február 22-én beszédet mondott a képviselőházban. A kiegyezés első lépéseként az országgyűlésnek felelős kormány és a törvényhatóságok helyreállítását jelölte meg.

A képviselőház február 26-án elfogadta az uralkodóhoz intézett felirati szöveget, amelynek lényege a 48-as törvények tényleges elismerése és a felelős kormány kinevezése minden további lépés előfeltétele.

1866. június 14-én kitört a porosz–osztrák háború, és Deák Ferenc attól félt, hogy a háború Bécsre esetleg kedvezőtlen fordulata (ez be is jött) radikalizálhatja a képviselőházat, előtérbe helyezi az 1848/49-es eszméket, ezért javaslatára az országgyűlést 1866. június 26-án elnapolták, felfüggesztették. Az országgyűlést 1866. november 19-én hívták újra össze.

A folyamatos egyeztetések eredményeként 1867. február 17-én sor került Andrássy Gyula gróf miniszterelnöki kinevezésére. Az új magyar kormányt ünneplő közönség a kormányrúdhoz engedés előzetes feltételeit kevésbé ismerte. Azt pedig sosem tudta meg, hogy a kormányalakítás előtt kicsikart ígéretük alapján Ferenc József az 1867. március 17-ei minisztertanáccsal olyan, a dualista korszak egészén át következetesen érvényesített titkos szabályzatot fogadtatott el, amely – túl a kiegyezési törvényekben megállapított felségjogokon – biztosította az uralkodó számára, hogy a magyar kormány minden érdemleges intézkedése az ő előzetes engedélyétől függjön.

1866. július 3-án az osztrák seregek Königrätznél döntő vereséget szenvedtek a poroszoktól, és Ferenc József július 7-én önkéntes katonai szolgálatra szólította fel alattvalóit.

1866. július 19-én az uralkodó kihallgatáson fogadta Deák Ferencet, aki kitartott az országgyűlés június 25-ei határozata mellett. A képviselőház 67-es bizottsága elfogadta a Deák Ferenc javasolta kiegyezési elaborátumot. A bizottság kisebbségének különvéleményét Ghyczy Kálmán, Tisza Kálmán írják alá.

Klapka György 1866. augusztus 3-án mintegy másfél ezer főnyi légiójával anélkül, hogy a poroszok katonai segítséget biztosítottak volna, benyomult Trencsén megyébe. Miután sem a várt fölkelés nem következett be, sem a poroszok nem adtak segítséget, visszavonult Porosz-Sziléziába.

Bécsben augusztus 21-én a magyar országgyűlés 15-ös bizottságának javaslata alapján megkezdődtek az osztrák–magyar közös értekezletek a kiegyezésről, majd 25-én ismét tárgyalta a bizottság, ám az végül eredménytelenül záródott.

A felfüggesztett országgyűlést három hónap után, 1866. november 19-én újra összehívták. Meghallgatták az uralkodó november 17-ei leiratát, amely a hadsereg egységét, valamint a vám, a közvetett adók, az állami egyedárúságok, az államadóság és állami hitel ügyének egységes kezelését hangsúlyozza. A felelős magyar minisztérium kinevezését akkorra helyezte kilátásba, ha a fenti ügyek közös kezelését biztosították.

1866 novemberében megjelent a Negyvenkilenc című lap, amely a következő hónapokban Kossuth Lajos kiegyezés ellen tiltakozó cikkeit tartalmazta. A kiegyezés ellen tüntető pesti tömeg Kossuthot éltette.

1866. december 11-én a képviselőház a november 17-ei uralkodói leiratra adandó válasz szövegét tárgyalta, és kimondta, hogy a 48-as törvények helyreállítása előtt nem bocsátkozhat a 67-es bizottsági elaborátum tárgyalásába.

A császári nyílt parancs 1867. február 26-ára összehívta Bécsbe a rendkívüli birodalmi tanácsot a magyar kiegyezés ügyében való „közreműködésre”.

1867. január 16-án a miniszterjelöltek tárgyalásokat folytattak Deák Ferencsel. Deák úgy ítélte meg, hogy a január 9–11-ei tárgyaláson hozott módosítások a lényegben módosítják a 67-es bizottság tervezetét, mégis, hogy a kiegyezés ügyét kockára ne tegye, nem ellenzi elfogadásukat.

Az uralkodó február 17-én kinevezte Andrassy Gyula grófot magyar miniszterelnökké, és kegyelmet adott az Almásy–Nedeczky-féle szervezkedés tagjainak, majd 20-án kinevezte az Andrassy-kormány tagjait.

Március 11-én Tánics Mihály kiszabadult a budai katonai börtönből, és 12-én látogatást tett Pesten. Ferenc József úgy érezte, szabad az út a kiegyezéshez!

A Magyar Újság május 26-án közli Kossuth Lajos május 22-én Párizsban kelt és Deák Ferenchez intézett levelét, amelyben tiltakozott a kiegyezés ellen (Cassandra-levél). „Nem vélek hibázni, midőn állítom, hogy azon nagy, azon példátlan befolyás, melyet a nemzet határozataira gyakorolsz, azon álláspont következése, melyet 1861-ben választottál. S nem vélek hibázni, midőn állítom, hogy a roppant erkölcsi hatalomnak, mely kezeidben van, kulcsa abban fekszik, hogy a romlatlan nép ösztönszerűsége Téged, a nemzeti jogok békés úton visszaszerzésének terén vezéret, még mindig 1861-i jogalapon vél állani. Pedig már régen nem állasz ott. A jogvisszaszerzés álláspontjáról a jogfeladás sikamlós terére jutottál...” A Deák-ház sarkán lévő emléktáblán az 1861-es deáki vélemény

Gúnyrajz az 1867-ben szépen egybeforrasztott s rövidesen mégis bomlásnak induló Osztrák–Magyar Monarchiáról, Deák Ferencről

olvasható, amely 1867-re ellenkezőjére változott, vagyis amiről „önmaga lemondott”, csak 1990-ben szerezte vissza!

Deák a Pesti Naplóban megjelent cikkben nyilatkozott arról, hogy miért nem válaszol Kossuth levelére, helyette Pulszky Ferenc válaszolt Deák útmutatásai alapján készült cikkében, amely az 1848 c. lapban jelent meg. Ám Deákot nagyon bánthatták a Cassandra-levelben megfogalmazottak, és egyik országgyűlési felszólalásában közvetve mégis válaszolt: „Legsúlyosabb vád, mely ellenünk az eddigi vitatkozások folytában fölhozott, kétségtelenül az, hogy javaslatunk az ország alkotmányos függetlenségét megsemmisíti, és Magyarországot némi autonómiával bíró osztrák tartománnyá teszi. Ezen állapottal szemben legyen szabad kérdezni: meg van-e semmisítve alkotmányos függetlensége azon országnak, mely saját országgyűlésén alkotja minden köz- és magánjogi és közigazgatási törvényeit...?”

Ezzel szemben áll az a titkos minisztertanácsi határozat (1867. március 17.), amelyet már említettünk, mely szerint a magyar kormány minden érdemleges intézkedése Ferenc József előzetes engedélyétől függ. Mit is jelent ez a titkos határozat? Azt, hogy minden országgyűlési határozatot úgy készítenek elő, hogy az majd megfeleljen az uralkodónak, mert különben megvétózza. Mennyire független az ilyen országgyűlés és a nemzet? Finoman fogalmazva, ez csak látszatfüggetlenség, tehát Kossuth Lajos nagyon jól értékelte a kiegyezés lényegét.

1867. május 29. A képviselőház a részletes vita után 209 : 89 arányban 83 tartózkodással elfogadta a közös ügyi javaslatot, ezzel a kiegyezés megkötött.

1867. június 8-án I. Ferenc József osztrák császárt és feleségét, Erzsébet császárnét hatalmas országos ünnepségek között Magyarország és társországai királyává és királynéjává koronázzák Pest-Budán.

1867. augusztus 17-én a Magyar Újság közli Kossuth Lajosnak a jászladányi kerület választóihoz intézett levelét, amelyben megindokolja, miért nem vállalja el a kerület által felajánlott képviselői állást, s miért nem tér vissza Magyarországra. Az Illésy János halálával megüresedett képviselői helyet ajánlották fel Kossuth Lajosnak. Válaszrészlet: „De midőn hálámat fejezném ki a jóakaratéért, egyszersmind kötelesnek érzem magam határozottan kijelenteni, hogy politikai elveim, melyekhez lelkiismeretes meggyőződéssel ragaszkodom, hazánk jelen helyzetében a felajánlott képviselői állást elfogadnom nem engedi. Felszólítanak önök, vessek fátyolt a múltakra, s győzzem le a múltak keserűségéből merített fájdalmat. Fátyolt vetni a személyes bántalmakra lehet, sőt, midőn a haza érdeke kívánja, kötelesség is. De a komoly meggyőződéssel vallott elvekre fátyolt vetni nem szabad, legkevésbé akkor, midőn minden, a mi történik,

megannyi tanúság, hogy ezen elveken kívül nincs és nem lehet üdve a hazának... Az én vezérelvem tehát az, hogy hazánk állami függetlenségét s nemzeti önállóságát feladni, vagy annak megcsorbításába belégyezni nemcsak nem kell, de nem is szabad semmi körülmények közt, semmi nyomás miatt, semmi áron."

Augusztus 28-án pedig a váci választóihoz intézett levelét közölte a Magyar Újság, amelyben Kossuth a Habsburg-ház uralmát Magyarország függetlenségével és önállóságával összeegyeztethetetlennek nyilvánította. A kormány lefoglalta az újság példányait, sajtópert indított Böszörményi László szerkesztő ellen.

1867. szeptember 30-án Magyarország 60 millió forint kölcsönt vett fel Ausztriától... Kiegyeztünk Bécs szájíze szerint, ráadásul el is adósított bennünket.

Már idéztem Bibó Istvántól, és befejezésként ismét őrá hivatkozom, aki a tanulmánya egyik fejezetének a kiegyezés zsákutcája címet adta: „Két védekezésre kényszerült, félelemben merevedett politikai erő egyezik ki egymással 1867-ben, amint arra Németh László is találóan rámutat. (Kisebbségben, 42–44. p.) A Habsburgok kiegyeznek a magyar nemzettel, mert úgy tudják, hogy a magyarok a legenergikusabb és legfélelmezből, önállóságra törő népe a monarchiának, s nem veszik észre, hogy e nemzet vállalkozó kedvét közben súlyos törés érte. A magyarok pedig megkötik a kiegyezést, mert úgy tudják, hogy a Habsburgok birodalma kikerülhetetlen szükségessége az európai államrendnek, s nem veszik észre, vagy nem merik észrevenni, hogy éppen az a két veszített háború, amely a dinasztiát a kiegyezésre kényszerítette, egyúttal éppen a szabadságharcot és Kossuthot igazolja abban, hogy a monarchia egyáltalán nem sebezhetetlen. (B. I., uo.)

Következtetésem:

- A Habsburg Birodalom a königgrätzi és solferinói vereség után megszűnt európai tényező lenni. Ezt a pillanatot használhatta volna ki a magyarországi grófi és kiegyezéspárti tábor.

Az egyetlen magyar honpolgár, aki nem zúgolódik – Habsburg-ellenes gúnyrajz

- Ferenc József elsősorban azért szorgalmazta a kiegyezést, hogy Magyarország királyává koronáztassa magát, ám minden magyar önállósági törekvés ádáz ellensége volt, amit lehetett, megtagadott Magyarországtól.
- Ferenc József trónra való alkalmatlanságát és gyávaságát jól mutatja, mint „vezérlő tábornok” a már említett két sorsdöntő háborúban nem hozzáértőnek bizonyult, és gyáván futott az ellenség elől. Majd amikor kifújta magát, „népeihez” fordult, kérve őket az önkéntes katonai szolgálatra.

A honvédsereg utolsó, még életben lévő hadastyánjainak egyike a Magyar Népköztársaság kikiáltását, a Habsburg-ház végérvényes trónfosztását ünneplő népgyűlésen a pesti Kossuth Lajos téren 1918. november 16-án

hozzáértőnek bizonyult, és gyáván futott az ellenség elől. Majd amikor kifújta magát, „népeihez” fordult, kérve őket az önkéntes katonai szolgálatra.

– Gyávaságának és aljasságának jele az is, hogy Kossuth Lajost nem hagyta a nemzet halottjaként eltemettetni, azt a székesfőváros cselekedte meg.

– A magyar főurak zöme és politikai szóvivőjük, Deák Ferenc, nem tudták és nem is akarták elképzelni Magyarországot a Habsburg Birodalmon kívül. Micsoda szűklátókörűség és antibölcseesség. A haza antibölcsesei!

Irodalom

- Magyarország története 1848–1890
- Magyarország történeti kronológiája, 1848–1944, III. k.
- Rózsa György – Spira György: Negyvennyolc a kortársak szemével, 1973
- Szabad György: Miért halt meg Teleki László? (1985)
- Bibó István (B. I.): Válogatott tanulmányok, 2004
- Korabeli napilapok
- Google

Fotók

- Szabad György: Miért halt meg Teleki László? (1–4. p.)
- Rózsa Gy. – Spira Gy. : Negyvennyolc a kortársak szemével (5–10. p.)

Paks, 2022. április 9.

Juhász Sándor

Csuri emlékére

A környezetemből mindenki odajár. Mi lehet ez a dolog? Mindenki csak mesél, beszéd közben elrévedezve, mintha újra átélné az eseményeket. Nem hagyhatom ennyiben a dolgot. Magam is kérek időt, mert ezt halomlásból nem hiszem el. Szerencsére nem lakik messze, és különben is, a kíváncsiság a legnagyobb motiváció, elmennék akár a világ végére is. Annyiszor csóváltam a fejem hitetlenkedve a gyógyítás új módjait hallgatva a páciensektől, nem említve a betegségek széles skáláját, és ami a legfontosabb, hogy minden kezelt jobban érezte magát, amikor eljött a látó embertől.

Látó ember? Utánanéztem mindenhol, de legfőképpen a jóslás témakörben találtam hivatkozásokat erre a szókapcsolatra, akiről azt írták, hogy valahogy jobban érzik az időt, és ebből következtetnek a jövőre, ami aztán vagy bekövetkezik, vagy nem.

De arra sehol nem találtam utalást, hogy a látó ember gyógyít, és majdnem mindent. Mielőtt találkoztunk, számba vettem, milyen esetekről kaptam hírt a barátaim és a kollégáim útján.

Az egyik arról mesélt, hogy 4 dioptriás szemüvege van, de havonta kijár a „Csuri”-hoz kipucoltatni a szemét, mert utána tisztábban lát, és nem fáj annyit a feje. A másik hölgy pironkodva mondja, hogy neki rengeteg problémája és fájdalma volt az úgynevezett nehéz napokon, és most már nem tudja kezelés nélkül elképzelni a további életét.

A barátom hosszú történetet tárt fel testvére kálváriájáról, aki már átesett kemoterápián, mert nem találták meg panaszai eredetét, a látó ember pedig epevezeték-szűkületet talált, és hosszú évekig tette panaszmentessé kezelésével. Serdülő lánya bőrén találtak egy furcsa elváltozást, amit két hónap alatt távolított el érintés nélküli módszerével.

Ennyi furcsa és érdekes történet hallatán rávettem a feleségemet, próbáljuk ki, mennyi igazság van a hírekben.

Megérkezve a rendelés megadott idejére, a látó embernek csak a feleségét találtuk a házban. Megnyugtatót bennünket, hogy Laci itt van valahol a kertben, csak kiment szántani a traktorral, és mindjárt jön. Öt percig nézelődtünk a ház előtt, amikor a traktorral lekászálódva mentegetőzött, hogy nem vette észre, hogy elszaladt az idő. Mondta, hogy kezet mos, meg fölvesz egy atlétatrikót, és máris kezdhethetjük. Bementünk a rendelőbe, ami egy kellemes fotellel és ülőgarnitúrával, közepén egy gyúróasztallal ellátott sima szoba volt. A dohányzóasztalon néhány könyv, a címük REIKI, EZOTERIA, a többire nem emlékszem. Bemutatkozott, miközben felült a gyúróasztal közepére.

Megkérdezte, hogy kivel kezdje a felmérést, majd azt mondta, bármi történik, nyugodtan lehet röhögni, nem sértődik meg, s egyben elnézést kért, hogy beszéd közben „süksükölni” fog, de ezen is lehet derülni. A feleségem vállalta a kezdést, mondta Laci, hogy őt nem érinti, hogy én ott leszek végig, ha a feleségemet nem zavarja. Feleségem leült a kanapéra, és már kezdte is. Felemelte mindkét kezét, mintha pacsizni akarna, becsukta a szemét, és már mondta, függetlenül attól, hogy a feleségem 2-3 méter távolságban ült tőle.

„Azt látom, hogy egészen kicsi korodban valami gondod volt a szemeddel, aztán életveszélyes mellhártyagyulladásod volt mindkét oldalon. Errefelé nincs semmi – ahogy haladt lefelé –, de ilyet még nem láttam senkinél: a két ülőgumó végén teljesen egyforma zúzódás nyoma néhány évvel korábbról. Volt komoly sérülésed, ficam vagy rándulás a jobb térdedben, csonttrikulás nyomai, de mást nem nagyon látok.”

Ennyi volt a diagnózis, amit olyan harminc perc alatt adott elő.

Utána helyet cseréltem a feleségemmel, átülve a kanapéra.

Körülbelül 10 perc múlva elkezdett rettenetesen izzadni, én pedig vártam a megállapításokra. Még 2-3 percig ömlött róla a víz, majd feladta, elmondta, hogy minden energiáját elszívom, semmi nem jön vissza rólam, és így nem lát belém. Én pedig valami energjavámpír vagyok, lehet, hogy nekem is kellene valami hasonlóval próbálkozni.

Még hozzátette, hogy ma már semmire nem használható szerinte, úgy ki- vagy lemerült. A beszélgetés során kiderült, hogy ő a mentőállomás gépkocsivezetője, és nagyjából ismer a városban mindenkit, akinek tud, annak segít. A több mint másfél órás ottlétünk díja 1000 Ft volt.

Eljöttünk, és a kocsiban feleségemmel beszélgetve ámuldoztunk és mosolyogtunk a diagnózis egy-két pontján, mert például az ülőgumó-zúzódásokról rajtunk kívül senki nem tudott, és nem is meséltük senkinek a

történetet. Egy bálról a kihalt városban éjjel kettőkor hazafelé bandukolva feleségem megcsúszott egy babakocsi-feljárón a fagyos éjszakában, és a ridiküljére vigyázva, mindkét lábával az ég felé zuhant rá a fenekére, tehát az ülőgumók sérülése valós volt, és évekkal utána ezek észrevételéhez tényleg kellett a beelátó szem.

Barátságunk ekkor kezdődött, akinek elmeséltem tapasztalataimat, az ki is próbálta a gyógyítás lehetőségét. Volt iskolatársam és barátom családjával együtt szeretett volna elmenni hozzá, több probléma miatt. Vérnyomás, érszűkület, elhízás ügyben keresték. Én csak megbeszéltem az időpontot Lacival, tehát nem említettem, hogy kik fogják keresni. A megbeszélt időpontban felzaklatott telefon érkezett Lacitól, hogy ő nem engedi be a családot, mert ezek adóhivatalosok, és biztosan bajt akarnak rá hozni. Hosszú rábeszélésre volt csak hajlandó őket megnézni, és elég jó eredményeket értek el a gyógyításban több éven át. A barátom pedig tényleg az adóhivatalban dolgozott.

Munkám szorosan kapcsolódott élsportolókhoz, és ez is nagy lehetőséget adott az együttműködésre. Történt, hogy válogatott kosárlabdázónk a bajnoki döntő előtt eltörte a kézközépcsontját. Műtét Budapesten, minimum 3-4 hét az előírt gyógyulás.

Csuri megígérte, hogy majd ő összeforrasztja a megszőgelt csontot, ne aggódjunk. Ha nem látom, nem hiszem el. Űlt a játékos mellett 1 méterre, és a bal tenyerében körözött a mutatóujjával, és kérdezgette a fiút, érez-e valami bizsergést. Érzett, és ezután minden rendbejött. Csapatunk gyűrója kitalálta a védőberendezést is egy tenyérszerű műanyag lap segítségével, és a játékos a mérkőzés egyik legjobbjává lett, és megnyertük a Nemzeti Bajnokságot.

A látás képességét alátámasztó megállapítás a fentebbi játékos egy korábbi vizsgálatánál adódott. A meccsen a hátára esett, a kialakult becsípődést Laci megoldotta, de a nézelődés közben megjegyezte, hogy a játékos combjában megszámlálhatatlan, ütésből származó mézscsomót lát. Elmagyaráztuk neki, hogy a védekezés közben a játékos combja találkozhat az elzárásokat adó magasabb játékosok térdével, és a tapasztalt mézscsomók ennek eredményei.

Kérdeztük, hogy mióta lát az emberekbe. Azt válaszolta, hogy a saját műtete után, amikor felébredt a kórházban, rettenetesen megijedt, mert a kórteremben fekvő társait hőterképszerűen látta, színesben. Utána kezdett el foglalkozni a dologgal. Volt, hogy majdnem baja lett abból, hogy szólt a mentőben segítő társainak, hogy a beteget már nem a kórházba kellene vinni. Később inkább csendben maradt.

Még két eset kíván említést. Egy másik játékosnak nagy fájdalmai voltak a kezével, de a röntgen nem mutatott semmit. Csurri megtalálta a probléma okát, megszerelte (ez az ő szakszava), majd a fiú megmutatta a másik kezének hüvelykujját, hogy az meg már nagyon régen nem működik rendesen. Három-négy mozdulat után az ujj meggyógyult. A hitetlenségtől alig tudtam felállnia a székből.

A másik: egy több mint 100-szoros válogatott kézilabdázó rendkívüli fájdalomokról panaszkodott. Laci hosszú vizsgálat után közölte, a gerincén van egy daganat, az műtétet kíván, azzal nem tud mit csinálni, de anynyit megtesz, hogy néhány napig csökkenti a fájdalmat. Ez sikerült is, és a nagy hírű osztrák biztosítótársaság igazgatója mosolyogva távozott, majd később jelezte, hogy a műtét is megtörtént, panaszmentes.

Pár hónappal később a fenti igazgató állást kínált Lacinak, amit ő elfogadott. Ettől kezdve ritkábban találkoztunk, mert nagyon nehéz volt az időket összeegyeztetni.

Nem sokkal később jött a hír: Laci éjjel álmában nem tudta kivédeni a szívinfarktust, és meghalt.

Sem a módszereket, sem a képességet nem tudta másnak átadni, így nekünk az emlékezés, sajnálkozás és kétség maradt, hogy lesz-e még valaki, aki a környezetünkben kézzel fogható csodákra képes.

Juhász Sándor

Kosarastörténet

Csapatunk, az ASE (Atomerőmű Sportegyesület) egy hosszú, unalmasnak tűnő buszutazás résztvevőjeként poroszkált Kentucky végeláthatatlan kukoricaföldjei között. A reggel bejelentett aznapi távolság több mint 500 kilométer Ohioig, tehát nagyon sokat jelentett a sportolókra jellemző monotóniatűrés. Valamit segített ezen, hogy megálltunk Saint Louisban, és kikapcsolódásként mentünk egy menetet a világhírű Gateway Archon. Ez az egyik leghíresebb, 192 méter magas látványosság a városban, amit nem kosarasoknak terveztek a szűk kabinjaival. Ezután egy darabig királyi ülésnek hatott a busz kényelme. A fiúk közül néhányan kártyáztak, volt, aki aludt vagy olvasott. Maci, a kiváló középjátékos ismét megcsinálta kedvenc trükkjét velem. Olvasás közben hullámszerűen szoktam elaludni, hol hosszabb, hol rövidebb ideig. Korábban már felfedezte, illetve kísérletezett azzal, hogy ha az ölemben lévő könyvben előre- vagy hátralapozott, akkor felébredésem után habozás nélkül folytattam az olvasást, nagy derűtséget okozva az ügybe bevont társainak. Később valahogy szóba került az amerikai fiatalok nadrágviselete, ami úgy nézett ki, mintha a száruk között több méter anyagot hagytak volna a szabászok. A vita során mindenki elmondta, hogy az amerikaiak milyen hülyék, jómagam amellet kardoskodtam, hogy ennek is megvan a magyarázata.

Akkoriban Amerikában a divatos utcai sportok a görkorcsolyázás és a gördeszkázás voltak. Azt emlegettem, hogy a sportolás közbeni eséseknél jól jöhet az az anyagmennyiség, ami ott alul található. Maci azonnal lecsapott a kínálkozó lehetőségre, és kijelentette, hogyha felveszek egy ilyen melegítőt görkorcsolyázás közben, akkor ennek fejében négykézláb és ugatva megy fel Paks egyik meredek utcáján. Munti, a szuper bedobó fülig érő szájjal azonnal vállalta a párbajsegéd és versenybíró szerepét, és megpecsételte a kézfogással szentesített megállapodást. Hazatérésünk után már majdnem feledésbe ment a dolog, de Munti nem hagyta annyiban, és rávette Macit, hogy ne a meredek utcán, hanem a bevásárlóközpont előtti téren derüljön ki, hogy én milyen hurka vagyok a görkorcsolyán, és akkor kevesebb időt kell neki is négykézláb járni. A színhely

kiválasztásában sokat jelentett, hogy a déli időben a boltok előtt sokkal nagyobb forgalom volt, mint másutt. Már semmit sem lehetett visszacsinálni. A csapat megszervezte a helyi televízió jelenlétét, és a délelőtti edzés után elindultunk a fellépésre. Utólag bevallva, nagyon mocsoknak éreztem magam, mert senki nem tudta, hogy korábban jégkorongoztam is, tehát nem voltam rossz viszonyban a korcsolyával. Ez a tény már a kocsiból való kiszállásnál egyből meglátszott Maci arcán, de az adott szó kötelez. Mondanom se kell, hogy mekkora örömet szereztünk a járőröknek, ahogy a 215 centiméter magas városi kedvenc ugatva követi korcsolyázásomat fél órán át. Többen megsimogatták, és vigasztalták a rossz gazdaválasztás miatt. A helyi televízió a műsorára tűzte a ritkán látható eseményt, majd másnap a szilveszteri műsorban is lejátszották, azaz a kiegészítéssel, hogy a város és az esemény kedvelt riportere, Évike felvette az ominózus melegítőt, ami természetesen a feje búbján is jóval túlért.

Juhász Sándor

Történelmi teljesítmény a mérkőzésen...

Az atomerőmű kosárlabdacsapata a Szeged együttesét fogadta 1990. december 15-én. Nehéz mérkőzésnek látszott, mert Szegeden minimális különbséggel nyertünk, és új játékosuk, Jankauskas – a litván válogatott tagja – is erősítést jelentett. A végig szoros, kiegyenlített mérkőzésen olyan Guinness-rekordnak számító teljesítményt láttunk, amire nem mindennap kerül sor, és még az amerikai NBA-ben is kuriózumnak számítana, ha a statisztikusaik errefelé is járkálnának. Miről is van szó?

Mokos Gábor ezen a mérkőzésen bizonyította, hogy kötélből vannak az idegei, nem nyomasztja a felelősség, bármilyen is a tét. Az történt, hogy Gábor a szokásos egy leütés, keresztlépés kombinációból belőtte az első kosarát a hárompontos vonalon kívülről. Az ellenfél kiváló védője, Guóth Árpi felügyeletére volt bízva Gábor semlegesítése. Miután az edzői felségterületek nincsenek messze egymástól, így ellenfelünk kitűnő, sokat látott és sok mindent megért edzője, Guóth Iván minden szavát és reakcióját közvetlen közlőként éreztem, illetve hallottam. A harmadik sikeres hárompontos kosarat követően már némi ingerültséggel a hangjában követelte fiától a komolyabb védekezést a hárompontos kísérleteknél.

Az edző, aki olyan fajta ember, aki más verítékével keresi kenyerét, érthetően a meccs alatt nem beszámítható. A töméntelen inger, ami a játék alatt éri – és mindez úgy, hogy ezek azonnali reakciót kívánnak –, elég megterhelő munkát jelent. Így nem nagyon jut idő türelemre és az indulatok kordában tartására. A nyolcadik sikeres Mokos Gábor-dobás után már csak azt hallottam folyamatosan: Árpiiii!!! A k...a anyád!!! Figyelj már egy kicsit jobban, csinálj már valamit!" Ez a megjegyzés így biztos, hogy a családban maradt.

Nem fokozom a feszültséget, de Gábor tizenkét hárompontos kísérletéből tizenegy talált (öt az első, hat a második féldőben), és a mellette dobott két egyszerű kétpontos kosárral összesen 37 pontot elérő teljesítménye – az egyéb dolgokkal együtt – az NBA-t idézte. Kiemelkedő játékával és a többiek segítségével – Radovics is dobott öt hármast – kettő ponttal sikerült nyernünk, de sohasem fogom elfelejteni, hogy milyen indulatokat váltott ki edző kollégámból a hihetetlen dobóforma, amit azóta sem hallottam más mérkőzésekről.

Gábor! Emléked örök!

Várszegi László

Újabb írásaim a mesterek hiányáról

Egyre többet foglalkoztat újra az írás gondolata.

Olvastam Józsa István szekszárdi író A színpadon című kisregényét.

Ismét komoly hatással volt rám olvasmányos élménye. Megdöbbentett – de leginkább a szavak választékos használata, sorrendje –, hogy kis hétköznapi események tapasztalt ember tollából milyen színes, élményekben gazdag, tiszta képet alkotnak az egyetemes időtlen világról.

Ha azt érzem, hogy a múltam történéseiből sokat leírtam, és így elfogy az írnivaló, akkor ez hasonlóan oktalan gondolat, mint félni a holnaptól.

Bár minden ember fél a holnaptól, de mennyi élménye, emléke van a tegnapi!

A múltunk egy mesés regény, ami a holnap bizonytalanságából épült fel, és hol van ebben a jelen? Ami egy pillanat. Mert vagy előtte vagyunk, vagy utána, és nem tudjuk, hogy a jelenünk melyik perce válik a regényes múlt élményévé.

Apámék generációjának tanulóévei 7-15 évig tartottak. Csak mostanra (2019-ben) értettem meg, hogy a hosszú idő nemcsak a kéz fejlődését, nemcsak az elme tisztánlátását fejlesztette, hanem szolgálta a mesterét is. Visszadolgozta a tanulásának költségét, és a legfontosabb: a tanulóévekben nem lehetett konkurens 15 évig a tanítója, mestere üzletnek. Ismét egy olyan bölcsesség van elrejtve a régmúltban, ami a mai katasztrofális szakmai hiányosságra válasz lehetne. Lehet, hogy tovább kell romlani a szakmunkáshiánynak, hogy sajátos, kezelhető utódokat, munkában és fizetésben új generációkat tudjanak teremteni.

Zsákutcának tartom a vendégmunkások foglalkoztatását. Pl. London vízvezeték-szerelését 95%-ban lengyelek végzik. (Mára már nem tudják önállóan eltartani magukat ivóvízzel az angolok.) Lehet, hogy nálunk még ennél is rosszabb irányzat bontakozik ki, amikor a termelőerők, eszközök kiváltságosok kezébe koncentrálódnak. Ez gátolja a szakemberek önál-

lóságát, azaz visszarendeződik a nagyüzemű gazdálkodásra, ahol a szakemberek irányított szakmunkások; igaz, már magasabb bérért, jól felszerelt eszközökkel végzik a munkát, de az önálló szabad mester fogalmától már nagyon távol áll.

Gondoljuk csak végig, mi ezzel a baj!

Folyamatos munkája és folyamatos megélhetést biztosító fizetése van. Kell ennél több? Vagy mi az, ami ennél több lehet? Miért lenne szükség ezen változtatni, hiszen minden alulról építkező vállalkozó ugyanezt az utat járja a saját alkalmazottjaival. Csúcstechnológiát épít ki, korszerű anyagokat épít be, hogy minél kevesebb munkával, minél többet termeljen.

Ez aztán az ördögi kör, mert nem igazán világos. Nem tisztán fekete vagy fehér, hogy képezzenek önálló szabad szakembereket, ahol a cél a mesterségek tudása, művelése.

Az alkotás kinek a célja? Vagy legyenek önálló szakemberei a lakosságnak? Vagy a vállalkozóknak?

Vagy csak az élet természetes szükségéből alakul? Akkor miért nem rendeződik a természetes piaci igények szerint? Hol kapott ekkora gellert a szakmák elértéktelenedése, ami kiürítette az utánpótlást?

Pedig van ideáljuk a gyermekeknek, de az nem a bérből és fizetésből élő ember, hanem a sok pénzt kereső. Bármilyen áron is történjen.

Van rálátásom sok pénzt kereső vállalkozóra, aki minden pénzét visszaforgatja a termelésbe, vagy a sok pénzt kereső ifjakra, akik úri modor nélkül cselédeknek alkalmaznak, de csak inkább gyötörnek, sajátos bojáros, öngazolt gondolatokkal. Csak a pénzük ad jogosultságot, hogy magukat különbnek képzelik, de honnan is lenne jó modoruk? Hiszen azért ők nem dolgoztak meg. Tanultak, iskolába jártak, de mestertől nem tanultak.

Senki sem meri kimondani, hogy az iskola nem tudja pótolni a szakmai tudás elsajátítását. Hosszú évek gyakorlása nélkül nem lehet önállóságot szerezni, önálló, szakmáját ismerő segéddé, majd mesterré válni.

Németországban kivitelezést csak gyakorlatban eltöltött végzettség után lehet vállalni. Bármilyen szintű iskolát végzett, utána három év gyakorlat kell, akkor végezhet kivitelezést. A mérnöki végzettség csak mérnöki vagy irodai munkára jogosíthatja fel. Kivitelező csak három év gyakorlat után lehet. Így mindjárt van rangja a kivitelezésnek, azaz a munkát végzőknek. Nem hiszem, hogy elnagyolt gondolat az, hogy minden ember szabadnak és egyenlőnek születik, de az emberek különböző tehet-

séggel vannak teremtve, és ezáltal különböző dolgok iránt érdeklődnek. Nem mindenki érdeklődik a szakmák, mesterségek iránt. Sőt a mai kor legnagyobb kihívásai közül az egyik az, hogy nem is akarnak dolgozni a fiatalok.

Azért ez így nem teljesen igaz, mert csak oktalan, célszerűtlen, lealázott munkát nem akarnak vállalni. Az alkotó munkát a globalizált nagyüzemek már elfoglalták. Igen, szó szerint elfoglalták, kisajátították. Behozhatatlan előnyökhöz jutottak, de ők is a klasszikus szakmákból indultak. Ez a XXI. század. Megkerülhetetlen, de Isten ments, hogy csak ez a robotizált XXI. század fejlődjön és maradjon fenn.

Tehát a fiatalok „hogyan továbbja”, nem csak a fiatalok problémája, és az természetes, hogy a jövőt a fiatalok fogják átvállalni. Lehet, hogy az én generációm nem tudja a megoldást, de hogy megoldódik, az biztos. Igaz, csak hinni lehet ezt úgy, mint a múltban.

Már régóta rácsodálkozom, hogy az ember mérhetetlen szabadságot kapott. A történelmi múltban, valamint a jelenünkben minden lehetséges utat megpróbált, de a zsákutcák után mindig újratervezésre kényszerült.

Az ember egyet nem kapott meg: a halhatatlanságot, azaz az örök életet.

Sajnálatos tény, hogy ezt a rövid emberéletnyi időt is korlátozza a természet rendje, ami gyermekkorban kezdődik és öregségben végződik, közte sokszor majdhogynem végtelenül hosszú idő, ami rendelkezésünkre áll.

Visszatekintve mégis mérhető időn belül van csak lehetőségünk az alkotó munkára:

- Az első 16 év: a gyermekkor.
- A második 16 év, kb. a 32. évig: a tanulói idő.
- A harmadik 16 év kb. a 48. évig: az alkotó, dolgozó, segédévek.
- A negyedik 16 év kb. a 64. évig: a továbbra is dolgozó vagy tanító, illetve mesterévek.
- Az ötödik 16 év kb. a 80. évig: a tulajdonos, nyugdíjas évek.
- A hatodik 16 év a 80 év feletti évek: az ajándék évek.

Ha ránézek a számokra, a nagyapám és az apám generációja jut az eszembe. Ha meg akarom érteni a korosztályos együttműködést, akkor válik világossá, hogy a mesterség tanulása azért volt 16 hosszú év, mert a szakmai tudás ugyan korábban elsajátítható, de a röghöz kötés adott

alapot, hogy a tanuló szolgálja a mesterét, ne váljon a mestere konkurensává. Ez biztosítja a munkaerő-utánpótlást. Ha ettől eltér, nem alakulhat ki a generációs mesterség. Nemcsak a mester semmisül meg, de a tanuló sem tud mesterré válni, és marad a vállalkozó-alkalmazott viszony, ami a globalizáció alapja.

A lokalizáció véleményem szerint közelebb áll a célhoz. Amit a kényszer kijelölt az emberiség számára, hogy szimbiózisban kell élni a természettel, ahol az ember is alkotásra teremtett, értékei érvényesülnek. Milyen szép, mennyi önfeláldozás, megalkuvás, szenvedés, gyötrődés, beletörődés szükséges, hogy kibírja a tanuló a hosszú tanulóidőt. Még akkor is, ha fizetése az átlag feletti, tisztességesen kapja az elvégzett munka ár-értékének alapján.

Csak az elhivatottság, vagy más szóval szakmai elvakultság elindítását teszi lehetővé a beletörődés, a megbékélés, mert eleinte bizony úgy korlátozza a munkavégzést, a fiatal segédet, mint a hámm a csikót. A csikó sem a tehertől fél, hanem a szabadságát korlátozó hámtól.

Visszagondolva: milyen messze van még ettől a munka szeretete, az alkotás fenséges érzése, értelme és értéke. Viszont egyre nagyobb biztonságot ad, mint egy páncél, véd a külső, sokszor csábító támadástól. A szakma szeretete megvéd a nagy történelmi sorsú átrendeződések keserű, sokszor tragikus változásaitól, még akkor is, ha egy emberöltő időszakán többször is újrakezdésre kényszerül. Viszont megvéd a pénz csábító ragyogásától, az élvezetek halmozásától, amiről csak utólag derül ki, hogy az igazi értéket áldozta fel, vesztette el, cserélte el az üres semmiért. Még akkor is, ha a bankszámlák vastagsága több korosztályos biztonságot adhat.

Micsoda süketeléseket irkálók összevissza, magam sem ebből indulok ki. Csak ez jutott (savanyú a szőlő), és ehhez gyártok ideológiát, mert az igazi nagymenőséghez fiatalság, szépség, egészség, siker, jólét szükséges, de hetvenen túl ennek zöme eltűnik, vagy elkopik, vagy felcserélődik. Ami megmarad, azt kapott értéknek gondolja az ember.

Az mégiscsak tény, hogy az élet egyszer és csakis egyszer élhető, halad a születéstől az elmúlásig. Ezt mindenki tudja, és igazán senki nem foglalkozik ezzel, és szerintem nem is kell ezen sokat gondolkozni. Nem célja az embernek az út vége, de ha csak céltalanul és oktalanul ér az út végéhez, ott már nem lehet szépíteni az életminőséget. Mindez akkor nem ér semmit, ha az emberiség ér az út végére. Amit mára nagyon megközelítettünk. Pusztul az ózon, szennyezettek a vizek, tengerek, emelkedik az átlaghőmérséklet, és jönnek az új betegségek, kártevők. Mindezt tudjuk, és nem teszünk érte semmit. Ennek ellenére mégis a mesterségek alko-

tó értékét látom fontosnak. Már-már vakság vagy a teremtőben való hit, ami folyamatosan bizonyította az emberiség úton tartását a múltban, és bízunk benne, hogy a jövőben is. De arra a jövőre vigyázni kell minden embernek!

Meggyőződésem, hogy amit az ember elront, azt az ember helyre is tudja hozni, képes helyrehozni, és az csakis alkotó munkával lehetséges. Bizonyára csak szeretném, ha így is lenne.

Ma minden jel arra mutat, hogy két irányban fejlődik a világ, de csak egy út van. A romboló, pusztító élet, de a vigyázó, természettel együtt élők, természettel szimbiózisban élők is hatalmas tábor képviselnek. Mindenkinek tudja, hogy csak egy út van, mert a rombolás az egyben végítélet is.

Ezt nem engedi meg minden ember, a lelkében elhelyezett jóság, ami úgy a múltban, mint a jövőben is mindig rátalált a helyes útra, és ad feladatot az unokáink unokáinak a végtelenségig.

Mestertől nem tanulnak, ami mindennek az alapja.

Az én mesterem a 70-es években már kiábrándultan jegyezte meg: ezeknek (16-18-an voltunk) feléből sem lesz kőműves, mert könnyebb munkát vállal, elmegy postásnak, buszsofőrnek vagy kalauznak.

Tévedett, mert aki nála végezte a szakmát, az megmaradt kőművesnek, de újak már kevesen jöttek, azok már tényleg könnyebb munkát vállaltak.

Amikor már a mi generációnk tanította a fiatalokat, inkább a kis falvakból (Földespuszta, Gyapa, Németkér, Nagydorog) a gyengébb tanulók jöttek. Mára lassan nyugdíjas korúak, sokan megmaradtak kőművesnek, de fele már tényleg könnyebb munkát vállalt. Tűzoltó, rendőr, ipari őr, térmester, sofőr, vállalkozó, de segédmunkás egy sem lett, és kőműves hajléktalant sem láttam még.

Ezt a tartást, szakmai szeretetet a mestertől tanultak alapozták meg. (Ma inkább oktatóknak nevezik, aki a tanulót tanítja.) Ez messze nem az, mintha mestertől tanulna. A mester a gyakorlatban végzi azt a munkát, amiből él, ezért pénzért állít elő olyan értéket, amiért valaki fizet. Ebből kell fenntartani a vállalkozását, méghozzá hiteles, piacképes vállalkozást, nem emberkereskedő, nem kiválasztott, nem offshore módon szerzett előnyökkel. Sokan gondolják, hogy klasszikus mester, mesterség már nincs vagy muzeális érték, amit érdekességként divatos mutogatni, de nem több, mert a tömegtermelés mindent egyszerűbben, gyorsabban és olcsóbban készít, és csak ez fontos.

Meggyőződésem, hogy a tehetségek úgy születnek. Márpedig, ha úgy születnek, akkor az küldetés. Akkor az ember a tehetségével küldetésben érzi jól magát, s ehhez igazodnak az elhivatottságok. Legyen az zenész, szobrász, tanár, politikus, iparos, szakács, kertész vagy háztartási alkalmazott. Mindehhez tudás, tapasztalat és lélek kell.

A tudást lehet tanítani, de tapasztalatot csak az eltöltött idő, évek alatt lehet szerezni.

A lélek: mivel nem lehet mérni, nincs mértékegysége, nem állítanak ki róla bizonyítványt, sokan úgy gondolják, hogy gátolja az érvényesülést. Különc a mindennapok kenyérharcában.

Én, amire rácsodálkoztam tanulóéveim kezdetekor, az a mesterem tiszta tekintete, egyenes beszéde volt. Utána láttam csak a kézmozdulatait, a szakmai fogásokat, fegyelmet, kitartást, jó szándékát, akkor tudatosult bennem, hogy mindezt a tiszta lelkiismeret táplálja. Mindennek a tiszta lelkiismeret a forrása. Ezért voltak egyszerűek és nagyszerűek a mi korosztályunkat tanító mesterek.

Nem az alkat, az elme okossága nyitja fel a szemet, a fület a másik odafigyelésére, a tanulás elfogadására, hanem a teremtőtől kapott lélek. Ami örök és nem öregszik, nem változik, és minden embernek van. Minden embernek egyedi és sajátos, mégis tud hatni a másokra. Tiszteletet, csodálatot, szeretetet vált ki az a kimondott szó, hogy „Ő volt az én mesterem”. Érdemes őt követni, ha megöregszik, ha elesett lesz, vagy ha már befejezte földi feladatát. Mert nemcsak az értelmét, hanem a lelkét is adta olyan könnyedén, mintha az nem is lenne fontos. Ez tapad meg a fiatal lelkében, formálja a jövő mesterét, továbbéli azt a világot, mint az elődeik.

Ez a garanciája a generációs szakmák fennmaradásának.

Igény van a kézzel végzett munkára, az alkotásra, arra a sikerre, hogy az anyag az ő keze alatt is formálódik, és ezzel terem új alkotást.

Nem tudok mit kezdeni azzal a ténnyel, hogy a politika ráterhelte az iskolákra, és elvették a munkát végző mesterektől a tanítás jogát, de állítom, hogy a mai katasztrófális szakemberhiány ezen egyszerű tényből adódik. Nincs kétségem afelől, hogy a fenti gondolatok okán megváltoztathatnák az oktatást, mert lehet még magyarázni, hogy megváltozott a világ, a mai korszerű technológiák pótolják, illetve kiváltják a kézzel végzett munkát, meg munkásokat lehet vásárolni Ukrajnából vagy Indiából. És ez igaz is. Mégis az lesz a vesztes, akinek a házát, a kertjét mások készítik. Azok csak házak – mint ahogyan Horváth Charlie énekel: az otthon az

valami más. Abban benne van a munkával eltöltött idő, ami több értéket ad, mint a ház értéke.

A mesékben a jó legyőzi a rosszat. A valóság ennél bonyolultabb, de mégis csak utat tör magának a hagyományok fontossága. Ezt látom, amikor a krízisállapotokat uraló szakemberhiány kényszerének logikája azt mondatja, hogy: „Amit nem tudsz megoldani pénzzel, azt oldd meg sok pénzzel!”

Ebből a jó szakember könnyűszerrel tud munkával sok pénzt keresni. Ez a folyamat most még csak elkezdődött, majd folytatódik. Az élet kényszeríti ki, hogy az alkotómunkát, ami értéket állít elő, csak azt kell megfizetni, de azt meg kell fizetni, és akkor lesz ember a munkára. Ma olyan területeken lehet sok pénzt keresni, amivel a klasszikus szakmák művelői között csak vízholdó gyerek tudott volna lenni, tisztelete, értéke nem lehetett volna valamikor.

Az én tanulóidőm kezdetekor csak hallottam arról, hogy azelőtt 15-17 év volt a tanulóidő, amire a mai közvélemény néha indulatosan, esetleg hangosan reagál.

Bevallom, számomra is érthetetlen volt, és csak kevesen tudják az igazi értelmét (amit itt korábban már leírtam), hogy 15 évig nem válhatott a mestere konkurensévé. Így biztonságban vállalkozhatott a mester. Ez első rálátásra a mester érdekét szolgálta. A mi időnkben (az 1960–1970-es években) már csak három évig tartott a tanulóidő. Számomra is érthetetlen lett volna tovább tanulóként maradni. Ennek egyszerű oka volt. Az építőipari tevékenységek többnyire állami tulajdonban vagy állami felügyelet alatti vállalkozások kezében voltak. Tehát a tanulóidő eltelte után, vagy továbbra is ott maradt a tanuló, és szakmunkásként folytatta, de ha továbbállt, hasonló vállalathoz tudott elhelyezkedni, így aztán a fiatal szakmunkás nem tudott a tanítatójának konkurensévé lenni. Ez biztosította a szakmunkás utánpótlását. Abban a rendszerben úgy tűnt, hogy ez jól működött. Miután az a rendszer nem volt fenntartható, összeomlott. Megváltoztak a vállalkozási formák. Kinyíltak Európában a határok, ahol örömmel befogadták a kelet-európai szakmunkásokat. A kelet-európai szakmunkások játszi könnyedséggel tanulták meg a nyugati csúcstechnológiát ott kint, és pár év leforgása alatt ide is beáramlottak a korszerű anyagok, szerszámok, eszközök. Mára már úgy bánnak az új anyagokkal, új technológiával az itthoni szakemberek, mint Nyugat-Európában. Vagy talán még jobban. Örömmel részt venni a korszerű munkák kivitelezésében, de még a látványa is meglepéssel tölt el.

Mégis katasztrofális szinte minden vállalkozónál a szakmunkáshiány és szakmunkás-utánpótlás. Ez oly mértéket ölt, hogy vagy tönkremegy a vállalkozó, vagy saját kezűleg esetleg családtagjaival kényszerül fenntartani a vállalkozásait. Még tart az elcsábítás nagyobb pénzügyekkel kényelmesebb vagy kevesebb elvégzett munkáért, egyéb trükkökkel, még (néha) nyugaton több pénzt is lehet keresni, de már mindenki tudja, hogy élni csak itthon lehet.

Már javában működik – kikényszerítette az élet –, hogy ide Magyarországra is külföldről – Ukrajnából, Grúziából, Bangladesből – hoznak feketén, félfeketén, esetleg legálisan szakmunkásokat. Nyugaton már tudják, hogy nagyon sokba fog ez kerülni, és nem látni a következményeit.

Az idő vagy így, vagy úgy, de talál megoldást, de abban biztos vagyok, hogy a megoldáshoz szükség van egy működőképes mesterre, aki gyakorolja a mesterségét, és szükség van a fiatalra, aki átveszi a szakmai fogásokat.

Ezt már mindenki tudja, és harsány nevetéssel, „okostojáskodással” már tovább is tereli a szót arra a kérdésre: „Te mit teszel, hogy ez az állapot változzon?” „Miért nem tartasz tanulót?” Az a válaszom, hogy azért, mert nekem csak kötelezettségeket írnak elő, de jogokat nem kapok. Érdekeim ellen működnek a törvények, pedig nagy szükség lenne tanulókra, azaz inasokra, akik segítenének a munkámban, én meg taníthatnám a szakmára.

Miért nevezem néha tanulónak, néha inasnak, esetleg ipari tanulónak? Mert különböző rendszerben különböző nevük volt: a régi-régi rendszerben inas volt, ahol inkább a mester húzott hasznot belőle, ha gyorsan jól tanította. Később ipari tanulók lettünk. Itt már a tanulónak több kedvezmény járt. Például fizetett szabadság, nyolcórás munkaidő. Mára már olyannyira védik a tanulót a törvények, hogy a munkára nem jut ideje. A legliberálisabb jogokat adták nekik. Mert az állam mindent kibír.

A mesterektől minden jogot elvettek.

Közben visszaváltozott a rendszer a privát világra. A tanuló-mester viszony ott maradt a régi rendszerben, nem követte a rendszerváltás lényegét, ahol a mester joga a tanítás, a tanuló kötelezettsége a szakma tanulása. Mert ez így volt, és így is fog maradni.

Ki kell mondani: vissza kell adni a szakembernek a szakma tanításának jogát. Az iskolának maradjon meg az elméleti oktatás. Ha valaki arra gondol, hogy a múltat kellene visszaállítani, téved. Én a jövőt látom jó alapon a múltra ráépíteni.

Ezt az idő előbb-utóbb magától is rendezzi majd.

Mára a nagypolitika is változásokra kényszerül, de nem érzékelem, hogy a mesterek jogainak visszaállításával kezdenék. Minden áron a tanulók jogait írják át. Ez nem az önálló mesterek újraélesztését szolgálja, csak a nagyüzemek, oligarchák, esetleg az állami vállalatok szakmunkás-utánpótlását oldja meg, ahol a tömegtermelés a szempont, szükséges, de nem több, mint betanított munka.

Lássuk be: ebből a mester-tanuló viszonyból nehezen lesznek jó generációs szakemberek. Inkább korszerű rabszolgaság, kényszer, megvetett robotmunka, amit a jó fizetés ellensúlyoz, tesz elfogadhatóvá.

Első levonat: 2022. 01. 25.

Átnézve, javítva: 2022. 05. 09.

Horányi György versei

TAVASZI ZSONGÁS

A hajnali harmaton fürdőző bogarak csapatától
földig hajolnak a hetyke fűcsomók,
fölöttük lepkék szivárványos hada száll.
Az eget borító kékség alatt
mint borzas báránykák
hancúroznak a víztelen
párnás bárányfelhők.
Ezernyi virág lengeti szirmát,
nekem integet a sok lombos ág.

Ez már a sokadik tavaszom,
a múltó időt minek is számolom,
mind szél hozta öröm
vagy viharverte bánat.
Az évek jöttek, köszöntöttek, adtak és vettek,
és csak a van még remény áhítat
villant meg csalfa hátukon.

Zsong még szívemben sok gondolat,
még tette kész a vágy
még alkotni akar az indulat,
de már nem bírja a láb.

TÉTOVA LELTÁR

Búsan, lomhán
jön egy gondolat,
fájón fészkel benne
a bánat, mely rátapadt,
mint az almafa lombjai között
a sok bogártetem.

Lassan mar,
s ha hagyom,
reményt vesz a fény,
és dermeszt a bánat.

Rozoga híd lett az életem,
kevesen járnak rajta,
pedig a túlparton
már vár az értelem.

Én is csak kapaszkodom,
megtart a korlát,
de a talpam alatt
korhadtszúette a múlt.

Lépteimtől minden imbolyog,
remeg, recseg és ropog.
Nagy búsulással
félőn és riadtan állok,
vagy remegve ballagok.
Kiáltanom kellene,
de sírok és hallgatok.

A túlpart hívó szavát hallom,
s látom, hogy a fénytelen világon
átüt a nap és ragyog az élet,
és lángolva ég az örök szerelem,
az ISTENSZERETET.

2021. szeptember

TÖRTÉNET A SZEGÉNY ESZTELEN LEGÉNYRŐL

Egyszer volt, hol nem volt,
hó nem volt, mert tavasz volt.
Élt egyszer, még a régi időkben
Alsókukutyin széljárta szélén,
a derűs kék ég alatt, már túl az év télen,
hóesésben, esőben és napsütésben,
egy nagyon egyszerű esztelen szegénylegény.
Sokat aludt, mert hosszú volt a tél.
Mélységes mély álmában arról remélt,
ha majd egyszer felébredek,
világot látni elmegyek,
megyek megtalálni az értelmet.
Így is tett, mert a hosszú álmából végre felébredt.
Fent az égi magasságban még a Nap is felkelt,
és nagy felhős magányában csodálkozva látta
magát az alsókukutyini faluvégi ház
egyetlen ablakában csillogni, fényesen villogni.
Gondolt egyet, mert kellett egy reménylett
aznapi jócselekedet, hogy felmelegíti az esztelent.
Majd behatolt az ablakon át,
és felfűtötte a széken heverő ruhát.
A nem várt hirtelen fényözönben,
amit a kis ablak átengedett,
az esztelen legény magára kapta gyolcsingét,
és felhúzta a gyolcsgatyát,
mert szemérmes volt, meg hát fázott.
Így ingben, gatyában, sarkantyús csizmában,

felöltött mentében elindult délidőben sebtében.
Gondolatát követte a tett.
Úgy is lett. Ment mendegélt, lépteit csak
egy kevéske porfelhő kísérte, mint kísértet.
Eközben élezgette, bátorította eszét,
bár amit elgondolt, azt még nem is értette.
Életét az úton nem féltette.
Egy életem, egy halálom, addig meg sem állok,
míg magamhoz való értelmet nem találok.
Ahol utolér az este, ott meghálok,
s ha ott lányt találok, mindjárt meg is házasodok.
Ily esztelen gondolt az esztelen legény.
Én inkább meghalok, de meg nem hátrálok.
E bátor gondolattól erőt kapott,
és hol sietett, hol csak ballagott.
Már három nap és három éjjel
csak várt és várt, nézett szerteszéjjel,
és kutatott itt is, kutatott ott is,
de egy lélek nem sok, senkire sem bukkanott,
bár minden bokorban és odúba bekukkantott.
A negyedik nap estére megérkezett
egy kis falu temetőjének szélére.
Gyomra korgott, úgy morgott,
ezért attól tartott, hogy a bent lakók
mind felriadnak, ha ily csatazajt hallanak.
Végre a kerítés mellé lekuporodott,
és tépte, falta a deszára rákapaszkodott
áfonyát, sóskát és iszalagot és vadrózsabogyót,
így aztán gyorsan jóllakott.
Vágyott végre húsrá, töltött káposztára,
forrón rotyogó csülkös bablevesre,

és hozzá frissen sült kenyérre, ropogós cipóra,
meg egy demizson borra és hűsítő vízre.
Így aludt el egyre vágyva, vágyakozva.
És lám csak, csodák csodája, előjött illatozva álma,
mert a kerítés deszkái hirtelen kolbásszá változtak,
és harci rendben egymáshoz szorulva sorakoztak,
de még az oszlopok is szalámiból voltak.
Fent a magasban sonkafelhők úsztak,
és füstösen lengedeztek, illatoztak.
Gondolta álmában, most értem Eldorádóba.
Ó, de jó, hogy ezt megéltem, de nagy álomriadalmá-
ban
kóborkutyák falkája rágta, cibálta a finom, illatos étke-
ket,
de még a sonkákat is lerángatták az égből.
Erre az álomban álmodásból felébredt,
majd hirtelen dühéből a furkós vándorbotját kezébe
vette,
hogy a sok rabló kóborkutyákat elkergesse.
Akkorát üvöltött, hogy a saját hangjától
és indulatától hirtelen végleg felébredt.
Szeméből a maradék álmot is kidörzsölte,
de nagy bánatára a kerítésen már nem látott mást,
csak sóskát, áfonyát, iszalagot és tüskés vadrózsát.
Ezután így füstölgött magában:
ó, ha az álom valóság lett volna,
ahogy a mesék szóltak róla,
akkor most enyém lehetne minden disznóság.
Derekamra tekerném az ízes hurkát és a sok kolbászt,
majd a sonkát mindkét hónom alá csapnám,
és a fejemen is, mint egy kalapot hordanám.
Ilyen üres gyomorral és üres zsebbel,

vajon talállok-e lányt, akiről már réges-régen álmodok,
akivel megoszthatnám a sok finomságot,
amit fejemen és derekamon hordozok.
Ahogy így füstölgött, és
szomorúan morogva morfondírozott,
egyszer csak a düledező temető kapuján
kiballagott egy takaros, szép termetű, szőke hajú lány,
kinek haja úgy hullámozott a szélben,
mint a Dunának fodrai nyári napsütésben.
Csodák csodája, a lány, ahogy meglátta a legényt,
ruháját és haját megigazította, és feléje ballagott,
majd szelíd kedves hangján őt megszólította.
A legény azt hitte, hogy még mindig álmodik,
de félt, hogy felébred, és ez is köddé válik,
és eltűnik, miként a reménylett étek.
Nézett maga elé zavartan és bambán.
Majd valami érthetetlen szó jött ki a száján.
Mégis megtetszett a lánynak a legény,
mert ahogy ott állt előtte sután,
daliás vitéznek, álruhás hercegnek,
esetleg vállalkozó fiának,
és nem bambának látta a szegény legényt.
Kezét a fiú kezébe tette, mélyen a szemébe nézett,
és a lány az életét neki lassan elmesélte.
Ott lent a faluban – kezdte a mesét a lány –,
ahol élek, sem férfi, sem legény egy sem volt,
mindenki elvándorolt, mert egy sem látott még világot.
Engem a faluban senki meg nem értett,
és mert nagyon okos vagyok, ezért senki sem szeretett,

mindenki elhagyott. Azt mondták rám, hogy büszke vagyok.

A tanító úr az osztályból kizavart,
mert előbb oldottam meg a feladatot, mint ő,
de az enyém mindig hibátlan volt.

A boltban a boltos sokakat becsapott,
de én fejben gyorsan mindent összeadok,
ezért mindenre azt mondta, hogy elfogyott,
pedig a polcon mindig ott virított, amit kértem,
és azt kezemmel akár el is érhettem.

Meg azt is láttam, hogy a falugazda a közösből miként lopott.

Én szóltam érte, de ő egy kővel ezért gyakran megdobott,

Látod a hegek helyét? A karom is, hogy megdagadott.

Erre az esztelen legényke szemében haragos fény gyulladt,

és szívében megfogant, hogy mindenért megfizet.

A fiú a lány haját simogatta, szeretgette,
arcát lágyan, csókokkal telehintette,
és megérezte, hogy csak ő lehet a felesége.

Az okos lány leült a legény mellé oly szorosán,
hogy egy vándor akáctüske sem szorulhatott volna közéjük jobban.

Majd az esztelen legény is röviden
elmesélte egyszerű történetét.

Világot látni, azt megismerni indultam,
benne értelmet keresni, és valakit szívből megszeretni.

De egy esztelen csak esztelen döntés hozhatott,
ezért az utamon minden szerencsém elhagyott.

Már halni kész állapotban voltam, és mindent feladni akartam,

amikor a temetőkapuban felém lebbenő angyalal találkoztam.

Kevés kis eszemmel felfogtam, ő a megmentőm.

A fiú a történetét ezzel be is fejezte, és a mondatra pontot tett,

majd a lány szemébe nézett hosszasan, mélyen, szívében és testében nagy melegséget érzett.

Ez a soha nem tapasztalt esztelen érzet

felbátorította, és csak annyit mondott,

megtaláltam azt, akit szeretni tudok.

Értelmet előbb vagy utóbb majd csak kapok.

Ennyi volt az udvarlása, ily csekélyke,

az okos lányhoz való bátor szólása, meséje.

Azért vándoroltam, hogy a világot meglássam,

de most már tudom, hogy te vagy az én világom,

kinyílt rózsám, violám, hófehér gyöngyvirágom.

Ezen az érdekes sóhajtáson, szerelmes

vallomáson nagyon elcsodálkozott,

mert eddig beszélni is alig tudott.

Csak nagy magányában gyakran magában,

inkább morgott vagy motyogott.

Majd így folytatta: Kedvesem, megtalált életem!

Te eszes vagy, én bizonytalanság, esztelen,

legyünk egy pár, hiszen összeillünk rendesen.

Átölelték egymást a nagy tölgyfa alatt,

még a nap is megállt egy pillanat alatt.

Ásó, kapa meg a temetői kisharang

választhat csak el egymástól minket,

szakíthatja ketté szerelmünket,

szólt a szép szó mindkettőjüknek.

A faluban gyorsan terjedt a hír, mert akadt sok hirdető,

háZRól házra, utcai kispadról udvari kispadra

száguldott izgatottan az ízes pletyka, hogy az okos lányt
egy idegen legény derékon kapta.
Abban az időben a faluban már nem volt vezető,
csak néhány senki, meg egypár törtető.
Már elfeledtek minden reményt,
hogy egyszer majd valaki rendet tesz,
és helyreáll a régi bevált rendszer,
lesz végre újra polgármester.
Az okos és az esztelen legény
miután a nagy tölgy hűvöséből
mindketten felkeltek,
majd a lány falujába bementek.
Ott már a hírük előttük járt, és a látványukra,
akik még ott éltek, mind összesereglettek.
Azon nyomban éljenezve összecsapták tenyerüket.
Azonnal bekísérték őket a kéttornyú templomba,
ahol a pap kettőjüket máris összecelebrálta,
majd imígyen szólott, hangja kenetteljes volt, és határozott:
Fiam! Vállalod-e, hogy mától te leszel a polgármester?
Vállalod-e az ezzel járó örömet, gondot és felelősséget,
és a sok próbát, amit több ember már megpróbált,
majd mindent szép csendben elherdált?
A boldogságtól könnyező esztelen rábólintott,
és akkora igent kiáltott, ez akkorát zengett,
hogy az ablakok úgy beleremegtek,
hogy némely szentek az ablakból az utcára kiestek.
A két torony hasas harangjai úgy búgtak,
hangjuk olyan volt, mint sok ágyúdörej,
hogy még a távoli népeknek is riadalmat okoztak.
Az ifjú pár a templomból kimenve,
egy kis emelvényre fellépve,

az ifjú férj imígyen szólott:
Ő itt mellettem a feleségem,
ti meg vagytok ezentúl az én népem.
Kapjatok fel kaszát, ásót és kapát,
mert ez után ti dolgoztok nekem,
azt teszitek, amit én elképzeltem,
dolgoztok, akár a régi rendszerben.
Na, emberek munkára, nem lesz idő alvásra,
sem beszédre, sem ellenállásra.
Mától a falu előre megy, nem nézhet hátra,
előttünk a fényes jövő pusztasága.
Tetszett a népnek e veretes beszéd,
mert a szó elvette sokaknak a józan eszét.
Kaptak is kastélyt meg halastavat, földet, jószágokat,
és élvezték a falutól kapott vagy elvett javakat,
de hogy honnan jöttek, ezek mindent elfeledtek.
Talán még ma is ott vannak, ott élnek,
ha a temetői kisharag el nem hívta őket.

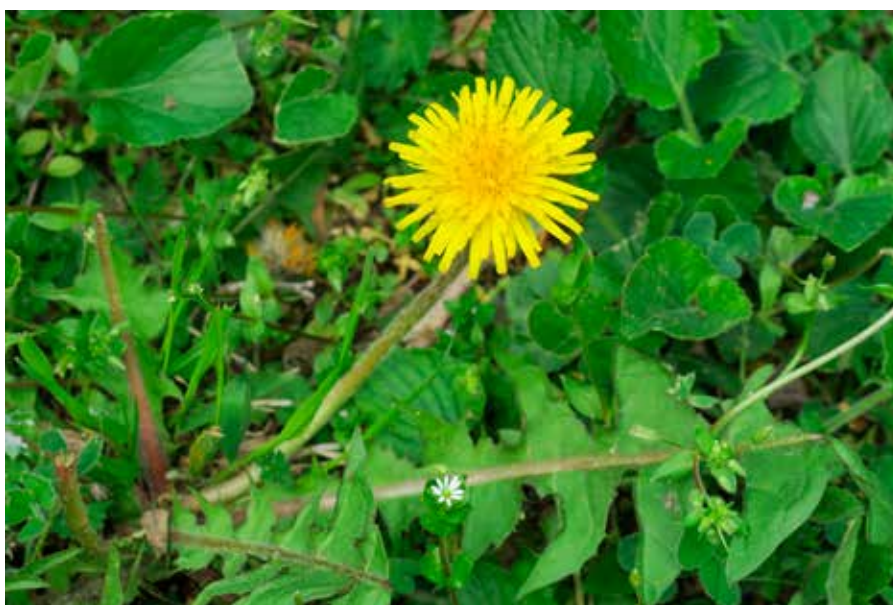

VÉGRE TAVASZ

Tavas van. Kinyílt az ég,
derűje szürkéből kékre vált.
Virágok nyitják szirmaikat,
és illatfelhőket ontanak az orgonák.

Szél kerget hajnali harmatot,
és szakítja annak párafüggönyét,
a kizöldellt bokrok között
már nyargalász a bátor napsugár.

Az aranyeső sárga csokrán
otthonra lelt sok nyüzsgő bogár,
és az öreg almafám
megszáradt száraz ágán
a zöldellő rügyek között
madarak szárnya verdes.

Sipos László

10 éves a paksi Atomenergetikai Múzeum

A Paksi Atomerőmű építésének felvonulási területén, országos sajtónyilvánosság mellett 2012. március 7-én nyílt meg az Atomenergetikai Múzeum (AEM) – tájékoztatott Beregnyei Miklós, az MVM Paksi Atomerőmű Zrt. üzemtörténésze, aki immáron harminc éve foglalkozik az Európában e témakörben egyedülálló intézmény létesítési és fejlesztési feladataival. E fontos mérföldköveket (10, 30 év) megelőzően is nagyon sok víz lefolyt a Dunán...

Ahogy azt a márciusi számunk „75 éve olvashattunk az atomenergiáról” címet viselő visszaemlékezésében már jeleztük, hazánkban már az 1950-es évek elején kezdtek foglalkozni a fizikusok és a mérnökök az atomenergia békés célú alkalmazásának lehetőségével. Az

atomenergetika terén is igaz az alaptétel: a kutatási és az oktatási eredmények gyakorlati alkalmazása alapvető fontosságú az ipar, és ezen belül a megbízható villamosenergia-termelés számára. Az erőműben dolgozók, sőt már a Pakson élők is tudják, az atomreaktorokban szabályozott láncreakcióval valósítjuk meg az atommagok hasadását. Rendeltetésük alapján így megkülönböztetünk kutató-, oktató- és energetikai reaktorkat. 1959. március 25-én a budai hegyekben, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Központi Fizikai Kutatóintézetében (KFKI) helyezték üzembe a tudományos munkát szolgáló első hazai kutatóreaktort. 1971. június 9-én avatták fel a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME) legnagyobb értékű képviselő oktatási-kutatási célú nagyberendezését, az egyetem területén létesített medence típusú oktató- és kutatóreaktort. Ezt megelőzően, 1966-ban Szovjetunióban született meg a kormányközi megállapodás az energetikai célú Paksi Atomerőmű fel-

építéséről, így az első földmunkák 1969-ben kezdődtek, majd pár éves leállás után 1973-ban indultak újra. Itt jegyezném meg, hogy a leállított beruházásnak köszönhetően az újraindult építkezés már egy modernebb reaktortípus létesítését tette lehetővé számunkra. Az atomerőmű építése hazánk XX. századi legnagyobb ipari beruházása, amely hatással volt a hazai ipar fejlődésére is. Az építkezésen több mint tízezer ember dolgozott. A folyamatos műszaki, a jó elhelyezési körülmények és a szigorú minőségi követelmények összehatásaként 1982. december 28-án az országos hálózatra kapcsolták az 1. blokkot. Ezzel a mozzanattal, közel negyven

éve kezdetét vette hazánkban a nukleáris bázisú villamosenergia-termelés. Ezt a gigantikus építkezést kellett cégünk üzemtörténeti gyűjteménynek, és ma is kell intézményesített utódjának, az AEM-nek feldolgozni és bemutatni. A gyűjtemény létrehozásától kezdve az üzem életében történt fontosabb eseményeket fotókon kell megörökíteni, és egy fotóarchívumot is létre kellett hozni.

Az üzemtörténeti gyűjtemény 1999-es működési engedélyében a gyűjtőterület „csupán” a Paksi Atomerőmű és 30 km-es vonzaskörzete volt. Ezt követően Beregnyei Miklósék előkészítették a gyűjtőköri bővítési kérelmet, majd az előírt minisztériumi szemle után, 2010-ben a gyűjteményt országos szakmúzeummá nyilvánították, és a gyűjtőkörét kiterjesztették hazánk

közigazgatási területére, így a nukleáris iparral kapcsolatban álló magyar üzemek, intézmények relikviái is helyet kaphatnak itt.

Ugyan az erőmű múltjára vonatkozó emlékek összegyűjtése, az utókorak való megőrzése céljából hozták létre a tízéves intézményt, de a palettája számos újdonsággal bővült, mint pl. a múzeumpedagógiai programok és az élményközpontú ismeretátadás. A megfogható és tapintható tárgyi világból az utóbbi években Enyedi Bernadett múzeumvezető és lelkes csapata meghódította a virtuális világot is. Kevés olyan hazai múzeum van, amelyik úgy kihasználja a mai modern kommunikáció lehetőségeit, mint a mi múzeumunk. Hatalmas munkát végeztek kollégáink a hagyományos múltmegőrzéstől a mai, virtuális világban is elfoglalt kiemelt szerepükig. Ezért is kérünk minden kollégát, hogy a jövőnk érdekében segítsék az AEM-ben dolgozó szakemberek munkáját, az értékeink utókor számára történő megőrzésében és az ismeretátadásban is.

Bővebb infó az AEM internetes honlapján: muzeum.atomeromu.hu

Sipos László

150 éve alakult hazai műemlékvédelmi szervezet

Magyarországi településeinken, különös tekintettel a városainkban sétálva nem árt, ha a figyelmet az építészeti örökségeink, a műemlékeink védelemre is irányítjuk. A hazai műemlékvédelem mélyebb és korábbi gyökerekkel rendelkezik, mint azt gondolnánk. Már a 17-18. században megkezdődtek az ezzel kapcsolatos, ám még kevésbé tudatos

tevékenységek. Először a 19. században keletkezett műemlék szót, a német Kunstdenkmal magyar megfelelőjét kell értelmezni. Jelentése: törvényileg meghatározott, eszerint műemlék „a földben vagy a föld felszínén lévő minden olyan építmény (épület, épületrész, földmű) és tartozéka, amelyet kiemelkedő történeti, régészeti, képzőművészeti vagy néprajzi jelentőségére tekintettel [...] műemlékké nyilvánítottak.” A világon az elsők között, 1872. április 4-én alakult meg a Műemlékek Ideiglenes Bizottsága (MIB), amely az első intézményesített szervezete volt a hazai műemlékvédelemnek. 1872-ben Fridrich István elkészítette azt a jegyzéket, mely a későbbi műemléklisták alapjának tekinthető. A „Hazai műemlékek és régi épületmaradványok jegyzéke” című írás több mint nyolcszázötven emléket tartalmazott. Fridrich István három hét alatt gyűjtötte össze a közel negyven korábbi forrásanyagából. Formájában és kialakításában rendkívül egyszerű munka volt, ám ez akkor újdonságnak számított, s hibáit leszámítva nem szabad lebecsülni ennek rendkívüliségét és egyediségét. Az Archeológiai Értesítő 1872-es számában a MIB által ellátandó feladatköröket is meghatározták, amelyek

8706. számú műemlék
felújítás előtt, a fotó
forrása: hu.wikipedia.org

Fotó forrása:
erzsebethotelpaks.hu

8706. számú műemlék
a felújítás után, a fotó
forrása: hu.wikipedia.org

a műemlékek osztályozása és lejegyzésére, a védelem, a támogatások igazságos elosztása voltak. Az eredményesség érdekében a bizottság munkásságához kidolgoztak egy szabványosított törzsvet, amely a felmérést segítette. Ezeken különböző adatokat kellett megadni, mint a helyrajzi adatok vagy az emlékek részletes leírása, és ezen szempontok alapján három fő kategóriát határoztak meg: műemlékek, 1. amelyek művészeti, történelmi értéküknél fogva helyreállítandók, 2. amelyek a pusztulástól megóvandók, és 3. amelyek a másik két kategóriába nem tartoznak bele, ám arra érdemesek, hogy lejegyezzék őket.

A múlt és az országos ügyek megidézése után célszerű a jelen és közvetlen lakókörnyezetünk műemlékvédelmére is gondolnunk. A hu.wikipedia.org tartalmazza Paks műemlékeinek gazdag listáját. Dunakömlődön a római kori katonai tábor maradványai, a különböző vallási felekezetek által épített templomok, a historizáló stílusú Bazársor épületei, a klasszicista stílusban épült Kornis-kúria, Cseh-Vigyázó-, majd Mádi-Kovács-kúria, a Daróczy-kúria mellett itt találjuk a város egyetlen országszerte ismert építészeti műemlékét, az Erzsébet Nagy Szállodát is.

Az MVM Paksi Atomerőmű Zrt. jelentős műemlékvédelmi teljesítményt ért el, mikor közel tíz éve az Erzsébet Nagy Szálloda épületét a jelen és az utókor számára is megmentette.

„Múltját tekintve Aranyhajó, Nagyvendéglő, majd Béke Szálló néven vendégfogadóként üzemelt már az 1700-as évektől kezdve. Az Erzsébet Szálló elnevezést akkori tulajdonosától, Bálint Lajostól kapta – Erzsébet nevű lányáról, még az 1900-as évek elején. A ház a második világháborút követő államosításig vendégfogadóként, a város közösségi életének helyet adó házként működött. 1952 után meglehetősen hanyattatott sor várt rá, az akkori nevén Béke Szálló mint műemléképület hanyatlásnak indult. Végül a lebontás gondolatát elvetve, az 1960-as évek végén megindult az épület restaurálása. Megmozdult a település, így az összefogásnak köszönhetően a földszinti rész kialakításába részt vett a Duna menti Vendéglátóipar Vállalat, presszó, étterem, borozó kialakításával. [...] 2005 novemberében egyéves előkészület után végleges gazdára lett az Erzsébet Nagy Szálloda****. Immár az MVM Paksi Atomerőmű Zrt. tulajdonában és az Atomix Kft. üzemeltetésében 2010 decemberében nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt” – olvasható a szálloda internetes honlapján.

Sipos László

Álmok Álmodói 20 – Világraszóló magyarok, világformáló találmányok

Kiállításajánló

„Bennük a jelen, benned a jövő!” – ezzel a mottóval nyitotta meg kapuit Budapesten, a Millenárison az egyszer már volt (2002-ben), idén újr megnyitott „Álmok Álmodói 20” című kiállítás, ahol hatszáz magyar tudós, felfedező és egyéb génusz munkásságát és találmányait interaktív módon tanulmányozhatjuk. 2022. december végéig a megoldott prob-

lémák és a problémák megoldói, az „álmok álmodói” előtt mi is tiszteleghetünk, valamint teljes képet kapunk arról, hogy mi, magyarok mit is adtunk eddig a világnak.

A tudomány az ember nélkül csak rejtély. A tudomány hatalmas és apró, titokzatos és sokszor egész hétköznapi. Körülvesz minket, és alakítja világunkat. „Világra-

szóló magyarok, világformáló találmányok” alcímű, élményalapú seregszemlén bárki, előképzettség nélkül megismerheti és kipróbálhatja az olyan magyar találmányokat, amelyek a tudomány jelenbe vezető útján igazi mérföldkövek voltak. Az időszak kiállításán olyan tudományos és technikai vívmányokat láthatunk, amelyek felfedezői, megalkotói között szép számmal találhatók a magyar néphez és kultúrához kötődő emberek. Kíváncsi felfedezők, akik új földekre léptek, mérnökök, akik megépítették ötleteiket, tudósok, akik az univerzum rejtelseibe férkőztek. Megmutatták a világnak, amit még csak ők láttak addig, vagy amiről csak ők álmodták még, hogy lehetséges. Izgalmas, korszakalkotó találmányokat, fordulatosságot mutat be a kiállítás, a képtelennek tűnő

ötletek és váratlan felfedezések tárházát. Kiváló magyar tudósokat, akik nélkül ma teljesen más hely lenne a világ. A tudományos újdonságok felforgatják, jobbá teszik az életünket. Goldmark Péter Károly színes televíziója, Neumann János tárolt programvezérelt számítógépe, Wigner Jenő atomreaktora, Gábor Dénes hologramja mind-mind átformálta az addigi világunkat,

hétköznapijainkat. De a tudomány játék is: öröm- és nevetésforrás. Amikor a Rubik-kockát forgatjuk, ahogy nézzük az úrhajósok vicces trükkjeit a súlytalanságban, a számítógépes játékok, illetve a bonyolult sakkjátzmák szórakoztatnak bennünket. A tudomány élvezetes: egy szórakoztató rácsodálkozás az újdonságra. Ezen élményeket is nyújtja a látogatóknak az „Álmok Álmodói 20”, amely húsz évvel az első kiállítás után most egy teljesen új kiállítással nyílt meg. Az erőműben dolgozóknak és családtagjaiknak is sok hasznos infóval szolgál az „Energia, ipar csomópont”, mely olyan magyar feltalálók lenyűgöző építményeit, mérnöki munkáját mutatja be, akik nagyban hozzájárultak saját koruk és a jövő nemzedékek kényelméhez. Robusztus építmények megalkotói, felfoghatatlan erők megzabolázói, a természet gigantikus erejének kiaknázói. A népesség bővülése a kisebb közösségekben és globális szinten is ösztönözte a termelés növelését. Több ember kényelméről, biztonságáról kellett gondoskodni, ezért egyre több eszközre, egyre több energiára lett szükség. Magyar kutatók kincseket, láthatatlan erőket találtak természeti képződményekben, vizekben, a föld mélyén és parányi atomokban. Leleményükkel az emberiség javára fordították ezeket az erőket, és találmányaikkal új korszakokat nyitottak. Az elektromos áram nemcsak fénybe borította az otthonokat és az utcákat, hanem tárgyakat, gépeket bírt munkára, hogy az ember kényelmesebben élhessen. Megoldott problémákat, új találmányokra adott lehetőséget – a magyar tudósok pedig káprázatos ötleteket valósítottak meg. Ma a megújuló energia kiaknázása sok-sok elkövetkező nemzedék biztonságáról és kényelméről gondoskodhat. A bolygó erőforrásainak felhasználása kapcsán megjelent problémák sem maradtak válasz nélkül. Magyar tudósok tucatjai értek el világhírű eredményeket az energia és az ipar területén. Találmányaik-

kal hozzájárultak a geofizikai kutatások, az energiaátvitel, a víz-, a szélenergia, a bányászat, az olaj-, a földgáz-felhasználás, sőt az atomkor vívmányaihoz is. Az Energia, ipar csomópontban interaktív módon nyerhetünk betekintést Jedlik Ányos villanydelejes forgonyától, az Eötvös-ingán és Bláthy Ottó villanyóráján keresztül az atomenergia hasznosítását lehetővé tevő eredménye-
kig. Az utóbbi kapcsán jelez-

ném, a „Marslakók és neutrínók a vezénylőteremben” látogatása során megismerkedhetünk Szilárd Leó, Wigner Jenő, Neumann János és Teller Ede világformáló munkássága mellett több, a paksi Atomenergetikai Múzeumból származó relikviával is.

Legvégül Jedlik Ányos magvas gondolatával zárom az ajánló sorokat: „Nincs egyéb hatalom e földön, mint a tudományok varázsereje.”

Beregnyei Miklós

A rádium nyomában

Meglepő kérdés érkezett az Atomenergetikai Múzeum e-mail-címére, amely először általános csodálkozást váltott ki, majd jobban átgondolva a feltett kérdést, arra jutottunk, mi mindenre kell felkészülnünk, mi mindent kell kutatnunk, ha válaszolni szeretnénk a hasonló kérdésekre.

Íme, az e-mail: Tisztelt cím! 1945-ben az akkori budapesti főpolgármester 3 gramm rádiumot menekített Németország felé. Egy szemtanú szerint légitámadás érte a szállítmányt. Utána visszakerült Magyarországra. Esetleg tudnak erről valamit? (Attila F.)

Sajnos nem ismertük, még nem foglalkoztunk hasonló történésekkel, ám azonnal keresni kezdtük a korabeli napilapokat, hiszen azokban bizonyosan találunk információkat. Miután megismertünk néhány korabeli napilapot, keresni kezdtük a témát, illetve az Arcanum Digitális Tudománytár segítségét vettük igénybe.

A témával kapcsolatban a következő újságokban találtunk tudósításokat: Autó-Motor (1948); Dolgozók Világlapja (1945–51); Kis Újság (1946); Kossuth Népe (1945); Magyar Nemzet (1948); Népszava (1945–46); Szabad Nép (1945–46); Szabadság (1945); Világ (1945).

A legkorábbi tudósítás a Szabadság 1945. június 5-ei számában jelent meg: Lestyán Sándor *Kutatóúton a főváros rádiumkészlete után* címmel. Mihályi községig követte a polgármester kiküldötte Budapest elrabolt vagyonának nyomát alcímen. Mihályiba menekült az oroszok elől Mohai-Mohaupt Gyula főpolgármester és Dorogi Farkas Ákos polgármester, és magukkal vitték Budapest vagyonát. Huszonhat ládában szállították el a központi pénztár értékpapírjait, a kórházak értékes felszereléseit, a tűzoltók pótolhatatlan szerszámait, a Községi Élelmiszerüzem készletének legnagyobb részét. A legértékesebb és pótolhatatlan a 3 gramm rádium, értéke 100 000 dollár, amely nélkül az Eötvös Loránd Röntgen- és Rádiumintézet nem tud működni.

Az úgynevezett „mentési” akcióban a legfőbb bűnös Endre László, aki azt az elvet hirdette, hogy mindent át kell adni a németeknek. Mint kiürítési kormánybiztos a főváros gyógyszerkészletét is elvitette. Vas Zoltán

polgármester hivatalba lépése után elhatározta, hogy üzembe helyezi a röntgen- és rádiumintézetet, egyelőre 50 ágygal, továbbá intézkedett a kutatás megindításáról. A kutatásra kiküldött főtisztviselő most érkezett vissza a Dunántúlról, és jelentésébe betekinthezt a Szabadság újságírója.

Megállapították, hogy Hahn Sándor tanácsnok annak idején mindent elkövetett a főváros rádiumkészletének elvitele ellen, és azt tanácsolta, hogy a bombázások elől falazzák be a sziklapincébe.

A vagyontárgyak egy részét először Veszprémbe vitték, ahol a Nemzeti Bank pincéjében helyezték el a Szent Koronával együtt. Campián Aladár doktor központi kórházi igazgató vitette a rádiumot Veszprémbe. Ugyancsak ő volt az, aki a múlt év novembere végén onnan is továbbszállította Mihályi községbe. A községben nagy feltűnést keltett, amikor a fővárosi „urak” ott sorra megjelentek, és egyik teherautó a másikat követte az elrabolt vagyontárgyakkal és élelmiszerkészlettel. A rádiumot Farkas Ákos polgármester és Campián Aladár a község háza pénzszekrényében helyezte el, de senkinek nem mondták meg, hogy mit tettek be. Aztán híre kelt a községben, hogy milliós kincset rejt az öreg kassza. Arról beszéltek, hogy gyémántot hoztak a pestiek, akik elrendelték a főjegyzőnek meg a bírónak, hogy őriztessék. Az emigrált fővárosi vezetőség kitűnően élt a községben, Mihályi egyszerű lakói irigykedve nézték a dőzsölést. Aztán az odaköltözött pestiek egyre idegesebbek lettek. A helyiek elhatározták, nem adják ki a kincseket, mert megtudták, hogy Mohaiék Ausztria felé akarnak továbbmenni.

Mohai főpolgármester Dorogi Farkas polgármesterre bízta a főváros vagyónának továbbszállítását, ő maga előresietett Spittal bei Linz felé. A polgármester fel akarta rakatni a kincsesládát a személyautójába, ám ekkor Bajáki Lajos főjegyző és Vass György bíró előállott, hogy nem engedik. A polgármester segítséget kért a német katonáktól, akik erőszakkal rakatták fel a ládákat a polgármester személygépkocsijára. 1945. március 25-én délelőtt a személyautó el is indult az osztrák határ felé. Amit ott hagytak, a főjegyző és a bíró összegyűjtötte, jegyzéket készítettek, és átdták Vas Zoltán küldöttének. A kutatás pedig tovább folyik.

A Kossuth Népe 1945. július 9-én tudósít a rádium sorsáról: F. T. *Nyugat-Ausztria erdeiben gazdátlanul hever a főváros sokmilliárdos vagyona* címmel. A Salzburgból visszatért Bechtler Péter alpolgármester beszámolója németországi útjáról: a zokogó nyilasokról és az elfogott és szabadon járó bűnösökről alcímmel.

Két héttel ezelőtt Bechtler Péter alpolgármester vezetésével 8 tagú bizottság utazott ki Bajorországba és Nyugat-Ausztriába. Sikerült megtalálni az elhurcolt értékek nagy részét, amelyek az erdőben heverték.

A kéthetes keresés kevés volt a vagyontárgyak részletes felkutatására, ezért a jövő héten Hahn Sándor fővárosi tanácsnok vezetésével újabb bizottság utazik ki Németországba. Bechtler Péter célja a rádium megtalálása és hazahozatala volt. Az elrabolt kincseket az amerikai hatóságok őrzik. Jelentkezett a bizottság előtt Farkas Ákos volt polgármester felesége, aki elmondta, hogy a rádiumot és egyéb vagyontárgyat szállító autót mélytámadás érte, és valószínű, hogy a rádium teljesen megsemmisült. Tovább nyomoztak az amerikai hatóságoknál, ahol meglepődve értesültek arról, hogy a szállítmány között volt a rádium. Angolszász szakértők nyomban hozzáfogtak a roncsok átkutatásához, és sikerült megállapítani a roncsok között a rádium jelenlétét. Most fáradoznak azon, hogy a még menthető rádiumot megszerezzék a roncsok közül. A tudósító felsorolja, mi mindent találtak az erdőben: 12 vadonatúj autóbust, 10 modern HÉV-kocsit stb.

A tudomány áldozata lett a Rádium-kórház igazgató főorvosa címmel számolt be a Magyar Nemzet július 19-én dr. Czunft Vilmos haláláról. A kórház igazgató-főorvosa a Szálasi-puccsot követő zűrzavarban a kórház rádiumkészletének egy részét táskájában hordta egy ólomkazettában, amely nem zárhatott rendesen. Néhány héttel ezelőtt dr. Czunft megbetegedett, és orvosai megállapították, hogy a rádium súlyos elváltozásokat okozott szervezetében. Az állapota egyre súlyosbodott, és nem régen a Rókus-kórházba szállították. Két nappal ezelőtt, este altatót vett be, de valószínűleg túlméretezte az adagot, vagy pedig legyengült szervezete nem bírta el a nagy dózist, mert másnap reggel eszméletlenül találták ágyában, mérgezési tünetekkel, és néhány óra múlva meghalt. A tudomány áldozatát – értesülésünk szerint – a főváros saját halottjának tekinti. Dr. Czunft Vilmos július 16-án halt meg, és július 20-án, a Kerepesi úti temetőben helyezték örök nyugalomra.

A Magyar Nemzet 1945. szeptember 6-ai cikkében írja: Nem került elő Németországban a főváros rádiumkincse. Pár héttel ezelőtt kaptuk az értesítést, hogy Farkas Ákos volt polgármester feleségének tudomása van az elhurcolt kincsek hollétéről, de kijelentette, hogy a rádium április végén megsemmisült. Állítólag a megsemmisülés helyszínén sikerült kimutatni a rádium jelenlétét. A roncsokat nagyobb földhalmazzal együtt elszállították, hogy kivonják belőlük a rádiumot.

Bechtler Péter elmondta, hogy több mint 600 000 magyar deportált, hadifogoly, elhurcolt munkás, diák, levante van kint német területen.

A Szabad Nép 1945. július 27-ei számában tragikus hírt közöl a rádiummal kapcsolatban: Tragikus körülmények között vetett véget életének

Czunft Vilmos egyetemi magántanár, az Eötvös Loránd Rádiumkórház vezető főorvosa. Az ostrom idején magánál hordta a kórház pótolhatatlan, kincset érő rádiumát, bár tudta, hogy ez a megmentési mód életébe kerül. Súlyos betegsége miatt, és az utóbbi időkben őt ért vádaskodások elől – néhány órával Budapest polgármestere elismerésének vétele előtt – a halálba menekült.

A Népszava 1945. március 18-án tudósít arról, hogy ellopták, de megkerült a szegedi egyetem rádiumkészlete. Csütörtökön éjszaka Budapesten elfogták annak a nagyszabású lopásnak a tetteseit, amely lopás már hetek óta foglalkoztatja a tudományos világot. A szegedi egyetem rádiumkészletét az egyetem vezetői a háborús zűrzavarban Budapestre szállították, mert úgy gondolták, ott nagyobb biztonságban lesz. A rádiumot annak idején lord Rothermere ajándékozta a szegedi egyetemnek, és bár egész mennyisége csak 150 milligramm volt, óriási értéket képviselt. Ma még nagyobb jelentősége van az időközben 146 milligrammra csökkent rádiummennyiségnek, mert a nációk és a nyilasok minden rádiumot elloptak, a szegedit kivéve. A bravúros nyomozást végreható detektíveket a szegedi egyetem 10 000 pengővel és három Napóleon-arannyal jutalmazta.

A városházi hírek rovatban olvasható, hogy három magyar vöröskeresztes nővér a bajorországi Dingelfin községben találkozott Dorogi Farkas Ákosnéval, Budapest volt nyilas polgármesterének feleségével. Doroginé a nővérekkel üzenetet küldött Bechtler Péter alpolgármesternek, hogy férje mindent átadott – beleértve a rádiumot is – a megszálló amerikai csapatoknak azzal, hogy ezek a tárgyak Budapest közönségéé. Az amerikaiak letétül elfogadták azzal, ha a budapesti *megbízottak* jelentkeznek, a vagyontárgyakat ki fogják adni. Vas Zoltán polgármester megbízta Háhn Sándor tanácsnokot, menjen ki Bajorországba, és ellenőrizze a hír valódiságát. (Magyar Nemzet, 1945. augusztus 10.)

A Népszava 1945. szeptember 6-án tudatta olvasóival, hogy Bechtler Péter elvtárs Bajorországban megtalálta a főváros elrabolt értékeinek jó részét. Újabb információval nem szolgál a cikk, ismétli a már leírtakat.

A Magyar Nemzet a Népszavában megjelent anyaghoz hasonlóan írt, új információval nem szolgált. (MN., 1945. szeptember 6.)

A Szabad Nép 1945. szeptember 12-én adott hírt arról, hogy Szent-Györgyi Albert professzor új kísérleteire Vas elvtárs polgármestertől 1 gramm rádiumot kért kölcsön. A rádiumért a professzor és a Magyar Természet-tudományi Társulat vállalja a felelősséget. A rendkívül érdekes kísérlet eredményeképpen lehetséges, hogy a betegeket rádium nélkül lehet kezelni. A polgármester utasítást adott, hogy teljesítsék a professzor kérését. Ugyanazon a napon hasonló hírt közölt a Magyar Nemzet is.

rádiuma Brüsszelben van. Az amerikai hatóságok fölszólították a brüsszeli rádiumintézet vezetőit, hogy vizsgálják meg Budapest elrabolt rádiumát. A brüsszeli intézet vezetői megállapították, hogy a rádiumot annak idején Budapest attól az intézettől vásárolta, ahová most beszállították kivizsgálásra. (Magyar Nemzet, 1946. június 29.)

A főváros rádiumintézetében előállítható a rákgyógyító mesterséges rádium, adta hírül a Magyar Nemzet 1946. december 25-én. A Bakács tér 10. szám alatt van a főváros Eötvös Loránd Rádiumintézete. Leginkább kórháznak szokták nevezni, pedig nemcsak betegeket gyógyítanak, hanem tudományos kutatás is folyik az intézetben. Hasonló rádiumintézet Franciaországban, Oroszországban és még néhány helyen van csak Európában. Az intézet vezetőjétől, dr. Rodé Iván főorvostól kérdezték, visszakapta-e az intézet a régi rádiumkészletét. A válasz: nem! Elmondta, hogy 5 gramm rádiumot vásároltak 1936-ban, amikor az intézet megnyílt. Jelenleg már csak néhány technikai eszköz hiányzik ahhoz, hogy itt is előállíthassanak mesterséges rádiumot. (Magyar Nemzet, 1946. december 25.)

Kővágó polgármester utasítást adott a rádiumintézet működéséhez szükséges gépeinek üzembe helyezésére. Az előző cikkben szó volt arról, hogy néhány technikai eszköz hiányzik ahhoz, hogy mesterséges rádiumot állíthassanak elő. Most a polgármester pénzt adott arra, hogy beszerezzék a szükséges olajat és a különleges lámpát. (Magyar Nemzet, 1946. december 28.)

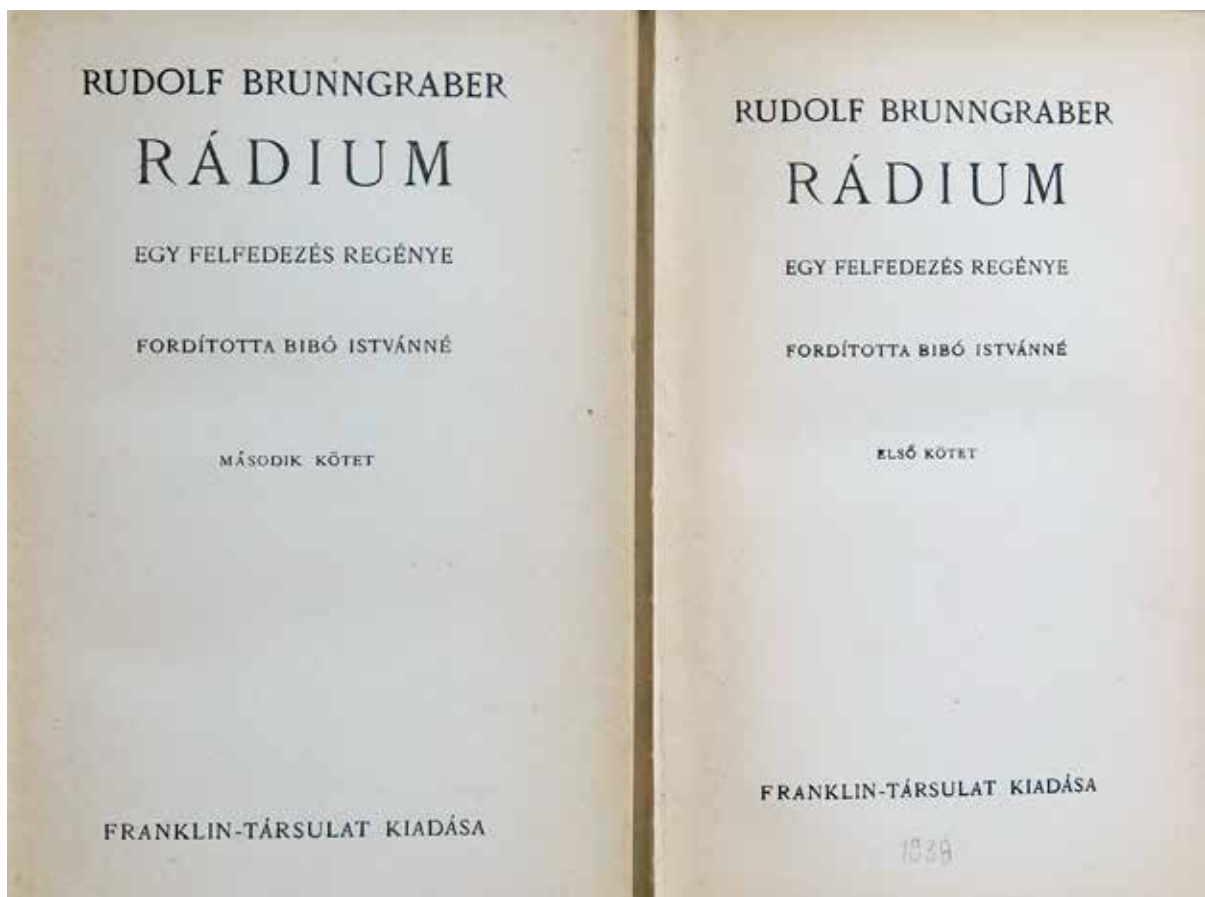
A rádium kérdése még 1948-ban is foglalkoztatta az egyes orgánumokat, köztük az Autó-Motor című szaklapot, amely ilyen hatáskeltő címmel ír az eseményről: *Rádiumbánya a teherautóban*. A szokásos, már ismert eseményeket sorolja fel. Egy új információt tartalmaz a cikk, nevezetesen azt, hogy a 18 méteres körzetből a földet és az autó roncsait Belgiumba, a rádiumkutató intézetbe szállították, és speciális eljárással, kiolvasztással vonják ki a rádiumot. A hazahozatali kormánybiztos abban reménykedik, hogy a rádium egy része visszakérül hozzánk.

A Magyar Nemzet 1948. augusztus 27-én tudósított a rádiumi helyzetről: *Bonyodalmak a 3 vagon földben rejtőző fővárosi rádiumkincs körül* címmel. Az amerikai hatóságok lehetővé tették, hogy a főváros a bombatámadás helyszínéről 30 tonna, tehát 3 vagon földtömeget elszállítson, hogy kivonják belőle a rádiumot. Az eljárást a belgiumi Katanga cég vállalta, a cég telephelyére került a földtömeg, de még nem kezdték meg a feldolgozást.

Közben a rádium ára a volt 100 000 dollár/grammról 40-45 000 dollár/grammra csökkent. Még így is 120-130 000 dollár/grammot ér a földhalmazban lévő rádium. A kivonási eljárás akár két évig is eltarthat, mondja

a cég, ezért ajánlatot tettek Budapestnek: vegyen bérbe tőlük legalább ½ grammnyi rádiumot a főváros, amelynek bérleti díja 40 000 svájci frank. A feldolgozási munkák legalább két évig tartanak, ezért azt javasolják, hogy vagy megbízza a céget a főváros, vagy szállítsák haza a 3 vagonnyi földet. Itt tartanak a tárgyalások.

Az eddig előkerült adatok alapján a főváros rádiuma nem került Budapestre.

Paksi Tükör

- 1 Atomos élet 6. rész
Lovásziné Anna
- 12 Tavaszi kiállítások
Lovásziné Anna
- 20 Makó András képei
Wollner Pál
- 29 A sárközi születésszabályozásról
Balázs Kovács Sándor
- 42 Sárközi humor
Balázs Kovács Sándor
- 60 Kiegyezés vagy ultimátum
Beregnyei Miklós
- 77 Csurri emlékére
Juhász Sándor
- 81 Kosaras történet
Juhász Sándor
- 83 Történelmi teljesítmény
Juhász Sándor
- 84 Újabb írásaim a mesterek hiányáról
Várszegi László
- 93 Horányi György versei
- 105 10 éves az Atomenergetikai Múzeum
Sipos László
- 107 150 éve alakult szervezet
Sipos László
- 110 Álmodók Álmodói
Sipos László
- 113 A rádium nyomában
Beregnyei Miklós

Paksi Tükör

Irodalmi, művészeti, tudományos
és helytörténeti szemle
XXIX. évfolyam, 2. szám, 2022 június
Szerkeszti a szerkesztőbizottság
Főszerkesztő: Beregnyei Miklós
Rovatszerkesztők: Lovásziné Anna, kultúra
Györffy József, képzőművészet
Sipos László, tudománytörténet

Korrektor: Patyi Orsolya
A szerkesztőség címe:
Pákolitz István Városi Könyvtár, Paks, Villany u. 1.
HU-ISSN: 1218-2109

Kiadja a Jámbor Pál Baráti Kör
Felelős kiadó: a baráti kör elnöke
Készült: Atomix Kft. Nyomdaüzem 2022/656. sz.
Felelős vezető: Bese Tamás
Tördelés: Schubert Miklós

Feil József és motorjai a Város napján

Fotó: Wollner Pál